

Interview with Edith Zierer

June 12, 2003

RG-50.562*0003

קלטת ראשונה

[טסט]

נב : שלום.

אצ : את יכולה ל... לומר בקשה אה... שמך?

אצ : אה... שמי אדית צירר, וגם כן, אז, בשנת 46, הייתי אדית צירר, שהתחתנתי עם

קרוב משפחה רחוק, ו... זהו, ש...

נב : נולדת איפה?

אצ : ב... נולדתי בקטוביץ, בפולין, בשלזיה, ו...

נב : מתי?

אצ : ב - 28 ליוני, 1931.

נב : [שואף] את יודעת, אמ... הרעיון הזה מתקיים [שיעול] מתקיים מטעם מוזאון
השואה של ארצות הברית בושינגטון, אה... בעקב... סליחה רגע אחד [שיחה עם
הצלם]. אז כמו ש... התחלתי לומר לך, הרעיון הזה מתקיים מטעם מוזאון השואה
של ארצות הברית בושינגטון. אמ... הם אה... קיבלו לידיהם ראיון שאת קיימת

בשנת 46, אם אינני טועה, בצרפת, (אצ : כן) ב... בית יתומים, בית ילדים בצרפת,
(אצ : מהילדים שלי) עם אה... עם בודר, נכון?

אצ : נכון.

נב : עם בודר. אמ... ויש פה איזה נסיון אמ... לראות, ביחס לראיון ההוא, איך
הדברים נראים לך היום. את זוכרת את הראיון עם בודר?

אצ : כן. אני זוכרת בגלל זה שהייתי היחידה שהי... יכולתי לתקשר אתו. אה... כל
הילדים דברו יידיש או פולנית, והוא דיבר אנגלית וגרמנית ו... צרפתית אבל אז עוד
לא ידעתי צרפתית, אבל גרמנית ידעתי מהבית, ו... אז המנהלת שלחה אותי לחדר,
איפה שהוא ישב, ואני לא... לא ידעתי שיש לו טייפ בכלל, דיברתי, וסיפרתי לו,
וכעבור אה... זמן מה כשנגמר, אה... נגמרה השיחה שלי, זאת אומרת, אז שנת 46,
בית ילדים, הוא השמיע לי את אה... את הקסטה. (נב : במקום?) הופתעתי. כן.
והופתעתי מאד, וזהו, שכחתי מזה, באמת, ו... פה, בשנת אלפיים, הפגישה עם
האפיפיור שהייתה, והתפרסמה בעולם, ואז קיבלתי פתאום אה... מכתב,
מוושינגטון, מהמוזיאון לשואה, והם שאלו אם אני אותו אדית צירר שפרופסור
בודר אה... היה לו ראיון אתי בשנת 46, אז טלפנתי אליכם ואמרתי כן, אה... אמרו
יש לנו פה קסטה. אז ביקשתי את הקסטה, והם, כעבור כמה זמן, שלחו את
הקסטה, והיה מאוד מרגש. זהו.

נב : הכרת את עצמך?

אצ: אה... בק... בקולי? (נב: כן) לא, זה... זה קסטה בלי תמונה, זה רק אה... (נב: כן כן, רק צליל) כן כן כן.

נב: זיהית את הקול שלך?

אצ: כן. כן. זה היה בדיוק... וזהו. ואז אתם התחלתם לעבוד על זה ש...

נב: ואיך זה היה פתאום לשמוע את הקול שלך כשאת בת חמ... 15, (אצ: אה...) נכון?

אצ: סליחה?

נב: היית ח... ב... בת 15.

אצ: כן.

נב: איך זה לשמוע את הקול שלך ב...

אצ: אה... זה היה משונה, הגרמנית שלי, אני אה... אה... הגרמנית שלי הייתה משונה, אה... גם כן, היום היא הרבה יותר טובה, שלא דיברתי די הרבה זמן, ו... זה... זה היה מאד מרגש, לשמוע את עצמי אה... כל כך הרבה שנים אחורה, זה אה... כן. ובכלל, כ... הילדים שלי והנכדים, גם כן התרגשו מאד. "סבתא, איך, בשנת 46 כבר נתת ראיון?" בחרו אותי לזה, אז נתתי. כן.

נב : תגידי, וכשמעת את הראיון, התחברת עם כל מה ששמעת שם? זכרת את כל הדברים?

אצ : כן כן כן. אני זוכרת, כן, יש לי באמת זכרון אה... אני זוכרת כל פרט ופרט, בדברים הרבה יותר מסובכים ו... אני זוכרת הכל. אני מקווה שאני אזכור הלאה [צחוק]. כן. זוכרת הכל. בדיוק.

נב : והראיון היה בגרמנית?

אצ : הראיון היה בגרמנית.

נב : ה... ה... הבנים, הילדים שלך, המשפחה מבינים גרמנית?

אצ : כן. כן. בעלי מאוסטריה, מווינה, אה... ככה שבבית בהתחלה, עד שלמדתי עברית, ו... אז דברנו גרמנית, הילדים יודעים, הם לא שולטים ממש בשפה, אבל מבינים כמעט הכל.

באיזה מצב היית אז, כשבודר ראיון אותך? איך את זוכרת את עצמך?

אצ : אה... קודם כל, הייתי כבר חולה מאד. הייתי מאד חולה. אח"כ התפרצה המחלה, אחרי הראיון הזה, תקופה קצרה מאוד, התפרצה המחלה, אה... הייתה לי שחפת עצמות, קשה מאוד. אה... ובאמת אה... זה בספטמבר... בנובמבר כבר הייתי בב"ח רוטשילד בפאריס, בניתוח הראשון, וניתוח שני ושלישי, אה... ואח"כ בעצם לא חזרתי הביתה לבית הילדים, רק נשלחתי לדרום צרפת, לפירנאים, גבול ספרד.

נב : אנחנו נגיע ל... ל... (אצ : כן, אז זה, זה...) סיפור הזה, רק אני שואל, אז, באותו מעמד שנתת את הראיון, את כבר ה... אז כבר הרגשת רע? אה...

אצ : הרגשתי?

נב : רע?

אצ : אה... כן, היה לי חום כל הזמן, ועד שעלו על זה, שזה שחפת, אז אה... אז כבר הייתי מבודדת מהבית, קצת, ולא חזרתי הביתה, רק לסנטוריום בפירנאים, ו...

נב : בזמן שבודר ראיין אותך (אצ : כן), אם את מסוגלת לזכור את זה, את הרגשת שהוא מבין אה... מה שאת מספרת לו?

אצ : אה... כן. כן, הוא היה מאוד אנושי, ומאוד מבין, אה... וראו בו שזה איש... איש מקצוע. השאלות שלו היו לעניין, אה... ו... ועניתי ממש הכל מה שזכרתי, כן? אה... לא דברים קטנים, אני שמה לא מספרת דברים שממש קרו לי... אבל ברפרוף, צמצמתי לקסטה מה ש... מה שעבר עליי.

נב : את אה... את צמצמת, או שהוא צמצם?

אצ : לא, אני צמצמתי. עשיתי אה... קיצור... קיצור ו... וזהו, והוא היה מרוצה מזה. כנראה שהיה לו נסיון עם ילדים אחרים, שקשה מאד דיברו על זה, ואני דיברתי חופשי, ו... הוא לא שאל אותי... ז"א, הוא שאל אותי כמה שאלות, אבל בודדות, ככה, אני מספרת אה... חפשי.

אצ: כן. כן. כן. בה... קשר די הדוק אתו. איש נפלא, איש שעבר את המלחמה ברוסיה, היה קצין אה... בכיר, וזה הוא שלימד אותנו אה... מורס, וכל מני דברים מעניינים, כן, אתה צודק. הוא היה מדריך, מדריך היה, אה, מאד מאד אה... יעיל בתקופה זאת. כן. ואני נשארתי אתו בקשר במיוחד והייתה לי אפילו תמונה שלו, כן.

נב: ו... אה... שמרת על קשר עם עוד אה... כאלה שהיו אתך בבית הילדים?

אצ: כן. אני מאד קשורה, אני אה... אחרי של... אני לא יודעת אם אתה יודע, אבל א... לנה קיחלר, המנהלת של הבית ילדים, אני היום ממלאה את מקומה. ז"א, אני מרכזת את כולם, אה... ועושים מפגשים ב... לפני שנתיים, היה לנו מפגש ב... שילר, איתרתי את כל הילדים בחוץ לארץ, והגיעו למפגש, אה... וזהו ו... בעזבון שלה מצאתי כל מני דברים מעניינים, ו... כן. ועשינו סרט, בשנת אה... ח... ש... אלפיים ואחת, ארבע ילדים, אה... הה... דאז, אה... נסענו לפולין, אה... לזקופנה, איפה שהיה בית, ו... צילמנו, ואח"כ בצרפת את הבית. גם כן איתרנו אותו אחרי כ"כ הרבה שנים. ואני חושבת ש ב... סינמטק בירושלים, בחודש הבא, אה... נראה את הסרט.

נב: כן. כמה... כמה ילדים וילדות מהקבוצה המקורית עוד שומרים על קשר?

אצ: אה... 40-42. כן.

נב: קשר שזה מפגש שנתי, או...

אצ: אה... עשינו מפגש, אה... עשינו מפגש באוקטובר, אה... לפני שנתיים, ו... אני בקשר אתם, ז"א, כל חג, כל אחד מתקשר אחד לשני, זו משפחה. אין לנו משפחה

אחרת, ז"א, אנחנו נשארנו יתומים, וכמה זמן שלנה הייתה חיה, זה 15 שנה, אה...
היא הייתה עושה מפגש בבית שלה בגבעתיים, בפסח, והיינו מגיעים. אה... לשמה,
עם הנכדים, וזה באמת הייתה אמא, ושהיא נפטרה אני אמרתי ש... ב... גם כן
בראיון, ל... ידיעות אחרונות או משהו, שבעצם התייתמתי פעם ראשונה, למה שאז,
שכולנו היינו יתומים, וזה היה משהו כזה גלובאלי, אז אה... לא הרגשנו כ"כ
שאיבדנו את ההורים, ז"א, כולנו היינו באותו מצב. אבל פה, שלנה נפטרה, אני
מאוד נשברתי. מאוד נשברתי.

נב: אז הרעיון עם בודר, מבחינתך, בעצם היה אה... הפעם הראשונה שמישהו
התעניין (אצ: כן כן כן כן) מה קרה, מה עבר עלייך בתקופת המלחמה?

אצ: אה... זה היה פעם ראשונה, היה צלב אדום, אה... שהיו מגיעים אה... ורושמים
את הילדים, ו... באמת, קיבלתי העתק לא מזמן, אה ו... אבל ככה, באופן אישי, כן.
לנה גם כן התעניינה בילדים, אתי היא לא עשתה ראיון, משום מה אין ראיון אתי,
בגלל זה שאני התחלתי לכתוב יומן.

נב: מתי?

אצ: אמ... ברגע שהגעתי לזקופנה, כל יום. יש לי יומן ש... יום יום, כל הדרך שלנו,
אה... מזקופנה דרך צ'כיה, פראג, אה... לצרפת, אה... אח"כ בצרפת, ואח"כ ביי"ח
רוטשילד, ואח"כ פירנאים, ממש יומן יום-יומי...

נב: יש לך אותו?

אצ: יש לי אותו. ולנה השתמשה (נב: ולנה קראה?) סליחה?

נב : לנה קראה את היומן הזה?

אצ : היא לא קראה, לא נתתי לה לקרוא, שהיו שמה בין הדברים דברים אה... קצת אינטימיים, קצת דברים אה... אבל נתתי לה הרבה ראשי פרקים, אה... היא כתבה שלושה ספרים, ככה... שיש שם הרבה דברים מהיומן שלי. כן. ו... זהו, זה היה באמת הראיון הראשון אתו, שזה פעם ראשונה. ואני שכחתי, אני שכחתי מזה, ובאמת הייתי מופתעת, שקיבלתי את הקסטה.

נב : טוב, אז אה... ברשותך אני אנסה ללכת בעקבות הראיון הזה, (אצ : כן) אה... ו... לעבור אתך את קורותייך בתקופת המלחמה. אבל אם אפשר, אה... אה... אה... כמה מילים לפני המלחמה.

אצ : אה... בית אה... עשיר, בורגני, עם מטפלת גרמניה לילדים, ו... [שיעול]

נב : איך קראו לה?

אצ : פרליין קטה. כן. שטיפלה בנו...

נב : מי זה בנו?

אצ : אה... אחותי אה... הייתה לי אחות יותר צעירה ממני...

נב : מה שמה?

אצ: יהודית. שם בתי היום. אה... ילדות אה... מאושרת ויפה, בעיר יפה, עם הורים
אמידים, לא היה חסר שום דבר, אני התחלתי ללמוד, אה... כתה א', כתה ב',
והלכתי, היה בי"ס עברי אחרי הצהריים, אה... גם כן למדתי שמה, זהו, ו... נסענו
לחופש, בשנת שלושים ותשע...

נב: אבל סליחה, כשאת אומרת ילדות מאושרת ו... למה את מתכוונת? מה זה ילדות
מאושרת?

אצ: בלי בעיות, עם עם אה... למדתי בלט, מה מה ש... מה שילדה... למדתי בלט, ו...
למדתי פסנתר, ז"א, התחלתי רק, אה ו... כל מה שילד אה... זקוק, ממש. הורים
חמודים, אמא יפיפיה, ו... לא י... לא יודעת, אה... כל מה שילד אה... ילד אה... זקוק
לזה, חופשות נהדרות, בית מטופח ויפה, אני לא יודעת אה...

נב: איך קראו לאמא?

אצ: סלומאה. סאלי.

נב: והיא באה באיפה?

אצ: היא באה... היא ילידת וויאליצ'קה, אה... ואבא גם כן משלזיה, לא רחוק,
מז'יז'יצה, זה...

נב: הכרת סבא וסבתא מפה (כן כן כן) ומשם?

אצ: סבא ש... סבא נפטר... סבא שלי מצד אמא, שהיה רב, מאוד כזה מתקדם,
שדיבר פולנית, אה... אז זה יוצא דופן, איש עם זקן לבן, ג... גבוה, עם עיניים
כחולות, אה... ודיבר פולנית נהדרת, שזה לא היה מקובל אצל יהודים אה...
אדוקים, שלא דיברו אה... ואמא למדה בגימנסיה בקראקוב, אה... גימנסיה אה
פולנית, שזה גם כן לא היה מקובל, בתקופה הזאת, אבל אה... היא היה לה קול יפה
מאוד, והיא הייתה במקהלה, אז קיבלו אותה שמה למקהלה, ואז כבר עשתה
בגרות. וב...

נב: כלומר, הרב שלח את בתו לגימנסיה פולנית.

אצ: אה... היא נבחרה, והוא לא התנגד.

נב: אמ המ. בגלל הקול שלה היא נבחרה?

אצ: כן. קול ותלמידה טובה.

נב: אמ המ.

אצ: כן.

נב: והסבתא, אשת הרב?

אצ: סבתא לא הכרתי (נב: לא הכרתי?). סבתא לא הכרתי, לא.

נב: היא נפטרה קודם?

אצ : סבתא נפטרה בלידה של אמי, (נב : אמ) ולא הכרתי אותה. ובצד שני, סבא וסבתא נחמדים מאד, אהובים, שביליתי... זה גם כן, ילדות יפה מאוד, אה... אצל סבתא, בית גדול, פתוח, ושדות...

נב : איפה?

אצ : בזיזיזיזה. זה שלזיה, על יד בירסקו (נב : אמ המ). אה ו... ילדות נהדרת.

נב : מה עשה סבא?

אצ : סבא אמ... הוא עשה אקספו... ז"א אה... התעסק... היו לו שדות של דשא מיוחד, דשא למזרונים, זה... רוסהר זה נקרא, וזה הלך לאקספורט, אה... ממש רכבת הייתה עומדת, עם הקרונות קרוב לבית, פסי אה... פסי רכבת, והיו שולחים את זה לחו"ל. אה... קוביות כאלה של זה, וזה... זה הייתה תעסוקה.

נב : הוא היה איש עסקים?

אצ : איש עסקים גדול, עשיר.

נב : מה... מה היה שמו?

אצ : אה... דוד צירר.

נב : ו אה... הסבתא מה היה שמה?

אצ : שרלוטה צירר. כן.

נב : שרלוטה, זה... שם לועזי שרלוטה.

אצ : כן, היא... הסבתא נתנה לכל ה... היו... לסבתא היו מצד אה... משפחת צירר
שישה אה... נכדים, נכדות, והיא בחרה את השמות לכל הנכדות, וכולם היו שמות
לועזיים. הייתה הרטה, הייתה ריטה, רנטה, הייתה אדית, יהודית, אחותי, סטלה
ומליטה, לא... אף שם צלא יהודי. לא היה...

נב : יהודית זה שם יהודי.

אצ : שמות אה... לועזיים לתקופה. והיא הייתה אשה אדוקה, אבל אדוקה אה...
בצורה יפה, כן, לא... איך להגיד, בלי פאה על הראש, ובלי... אשה... אשה מתקדמת
מאד. נגיד ככה.

נב : ואיך אה... היה אצלכם בבית, מבחינת הדת?

אצ : גם כן, רק מסורת. רק מסורת, לא... נרות אה... שבת, אבל אה... לא לא לא...
חגים, כן, אבל לא מעבר לזה. אבא היה לו מקום בבית הכנסת, בשורה השנייה, שזה
עלה הרבה כסף, והיה הולך לבית הכנסת רק בחגים, ככה לא.

נב : מה הוא עשה, אבא?

אצ : אבא היה לו חנות גדולה של אמ... עורות, שטיחים, חנות של שתי קומות ומרתף אה... במקום מרכזי, אה... עורות אה... כל... כל מה שקשור לעור, שטיחים, אה... וילונות, כל מני דברים כאלו. חנות אחת הגדולות ב... בקטוביץ.

נב : נו, גם הוא היה איש עסקים.

אצ : כן.

נב : כמו סבא.

אצ : כן. כן. בצורה אחרת אבל גם כן א... אמיד מאד. זהו. זה הכל איבדתי.

נב : היה איזה [שיעול], איזה יחס לציונות בבית?

אצ : זהו, אני... אני הרבה פעמים אה... כעסתי על אבא ככה ב... בלבי, שאני הייתי אמ... הלכתי לתנועת בית"ר, שזה הייתה תנועה שדברה אליי, בגלל זה שלא קבלו אותי עם סוכריות שמה, ועם ממתקים, כמו בתנועות אחרות, ילדה בת 7-8, שמה לא הסתכלו עליי בכלל, וזה מצא חן בעיניי, ואמרתי אני מוכרחה לחדור ל... וזהו, הלכתי עם הקופסא של תל חי, לאסוף כסף, ואבא מאד כעס עליי. ז"א הבנתי, שהוא אנטי-ציוני.

נב : דברתם על זה, או שזה היה...

אצ : אמ... לא... לא דברתי על זה ש... לא... לא דברתי על זה, אבל הבנתי שהוא מתנגד לזה. ואח"כ, בזמן המלחמה, אה... אז אני לא יודעת אם לקפוץ ככה...

נב : נו, אם כבר התחלת אז תגידי (אצ : כן?) משפט.

אצ : בזמן המלחמה שברחנו ל... לרוסיה, ז"א, ברחנו מזרחה, והגענו ללבוב, ויכלנו להגיע, ז"א, כמעט שלחו אותנו ל... ל... לקרץ' על שפת הים השחור, ואמרו, אם אתם כבר שמה, אז אתם יכולים לעבור לישראל, אז אבא אמר, לא, אנחנו חוזרים לגרמניה. ז"א, הוא לא... הוא לא רצה משום מה, וכבר שנת 40 ו - 41, לא... לא רצה לישראל, ואני אה... מאד כעסתי עליו, מאד כעסתי עליו אח"כ, שבעצם יכלנו להשאר בחיים, אם היינו נשארים ברוסיה, וככה נשארתי לבד לגמרי. זה כל השנים היה לי כאב גדול, אה... שסבא לא הבין בזמנו את הצורך אה... לברוח ולהגיע לארץ ישראל.

נב : וכילדה בבית, קטוביץ, נכון?

אצ : כן.

נב : כילדה בבית, כשהוא הראה סימנים... שהוא לא מתעניין... לא מעוניין בפעילות שלך בבית"ר...

אצ : עברית... אני... מאד לומדת... למדתי בקלות שפות, אז אני בחרתי ללכת ללמוד עברית, ו... אז הוא לא התנגד, עוד שפה, עוד שפה, ובסדר, אבל אה... מה שבנוגע ל... ללכת לתנועה, אז זה... הוא התנגד.

נב : והוא הפריע לך ללכת?

אצ : אני התחמקתי [צחוק], ברחתי.

נב : והלכת בכל זאת?

אצ : כן.

נב : בת 7?

אצ : שמונה, כן.

נב : מה נתנה לך התנועה, בת 8?

אצ : אמ... קצת למדנו פלסטינוגרפיה, על ארץ ישראל, אה... כל מני מקומות, אה...
ז'בוטינסקי, מה שאז הבנתי, כן, והוא באמת ביקר בקטוביץ, ו... א... אני ממש,
ממש רציתי להגיע לארץ ישראל.

נב : מאיפה זה בא לך?

אצ : לא יודעת. לא יודעת. זה דיבר אליי, דיבר אליי כבר אז, ו... אני
שמעתי באחד הנאומים שז'בוטינסקי אמר אה... שתהייה השמדה, ואז... ואז קצת
יותר מאוחר, גיל 10, הבנתי, הבנתי ש... שזה הולך, שכבר אמא לא הייתה, ו...
שעשינו שגיאה גדולה. ז"א, אני, בתור ילדה, לא יכלתי כ"כ להשפיע, אבל...

נב : אבל הבנת את זה?

אצ : אבל הבנתי את זה, כן.

נב : אמרת למישהו?

אצ : סליחה?

נב : אמרת למישהו?

אצ : כן.

נב : למי?

אצ : ל... לאמא ולאבא. אמרתי, אם היינו נוסעים לא"י, שידעתי, חיפה, נהלל, תל אביב, ידעתי את הערים, אה... ו... אז היינו יכולים להיות היום משפחה מאושרת, ולא אה... להסתובב ככה, לא היה לנו איפה לגור, והיה חורף קשה של אר... מינוס ארבעים מעלות, ולא היו לנו בגדים, ממש סבלתי, ככה מהיום למחר. כן?

נב : זה היה איפה מה שאת עכשיו מספרת?

אצ : בלמברג.

נב : בלמברג. טוב, אנחנו עוד נגיע ללמברג. כל פנים, שמה אמרת להם את זה.

אצ : כן.

נב : ומה הם אמרו לך?

אצ : אמא לא לא... אמא לא אמרה שום דבר, אבל היא אה... היא הסבירה לי ב...
באיזשהו מקום שבאמת צדק, אבל אז זה לא זה לא... זה לא היה קיים, אה... זה לא
היה קיים שאנשים אה... באופן מאורגן יעזבו את פולין. את סיר המ... הבשר, כמו
שמד... כמו שאומרים, כן? את את... העושר ואת הכל ולנסוע, לעזוב הכל ולהגיע
לארץ ישראל.

נב : כלומר, כשהייתם פליטים, בעצם, בלמברג (אצ : כן), עוד הייתה מחשבה על סיר
הבשר בפולין?

אצ : כן. אבא כבר הרגיש ש... שמתרחש משהו, אבל אה... לא לא ח... לא לא לא
התקדם אה... ז"א, להפוך את עצמו ולהיות פתאום ציוני, כן? שגיאה גדולה.

נב : טוב, בואי ננסה ללכת קצת בצורה יותר מסודרת, אה... סיפרת על הבית (אצ :
כן) אמ...

אצ : אז בשנת 39 אנחנו חזרנו מחופש ואבא אמר, הגרמנים אה... שלושה קילומטר
זה... עיר גבולית לעם גרמניה, קטוביץ. ו... אבא אמר, תסעו לקראקוב, זה 60
קילומטר, ואני אגיע לשמה. ואז נסענו...

נב : איך נסעתם?

אצ : אני חושבת שאבא הביא אותנו. היה לנו רכב, היה לנו שברולט, אבא הביא אותנו, וגרנו במלון, אה... שהיה שייך ל... דוד של אמא שלי, בקראקוב.

נב : מי נסע? אמא, את ואחותך?

אצ : כן. והייתה הצטרפה גם כן דודה, עם שני ילדים שלה, שבעלה היה בברזיל כבר, היינו ביחד. כן. (נב : דודה שהיא אחות של אמא) אחות של אמא, עם שני בני דודים, בן ובת, כן.

נב : ומה היה שמה? אה... דודה?

אצ : דודה פרדה. והילדים אה... זיגי ועמליה. ובעצם איתם נסענו עם הרכב, אבא הצ... הגיע ל... לקראקוב, נסענו עם הרכב, זה היה שברולט די גדול, לא... בלי בלי הרבה... מטען, כל אחד מזוודה קטנה, ל... לכמה ימים, אה... ו... נסענו, אולי איזה 250 קילומטר...

נב : רגע, קודם אמרת שאבא הביא אתכם לקראקוב, (אצ : כן, זה אה...) שתהיו שמה, והוא חזר לקטוביץ.

אצ : כן.

נב : ואז פרצה המלחמה?

אצ : אז פרצה המלחמה ואז הוא הגיע.

נב : זה היה כמה ימים?

אצ : זה היה כמה ימים. ו... שנפלה הפצצה הראשונה בקראקוב, אז אבא הבין שצריכים לברוח מקראקוב. ועם הצבא הפולני, התחלנו לנסוע. ו... מאתיים קילומטר, 250 קילומטר, הוא היה צריך דלק, ואז היה רק דלק לצבא הפולני, והוא הבין שאי אפשר, אז איזה קצין פולני אמר : "תן את האוטו, תקבל שני סוסים ועגלה." וכך עשינו. והוא בחר לו שני סוסים, אה... ו... עגלה... קרשים ממש, ועלינו על זה, ועם הצבא רדפנו, בחרנו [טעות במקור] מהגרמנים. עד שהגענו לגבול רומניה, ואז לצבא נתנו ל... להכנס, לאנשים אה... פרטיים לא. ואז אה... נשארנו באזור, ז"א הגענו ל... ל... ללבוב. דרך עקיפית. 39, ראש השנה.

נב : כמה זמן לקח לכם מקראקוב עד לבוב?

אצ : אמ... לא... לא הרבה. פשוט רצנו, כן? ב... ברדיפה, ו...

נב : אבל זה עם עגלה עם סוסים (אצ : כן כן כן כן כן), בכל זאת זה לוקח כמה ימים.

אצ : זה לקח, אני חושבת, שבוע, עשרה ימים. לא... לא יותר.

נב : ואיך התקיימתם בדרך?

א.צ. : זה קשה מאד. כל פעם נכנסתי ל... אמא הייתה שולחת אותי, אני הייתי ה... ילדה שידעה להסתדר, לאיכרים לקנות אה... ביצים, לחם, וככה. לא בעיה (נ.ב. : כלומר, לקנות בכסף). סליחה?

נב : לקנות בכסף. היה כסף.

אצ : כן כן כן. עוד היה כסף.

נב : אז למה היה צריך לשלוח אותך?

אצ : לא יודעת, אמא תמיד אמרה, תלכי, תגשי אליהם, ת... לא יודעת, אני אה...
ידעתי להסתדר, כנראה. אחותי בכתה כל הזמן, הבני דודים גם כן היו עצובים, לא
היה להם נוח, לא, זה לא ישנו במיטות. הכל היה בעגלה, עם קצת אה... אה... איך
זה נקרא אה...

נב : תבן?

אצ : לא, היה חיטה ה... ה... שיבולים.

נב : קש קש קש.

אצ : קש, בדיוק. על זה שכבנו, ולפעמים איזו... ישנו איזה... אצל איכר, התרחצנו
קצת, וזהו. החיים שלנו היו בתוך עגלה.

נב : וב... בימים האלה, איך את זוכרת את אה... אבא ואמא, הם...

אצ : את מי?

נב : אבא ואמא.

אצ : אמ... אבא היה עצוב מאד, אמא הייתה קצת יותר אופטימית, אה... שנגיע לאיזה מקום, זהו, אנחנו לא היינו היחידים, היו המון אנשים, אה... בבריחה ההמונית הזאת, כך שחשבנו שנגיע לאיזה מקום, ובאמת הגענו ללבוב, ו... אמא שוב הלכה, שהיה לה מראה ארי מאוד, הייתה יפה מאד, קיבלה דירה, אצל איזו נסיכה, פולנית, פולניה, בבית שלה, היא לא ידעה שהם יהודים, אח"כ היא הייתה מרוצה, שזה יהודים וזה לא צבא רוסי שלקח לה את הדירה, וגרנו שמה.

נב : בשכירות? שכרתם את הדירה?

אצ : כן, כן כן. לא דירה, חדר עם שרותים. כולנו היינו בחדר אחד. (נב : איפה ב...)
חדר גדול.

נב : כן. איפה בלבוב, את זוכרת?

אצ : בלבוב.

נב : איפה?

אצ : רחוב בדני 3. על יד אה... הפוליטכניקה. ממש היה אזור יוקרתי. זהו. אז גרנו שמה אה... עד שנת 41, עד שאה... ברברוסה, המלחמה בין רוסיה...

נב: רגע רגע, אבל זה תקופה מאד ארוכה, אתם הגעתם ללבוב ב 39.

אצ: 39.

נב: עד 41 עברו הרבה חודשים. מה... איך חיי... (אצ: הכל בתוך הדירה) איך

חיייתם?

אצ: אה... עמדנו בתור... ז"א, שוב, אני עמדתי בתור בשביל אה... סוכר, עמדתי

בתור בשביל לחם, (נב: עם כסף?) כן. כן.

נב: עוד היה כסף?

אצ: עוד היה כסף. עוד היה כסף, אה ו... זהו, בעצם, הרבה, הרבה, הרבה לא השתנה שם במשך התקופה הזאת, אה... יש קוריוז אחד ש... אני חייבת לספר אותו, בגלל זה שזה... זה עזר לנו מאוד. יום אחד, בחורף 39-40, אה... שלג, אני יצאתי, היה לי עציץ במרפסת בדירה הזאת, נגשתי, רציתי להכניס את העציץ אה... הביתה לתוך החדר, ופחדתי שהוא אה... יקפא מקור, והעציץ הזה נפל לי. זהו נפל. פתאום הודיעו כ... כעבור כמה דקות, הופיעו אה... שני חיילים רוסים, ואמר: "מי זרק משהו?" אף אחד לא זרק שום דבר. אז... אז אני, באמת עם גילוי כזה, אמרתי, "אני אה... לקחתי את העציץ שלי והוא... נחמק מהיד ונפל." הוא נפל על קצין. פתח לו את הראש. המשטרה לקחה אותי, ז"א, השני אנשים האלה לקחו אותי, לבית חולים, לאיש הזה, הוא היה לגמרי כבר עטוף עם אה... תחבושות, ואמרתי לו, "אני לא עשיתי שום דבר בכוונה, אני פשוט אה... זה נפל לי." הסתבר שזה קצין רופא, קצין רוסי, יהודי, שהיה לי אח"כ אתו קשר, הוא בקש ממני כל יום לבוא לבקר אותו,

בבי"ח, ואחרי שהוא הבריא הוא בא אלינו הביתה, בדיוק היה יום ששי, והוא ראה את אמא מדליקה נרות, ואמר, אני רוצה לתמוך בכם, אני רוצה לעזור לכם. אני אספתי בולים, אז הוא היה נותן לי בולים, עכשיו, יום אחד הוא מה אומר, אדיתה, אני יכול לעזור לכם, אבל אני צריך... אני צריך תמורה. אז אה... את מה אני יכול לתת לך, את מה... יש ארגז של סיגריות פולניות, יוקרתיות, אבל אני צריך לשלם את זה במשהו, אה... אני לא יכול ככה...

נב: מה זאת אומרת יש ארגז של סיגריות?

אצ: יש... הוא היה... הוא היה אחראי שמה על מחסנים, אני לא... לא יודעת.

נב: היה לו ארגז של סיגריות?

אצ: ארגז סיגריות, אלף סיגריות, אה ו... אני באתי לאבא, בת אה... לג... עוד לא בת עשר, אמרתי לו: "אבא, תן לו את השעון, הוא יחזיר לנו את השעון, אני אמכור את הסיגריות." וככה זה היה. אבא הסתכל עליי, נת... היה לו שפהאוזן, כלו זהב, נתן לי את השעון, וילדה קטנה, אני הבאתי את זה לקצין הזה, והוא נתן לי, ז"א, הביאו את זה הביתה, ארגז של סיגריות, עשר אה... סיגריות בחפיסה. ואז היה בית אה... בית קפה מפורסם, קפה דה לה פה, בלבוב, ששמה היו כל האנשים שברחו, ואני הייתי מוכרת סיגריה סיגריה. ושמכרתי איזה 20 חפיסות, הוא אמר, אני מחזיר לך את הכ... ז"א, אני נתתי לו את הכסף והוא החזיר לי את השעון.

קלטת שנייה

נב : אדית, אה... (אצ : כן?) רציתי לנצל את ההפסקה שנכפתה עלינו כדי להבין את הרקע של הסיפור שאת מספרת עכשיו. את אומרת שפגשת, במקרה, דרך העציץ שנפל על ראשו, (אצ : כן) פגשת אה... קצין (אצ : רופא רוסי) רופא, יהודי, בצבא הרוסי, (אצ : כן) נכון? שהוא אה... רצה לעזור לכם.

אצ : כן, אחרי... אח"כ כן שהוא...

נב : למה... למה... מאיפה נולד הצורך לעזור? לא היה ל... נגמר לכם הכסף? מה קרה?

אצ : לא, הוא... הוא שאל אותי, איך בבית, אם יש לנו מה לאכול, ואמרתי שבקושי, בקושי בקושי.

נב : אה... לא סיפרת על זה בכלל, היה... היה...

אצ : אבל... אני כל יום הייתי, הוא כל יום ביקש שאני אבוא לבי"ח.

נב : אבל לפני זה, היה מחסור באוכל?

אצ : כן, בוודאי. לא היה כלום. בשביל כל דבר עמדו בתור. בשביל כל דבר קטן עמדו בתור ולא היה, ואנחנו לא היינו מקומיים, בשביל לדעת איפה אפשר לקנות, איפה

אפשר ללכת לאיכר, ולקנות, ולהביא, היינו אה... חדשים בעיר, ולא... לא... לא
התמצאנו, אז מה ש...

נב : היה מישהו שיצרתם אתו קשר?

[הפרעה]

נב : כשהייתם בלבוב, יצרתם קשר עם איזה גורם מקומי בקהילה היהודית, עם
מישהו?

אצ : לא. לא ממה שזכור לי, אולי הוריי, לא, אני לא יודעת. לא.

נב : הייתם מאד לבד?

אצ : כן. [רעש] היו מכרים שהגיעו מקראקוב, והיו אנשים שהגיעו מקטוביץ, דיברנו,
לפעמים בלילות אה... היו משחקים קלפים, שלא היה ש... אי אפשר היה לעשות
שום דבר, משעה שבע עד שבע בבוקר אי אפשר היה להסתובב ברחובות, אז אנשים
היו באים ונשארים כבר לילה בתוך החדר הזה. משחקים קלפים, ואמא הייתה
מבשלת משהו, זה היה בילוי.

נב : ומה את היית עושה?

אצ : אני הייתי מוכרת עוד סיגריות...

נב : לא לא, זה אח"כ, עוד לא, עוד לא פגשת את הקצין הזה (אצ : אה).

אצ: אבל זה תיכף היה בהתחלה, זה היה בשנת 40. זה תיכף בהתחלה. אה... הלכתי לבי"ס, ובבי"ס אמרו שצריכים להתפלל לפפושקה סטאלין. ואני לא רציתי, אז אלו שהיו מתפללים אליו קיבלו לחמניה, וכוס חלב חם. באתי הביתה, סיפרתי לאמא שאני לא הולכת לבי"ס ואני לא מתפללת. ואח"כ עשיתי חושבים, מה יש, אני אגיד את השמע ישראל שלי, בלבי, ואני אתפלל לפפושקה סטאלין, וכך הלכתי הלכתי חצי שעה עד בי"ס, וקיבלתי את הלחמניה ואת הכוס חלב חם.

נב: איזה תפילה אמרו לבבושקה סטאלין?

אצ: סליחה? אה... תפילה ברוסית, אני לא יודעת, אה... בקול רם, זה אחרי המורה, את זה אני לא זוכרת, אבל תפילה אה... לבריאות של סטאלין, ו... האב הגדול ו... משהו כזה.

נב: את למדת רוסית?

אצ: כן. אבל אני לא ז... אני מבינה בגלל הפולנית, אבל לא... לא יודעת את האל"ף-בי"ת היום ולא... לא...

נב: אבל אז הסתדרת ברוסית?

אצ: כן כן. כן.

נב: ועם אותו קצין יהודי (אצ: גם) שזרקת לו עציץ (אצ: במ) על הראש...

אצ : דיברתי רוסיית.

נב : רוסיית?

אצ : כן.

נב : את ידעת יידיש?

אצ : אה... לא. ידעתי גרמנית. יידיש אני לא יודעת מהבית. אבל היום אני מבינה

יידיש, בגלל זה ש... עברית וגרמנית ביחד זה... זה יידיש. הה... כן.

נב : כן. אז אה... המשכת ללכת לאותו ביי"ס?

אצ : כן.

נב : במשך כל התקופה ב... ב... (אצ : כן) בלבוב, בלמברג?

אצ : כן. כן.

נב : ואחותך?

אצ : לא. אחותי לא יצאה מהבית, היא היתה חולנית, ו... לא היה גם כן בגדים

לכולם, אני לקחתי את הבגדים של הבן דוד שלי, מכנסיים חמות וזה...

נב : של זיגי?

אצ : של זיגיי, וכובע שלו, של סקי כזה, ואני הייתי המסתובבת היחידה כמעט בחוץ.
לאף אחד לא היו... לא היו בגדים למינוס ארבעים. אז אני עמדתי בתור, ואני
הלכתי... ואני הלכתי לבי"ס, ואח"כ הלכתי... אני הלכתי למכור את ה... סיגריות.

נב : עכשיו כשעמדת בתור, זה היה בשביל להשיג אוכל?

אצ : סוכר.

נב : את זוכרת תור לסוכר?

אצ : אני זוכרת תור לסוכר.

נב : ולחם?

אצ : לחם גם כן. תור לסוכר זה... עשיתי ככה, אני הייתי מגיעה, היו עשרה אנשים,
והייתי בוכה שקר לי ואני ילדה קטנה, אז אמרו, לכי הביתה, אנחנו נשמור לך. לא
הלכתי הביתה, הלכתי עוד עשרה אנשים, עמ... עשיתי לעוד תור, שלושה תורים היו
לי באותו תור. קיבלתי את הסוכר, הכנסתי את זה לתוך השרוולים, קוביות סוכר,
לתוך השרוול, והלכתי שוב לעמוד בתור, עם הסוכר, אח"כ בשרוול השני, סוכר,
ובפעם שלישית, בכובע. הגעתי הביתה, והתחלתי להוציא סוכר מהשרוולים, ומהזה
כן...

נב : וזה עשית קבוע ככה? כל פעם ארגנת לעצמך שלושה תורים?

אצ : כן. גם בשביל לחם.

נב : איפה החבאת את הלחם?

אצ : בתוך זה, היה לי בגד (נב : אמ המ), בתוך הבגד. זה היו מקבלים בלי נייר, שלי שקית, בלי שום דבר, ככה היו שופכים.

נב : רגע אחד, וזה היה תמורת כסף, בתשלום, או...

אצ : כן, אה... ז... לא. להגיד את האמת, אני לא זוכרת, אני חושבת שכן. לא לא. בלי תשלום. בלי תשלום, היו מנ... לא, בלי תשלום.

נב : תמורת תלושים?

אצ : שום דבר. היה... הגיעה... הגיעה כמות של סוכר, ואנשים עמדו בתור, לא, אני לא חושבת ששילמתי, לא חושבת. לא חושבת.

נב : ולא שמו לב שאת מקבלת שלוש פעמים?

אצ : לא. עובדה. אבל באתי הביתה, היה לי אף קפוא, ו... שכל הלילה עמדתי. כן.

נב : בעצם הייתה עלייך איזה אחריות...

אצ : אחריות, ואני עשיתי את זה ברצון, זה לא שלא רציתי לעשות את זה, אמא אמרה תלכי, תעמדי בתור, ואני הלכתי. נכנסתי לתוך הבגד הזה ואני ככה הלכתי.

נב : וסמכו עלייך?

אצ : סמכו עליי מאד. מאד. לא יודעת באמת למה, אבל ככה זה היה.

נב : היו עוד שליחויות שהיית צריכה לעשות?

אצ : אה... אח"כ מכירת הסיגריות, אבא לא היה יכול לצאת בחוץ, ואמא גם כן, שהיו תופסים את היהודים, שולחים אותם לעבודות אה... רחוקות, ו...

נב : אבל אנחנו בינתיים מדברים על התקופה הסובייטית.

אצ : סובייטים, סובייטים, סובייטים, אני מדברת על הסובייטים, אני לא הייתי תחת שלטון גרמני בכלל, רק... רק סובייטים, סובייטים גם כן התייחסו לאנשים אה... באכזריות רבה. אולי זה לא ידוע אבל זה... זה היה נכון.

נב : אבא אמר שהוא לא יוצא כי הוא...

אצ : לא, אנחנו לא נתנו לאבא לצאת, פשוט פחדנו עליו. כן.

נ.ב. :ואמא גם?

א.צ.: אמא גם כן. אמא פה ושם הייתה יוצאת, אבל גם כן לא הייתה הרבה יוצאת.
אמא, טוב, הייתה יפה מאד, אז פחדו שאה... איזה רוס... חייל רוסי יתפוס אותה,
כל מיני דברים כאלה. אני הייתי היחידה ה... שרת החוץ. כן. (נב: ו...) ו...

נב: ואיך הרגשת בתור זאת ש... כל זה מוטל עליה?

אצ: הרגשתי... הרגשתי שעליי האחריות, ו... עשיתי את זה ברצון. באמת. אף פעם
לא התלוננתי. אף פעם לא התלוננתי. הייתי גאה בזה גם.

נב: בת אה... כמה היית? בת 9?

אצ: אמ... בשנת 40 הייתי בת 9, הייתי, כן.

נב: ואז היה המפגש עם הקצין הזה?

אצ: כן, המפגש עם הקצין הזה, ו...

נב: והוא בעצם הציע לך אה... לעבוד אתו, איזה עסקה? את תמכרי סיגריות...

אצ: עסקה בשביל לעזור לי, בשביל לעזור לנו. הוא ראה את המצב, הוא היה אצלנו
בבית וראה את המצב, ו...

נב: מה היה המצב?

אצ : אמא עשתה עוגה מקמח תירס, כן, וזה היה לשבת, ואיזה מרק, וזהו, לא היה...
לא היה בשר, לא היה שום דבר. אז...

נב : אבל לאבא עוד היה כסף? א...

אצ : סליחה? אבא? היה לו עוד קצת כסף, כנראה, כן. זה... על זה אני לא יכולה
לדבר, אבל כנראה שהיה. אבל לא היה מה לקנות, גם כן. ול... שלא יצאו אז, לא...
לא קשרו קשר עם... עם אנשים אחרים, ממש זה... היה מצב מאוד מאוד... אני לא
כ"כ הרגשתי בזה, ז"א, אני יצאתי ו... לא כ"כ הרגשתי מה שההורים אה... סבלו
מזה שהם ישבו סגורים בבית, כן, ואחותי ובן דוד ו... ובת דודה. אבל אה... זה היה
מצב, ואח"כ הגיע מצב כזה שדודה...

נב : רגע, ועכשיו הסיגריות.

אצ : אה, הסיגריות. אז מכרתי את הסיגריות.

נב : איך מכרת סיגריות?

אצ : לקחתי אה... איזה 10 חפיסות, ומכרתי סיגריה סיגריה בודדת, לא חפיסה.

נב : למי מכרת?

אצ : לאנשים בבית קפה, קפה דה לה פה.

נב : את עברת והצעת להם?

אצ : כן. הם חכו לי, כל יום חכו לי...

נב : הכירו אותך?

אצ : כן. יש אנשים היום שזוכרים את זה. ש... היו ברוסיה וחזרו וזוכרים את זה.

אה... ו... אני לא מכרתי שניים לבנאדם אחד, (נב : למה?) רק אחת.

נב : למה?

אצ : ככה, שלקחתי מחיר די מפולפל, ואמרתי, מחר אני אבוא שוב.

נב : את זוכרת איזה סיגריות אלה היו?

אצ : כן, אקסטרה פווטסקה.

נב : שייצרו אותן איפה?

אצ : זה היה טבק... זה היה טבק אה... מצרי, מאד עדינות, אה... יוקרתיות מאד.

נב : ידעת את זה אז?

אצ : לא... לא ש... אני אפילו התחלתי לעשן. התחלתי לעשן.

נב : מהסיגריות האלה?

אצ : כן, כן. כי לא היה שוקולד, שום דבר, עד שאבא מאד כעס עליי, ואמר, זה רק לגברים, ואני ראיתי גם כן נשים שהיו מעשנות, אבל הפסקתי מהר מאד.

נב : השתעלת מזה?

אצ : סליחה?

נב : השתעלת מהעישון?

אצ : אני לא... לא זוכרת [צחוק]. לא זוכרת. אבל עישנתי כמה סיגריות, עישנתי, אני זוכרת...

נב : אז עכשיו בואי נ... בואי ננסה לראות איך היום שלך, אה... מתי את יוצאת מהבית עם הסיגריות?

אצ : אה... בשעות הצהריים, שאנשים אז אה... בשעות הצהריים. שלג עמוק, שלג, נסעתי על מגלשה, עד הבית קפה שמה...

נב : מה זה על מגלשה, עם... עם סוס?

אצ : לא לא, אה... צנקי, אה... לילדים.

נב : מחלקיים כאלה. אוקיי.

אצ: כן. והייתי מגיעה לשמה, ואנשים עמדו ו... וחיכו לי, וזהו, אני מכרתי איזה עשרים חפיסות...

נב: בכמה מכרת סיגריה?

אצ: הרבה כסף. הרבה כסף.

נב: כמה?

אצ: אני חושבת אה... חצי רובל או משהו כזה. לא קופייקי, רק ברובל. וזה היה הרבה כסף, ואנשים אה... שילמו לי, אף אחד לא התנגד, אף אחד לא... ממש חיכו לי שמה ו... זהו, ושמכרתי חלק קטן של הסיגריות, אז יכלתי, היה לי מספיק כסף, באתי לקצין הזה, נתתי לו כסף והוא החזיר לי את השעון. אז נשאר לי עוד הרבה סיגריות למכירה, וזה באמת אה... זה עזר לנו. היה כסף אה... בשביל לקנות כל מני דברים אח"כ.

נב: לפי זה אני מבין שלאבא כבר לא היה כ"כ כסף, אם חיכו לכסף של הסיגריות.

אצ: סליחה?

נב: אם חיכו לכסף של הסיגריות...

אצ: כן כן, חיכו, לא לא לא... לא היה לו כסף, זה, זה שיפר את מצבנו. נגיד ככה. כן.

ו... אח"כ דודה, הדוד, בעל של אחות של אמא, הוא ניסה, נסע... לברזיל, בשנת 39.

היה יריד בסן פאולו, והוא נסע, רצה להגר, ולא חזר, ואח"כ, בזמן המלחמה, הוא

כתב אה... שהוא יכול אה... להביא אותה לברזיל, אבל רק מגרמניה, לא מרוסיה.
ודודה, עם הבת דודה, הבת, בלונדינית עם עיניים כחולות, עברו את הגבול, חזרה
ל... לגנרל גוברנמנט, זה היה, ונשאר אצלנו הבן דוד, בלונדיני עם עיניים ירוקות,
אבל עם ברית מילה. זה פחדו.

נב : כבר אז ידעת?

אצ : סליחה?

נב : אז דברו על זה לידך, אמרו שהוא צריך להשאר בגלל...

אצ : כן, זה היה הוא... יש סכנה בגלל שהוא יעבור את הגבול, שיכולים לתפוס אותו.
והיא הגיעה כבר לקראקוב, והייתה בקראקוב, הדודה, עם ה...

נב : איך היה הקשר ביניכם ובינם, איך ידעתם שהם הגיעו לקראקוב?

אצ : אה... דרך האנשים, לא דרך ה... אנשים שהגיעו, ו... אמרו. ואז הדודה רצתה
את הבן. והיו חילופים כבר בשנת אה... 41, אה... בחודש מאי, היו חילופים בין
גרמנים ו... רוסים, מי שרצה לבוא... איחוד משפחות, נגיד ככה, כן. והיה תור גדול
בלבוב, ואמא הלכה, ורצתה לצרף את הבן, ל... למישהו, איזו משפחה, שייקחו אותו
לשמה, לאמא שלו. אז הקצין אה... שאל אותה, למה את לא יכולה, אמא בלטה
ביופיה, הייתה מאד מאד יפה, ו... אז אמא אמרה, ש... לי יש משפחה פה, הוא רק...
אז הוא אומר, מחרתיים, תבואי עם כל המשפחה שלך, ואת יכולה לעבור ל... לגנרל
גוברנמנט, וכך היה.

נב : רגע, זה אמא ספרה, זה...

אצ : זה אני יודעת.

נב : היא סיפרה.

אצ : כן.

נב : אבל את עברת פה על תקופה ארוכה מאד בלבוב עכשיו.

אצ : אין שום, אין שום דבר לא... לא... לא השתנה, זה הייתה מין אה... תקופה

אה... מונוטונית, אה... בלי שום שינויים. אוכל, שי...

נב : בית, בית ספר?

אצ : כן. אני הרבה, איזו תקופה עזבתי גם כן בית ספר, שהייתי עסוקה עם כל מיני דברים. אה... מכירת סיגריות ועניינים, אני לא הלכתי לבי"ס. זה לא הביא לי שום תועלת, כן, אז לא היה לי סבלנות, קראתי הרבה ספרים, זה... בספריה של הנסיכה, הייתה ספריה ענקית, בפולנית, קראתי, אה... ו... תרגומים מצרפתית, המון. זה... זה הייתה תעסוקה.

נב : ברוסית?

אצ : לא, בפולנית.

נב : בפולנית. היא הייתה פולנייה, הנסיכה הזאת?

אצ : כן כן. חרבינה דיידושצקה.

נב : פגשת אותה?

אצ : אה... הצירוף מקרים, פגשתי את הבן שלה, פה בארץ, בעין הוד. טוב, אבל זה סיפור אחר.

נב : אבל היה מקרה שנסעתם לים השחור.

אצ : כן.

נב : איך הגעתם פתאום לנסוע לים השחור?

אצ : לא, שלחו אותנו.

נב : מי?

אצ : הרוסים.

נב : למה?

אצ : הגלו אותנו.

נב : למה?

אצ : לקחו... לא רק רק אותנו, עוד, עוד אנשים, ואנחנו חזרנו משם, אז אבא כנראה שילם הרבה כסף, חזרנו בחזרה ללבוב.

נב : גרשו אתכם בעצם?

אצ : כן.

נב : איך, איך עשו את זה?

אצ : לקחו על מכוניות, ואח"כ ברכבת, ו... הגענו לקרץ', על שפת הים השחור.

נב : כמה זמן נסעתם?

אצ : די הרבה זמן. די הרבה זמן, אני לא יודעת, כמה ימים. עצ... הרכבת עצרה וזה. ו... חזרנו משמה ב...
נב : מה אמרו לכם, למה, למה מגרשים אתכם?

אצ : לא... לעבודה, שם יש עבודה, ושמה יש... אה... פיזרו את האנשים. היו כאלה שנסעו לאורל, היו כאלה שנסעו לסיביר, אנחנו הגענו לקרץ'. אבל חזרנו משמה, שאבא לא רצה להשאר שם.

נב : איך חזרתם?

אצ : גם כן ברכבות. ל... לאותו חרבינה, ז"א...

נב : את אומרת, כנראה שאבא שילם הרבה כסף?

אצ : כן, בשביל הנסיעה בחזרה. שמה נסענו ע"ח הרוסים, בחזרה אה... הצטרכנו לשלם כל פעם. כן.

נב : וחזרתם ללבוב?

אצ : חזרנו ללבוב, לאותה דירה, וזה, ואז דודה נסעה, ל... לפולין, לגרמניה, אה... גנרל... לקראקוב, ואנחנו נשארנו. ויום לפ...

נב : ואז אמרת להורים שחבל שלא המשכתם...

אצ : כן. כן, בכיתי. בכיתי, רציתי להשאר שמה, היה אקלים טוב, שמה לא היה קר, זהו. ו... ב 19, המלחמה פרצה ב 21 ליוני, 41...

נב : עוד שניה, לפני שאנחנו עוברים. ל...

אצ : כן? כן?

נב : איך את זוכרת את חיי המשפחה בלבוב?

אצ: קשה מאד, אה... זה לא היו חיים, זה היה מין ווגטציה, זה לא היו חיים. אי אפשר לתאר את זה חיים. היה תנור אחד באמצע החדר, באמצע הסלון של... של החדר שלנו, היה תנור עם ארובה, ושמה הכל... כביסה, מתייבשת אה... נורא, תנאים איומים. אמא מאד סבלה ו... זה לא... זה פתאום חיים אחרים לגמרי. ממותרות ל... למשהו כזה. זהו. על זה לא דברנו. לא.

נב: על מה כן דברתם?

אצ: אני לא זוכרת שכ"כ הרבה דברנו, אני, אני הייתי כ"כ עסוקה, לא... לא כ"כ הרבה דברנו, לא היה לנו זמן לשיחות. באמת. להגיד את האמת.

נב: זמן...

אצ: כל האנשים בחדר אחד. כל האנשים בחדר אחד, כולם ישנו ב... במיטות, אפילו שלושה במיטה אחת, אה... לא היה זמן לוויכוחים ולסידורים, זוכרת שרק אמא לימדה אותי איך אה... לעשות את הצמה לבד. זה אני זוכרת ש... אבל ככה לא היה קשר.

נב: כל אחד היה שקוע בעצמו?

אצ: כל אחד היה שקוע בעצמו, כל אחד היה עצוב, ו... אני חושבת שאני הייתי הכי שמחה מכולם, שהיה אקשן ויצאתי וזה. כן.

נב: והרגשת את זה אז?

אצ: כן. לא לא היה קשר... לא היה קשר עם ההורים כמו שפעם היה. כן. והם גם כן, אני חושבת שהיה להם לא נעים, לראות אותי שאני ממלאה את כל התפקידים. נגיד ככה, כן? שמטילים עליי כל זה, אבל לא הייתה ברירה. לא הייתה ברירה. ואז אני מגיעה ב... לפני ה... ב 19 לחודש, אנחנו כולנו עוזבים את אה... לבוב, לגבול, פשמיש, שמה הנהר סאן.

נב: איך אתם עוזבים? איך אתם עוזבים?

אצ: אה לא, זה היו במ... ב... זה הובילו אותנו. הגרמנים, על חשבונם, הגרמנים...

נב: הגרמנים הובילו אתכם? מלבוב לדזפשמש?

אצ: הגרמנים, כן. הם היו... הגרמנים היו הקומיסיה, זה נקרא קומיסיה חילופית כזאת, כן? אז הם נתנו מכוניות, אה... משאיות.

נב: משאיות גרמניות נכנסו לרוסיה.

אצ: כן.

נב: ללבוב, (אצ: כן) להוציא אתכם משם.

אצ: כן. כן, כי היו שמה...

נב: עם נהגים גרמנים?

אצ : סליחה?

נב : עם נהגים גרמנים?

אצ : כן. והגענו לגבול, ואז הייתה שוב אה... מין ביקורת, אה... גרמנית, ששאלו אם יש לנו משהו אה... איזה דברים, אה... דברי ערך, אז אמא ואבא ו... כולם שתקו, רק אני אמרתי שלי יש דברי ערך, היה לי אלבום בולים. מאד יפה. אני אספתי בולים. אז הגרמני אה... קרא לי, הוציא מונו... מונוקל, אחד אה... משקפת כזאת, אחת, ופינצטה, והוציא לי את הבולים היפים ביותר, מה... מהאלבום. באמת הבולים ה... חשובים ביותר. ונתן לי את זה בחזרה, ואני זרקתי לו את האלבום. זה אומץ, אה... אני שוב חושבת, מה מה היה בי, זרקתי לו, אמרתי, זה לא שווה כבר בשבילי, לקחת כל הדברים, ואמא ואבא עמדו שם, חשבו שהוא מוציא אקדח ויורה. יורה בי. עברנו את הגבול והגענו לקראקוב...

נב : תגידי, האלבום הזה הלך אתך כל הדרך מהבית?

אצ : אה... מהבית, כן. כן.

נב : מקטוביץ?

אצ : כן.

נב : ז"א (אצ : כן) לקחת עוד שאבא הביא אתכם לקראקוב.

אצ: כן, זה דבר, לא בובות, לא דובים, לא היה לי שום דבר, רק הבול... הבול... אני
מאד אהבתי בולים, ו... זה לימד אותי המון, אני ידעתי על העולם, כל אה... כן.

נב: היה עוד ח... משהו חוץ מהאלבום שלקחת אתך?

אצ: לא. שום דבר.

נב: זה היה הדבר הכי יקר לך.

אצ: כן. ומה... מה... מה שאהבתי, אני לא שיחקתי אף פעם עם בובות, או דברים
כאלה. אז זה מאד פגע בי שהוא הוציא לי את זה, ו... זרקתי לו.

נב: והוא לא עשה כלום.

אצ: הוא לא עשה שום דבר, אני חושבת שהאומץ לב שלי אה... מצא חן בעיניו,
והוא... איכשהו, ככה אני חושבת, שזה היה איש אציל מאד, זה לא חייל פשוט, כן?

נב: שודד אציל.

אצ: [צחוק] כן. לא, ראו, אה... איש אריסטוקרט, כזה, ראיתי, גובה והופעה וזה, ו...
לא יודעת. בי... בי הוא לא עוד פגש, כל האוצר, לקח לי את הדברים היפים, ו...
זרקתי לו. זהו. ואז נכנסו...

נב: ואז נכנסתם חזרה לגנרל גוברנמנט.

אצ : גנרל גוברנמנט. הגענו לקראקוב...

נב : גם עם המשאיות הגרמניות?

אצ : לא. עם רכבת. מהגבול, מפשמיש, ברכבות. הגענו ל... לקראקוב.

נב : איך הרגשת לחזור לפולניה?

אצ : להגיד את האמת אני לא יודעת, לא חשבתי, אני... די כעסתי, די כעסתי על
הבולים ועל כל זה, היתה עגמת נפש כזאת, ו... חזרנו לקראקוב אז לא היה לנו איפה
להיות, אז נסענו לויאליצ'קה, לעיר מולדתה של אמא, ושל דודה, והיינו שמה
באיזה בית כפרי, א...

נב : רגע, אבל אתם הייתם עם זיגי, נכון?

אצ : כן.

נב : הבאתם את זיגי לאמא?

אצ : לקראקוב, כן כן כן. חכתה לנו.

נב : היא חכתה.

אצ : כן.

נב : בינתיים היא לא נסעה לברזיל, הוא לא סידר לה את זה. לא הצליח.

אצ : שום דבר.

נב : וכולכם ביחד (אצ : לויאליצ'קה) הלכתם לויאליצ'קה?

אצ : כן. ו...

נב : הלכתם ברגל?

אצ : אמ... לא... לא זכור לי בדיוק, הגענו. הגענו. אה... אני יודעת, אה... אולי נסענו

עם איזה עגלה, זה 14 קילומטר, זה לא כ"כ רחוק.

נב : בואי רגע אני אנסה לעשות סדר. הגעתם לקראקוב ופגשתם שמה את הדודה.

אצ : כן.

נב : איפה היא היתה בקראקוב?

אצ : סליחה?

נב : איפה היא היתה בקראקוב?

אצ : אצל משפחה אחת.

נב : בחלק הארי?

אצ : כן, אבל... אבל לא יכלנו להשאר שם, א... אנחנו. היא תיכף אמרה, האשה הזאתי אמרה שמשפחה כזאת גדולה היא לא מוכנה לקבל. ואז עזבנו לויאליצ'קה.

נב : לאיפה בויאליצ'קה?

אצ : בוליצ'קה שכרנו בית. בית קטן, בית כפרי, מאד אה... עלוב כזה, ושמה גרנו, לא הרבה זמן. עצוב [בכי].

נב : ממיי שכרתם את הבית?

אצ : מאיזה איכר, אני חושבת שאמא ודודה הכירו את השם משפחה, ו... והוא נתן לנו את ה... חצי בית זה הת... שני חדרים ומטבח, זה לא... עם מים בחוץ ו... שהיו צריכים לשאוב מים בחוץ, ותרנגולות, שוב, אווירה אחרת, ושוב אה... הווי אחר, ו... ושוב חיים חדשים, אבל שמה עוד היו יהודים, שהורים... אמא הכירה, הרבה מכירים בויאליצ'קה, אנחנו הגענו ב... סוף, עכשיו, אה... יוני, סוף יוני, אה... הגענו לויאליצ'קה, ואז אה... אמא אה... מאד רצתה שאני אלמד, והיה ביי"ס אה... בבית, קלנדסטיני כזה, שארגנו ביי"ס, וזה במקרה היתה אחות של לנה קיחלר.

נב : שהיא הייתה מה? מורה?

אצ : היא הייתה מורה. כן.

נב : מה היה שמה?

אצ : אה... פלה, פלה קיחלר. ואז למדנו אצלה בח...

נב : היא היתה מהמקום? מויאליצ'קה?

אצ : כן כן. לנה גם כן. (נב : לנה גם) אה... לנה קיחלר גם כן מויאליצ'קה, כן.

נב : ופלה ארגנה את הבי"ס הזה?

אצ : כן. ולמדנו, באמת למדנו על ביאליק, על הרצל, היסטוריה ו... גיאוגרפיה
וחשבון, ופולנית, ז"א אה... כתבנו חיבורים אה... ו... היתה תקופה יפה מאד.

נב : כמה תלמידות ותלמידים יש שם?

אצ : אה... בערך אה... אני יודעת, 25, 30.

נב : כולם מויאליצ'קה?

אצ : כן.

נב : כולם יהודים?

אצ : כולם יהודים.

נב : וזה מתחבר לך לבית"ר?

אצ : לא לא. אין שום קשר, אני... אני עוזבת בית"ר, אני כבר לא חושבת על בית"ר שום דבר, לא. למדתי. וזה מילא לי באמת את היום, אה... שוב, חיים לגמרי אחרים.

נב : ממש היתה כתי, מקום שהלכתם אליו (אצ : כן כן כן), וסידרו כסאות שולחנות?

אצ : היו שול... היו אה... ספסלים מעץ, אה... לא משהו מפואר, אה... בית. אבא של אה... לנה ושל פלה היה מאד מאד איש אדוק, אז בערב ובבוקר היו מתפללים שמה, ואח"כ אנחנו היינו לומדים. וגם כן, אי אפשר ללכת היה... ללכת עם תרמיל או עם משהו, מחברת, ממש אה... [טפיחה], ממש אה... שהגרמנים לא יראו, היינו יוצאים אחת אחת, אחד דרך הגינה, ואחד אה... דרך... הזוית החיצונית, ו... שלא... לא... המוניות כזאת, שלא יעלו על זה. ובאמת אח"כ עלו על זה, אז עמד... למדנו אצל כל אחד בבית. היו נאספים אצ... אצל כל אחד מהתלמידים, כל יום אצל מישהו אחר, אבל זה תקופה קצרה בגלל זה ש 42 כבר, שוב גרשו את אה...

נב : אבל מה זה... מה זה קצרה? הרי זה ח... חצי, כחצי שנה, נכון? (אצ : אה... $\frac{3}{4}$ שנה $\frac{3}{4}$ שנה, כן) לפחות חצי שנה, $\frac{3}{4}$ שנה? מהקיץ, דרך כל החורף.

אצ : כן.

נב : והסתובבו שמה גר... הרבה גרמנים אז?

אצ : כן. כן. וכולם הלכו עם אה... עם מגן דוד עם ה... רצועה הזאת, כן?

נב : עם הסרט הצהוב? כן.

אצ : כן. לא, זה היה... בפולין זה היה לא צהוב זה היה לבן (נב : לבן) עם מגן דוד
כחול. בוליציקה.

נב : תגיד, ומה בינ... ומה עושה אבא כל התקופה הזאת?

אצ : אבא לא עושה שום דבר. אבא לא יוצא מהבית. אמא היתה נוסעת עם דודה
למכור, ז"א היתה... לקחה מאנשים מפות מציפיות, ו... הייתה נוסעת לכפרים,
היתה מביאה, גבינות, ששוב, היתה מוכרת גבינות, או חמאה, דברים, אמא כמעט
כל השבוע לא היתה בבית. אמא פרנסה, פה אמא פרנסה, עם הדודה פרנסה אותו.
כן. אבא לא. שפחדנו עליו שיתפסו אותו, שבסופו של דבר זה היה, אבל...

נב : פחדתם כי מה? כי תפסו יהודים שהסתובבו?

אצ : כן. תפסו י... יהודים תפסו ברחוב, אם מישהו לא עבד, איזה עבודה קבועה, או
משהו אז תפס... היו תופסים אותו וגמרנו.

נב : מה זה וגמרנו?

אצ : אה... נעלם. נעלם.

נב : ידעתם (אצ : כן כן כן) על כאלה מקרים שאנשים נעלמו?

אצ : כן. אז לא נתנו לו לצאת מהבית. ו... חורף קשה שוב, אה... ו... התחלת אביב,
אה... וקיץ, ופתאום...

נב : עוד שאלה פה, אתם בויאליצ'קה (אצ : כן) אה... הרי בינתיים, זמן קצר אחרי שהגעתם לויאליצ'קה פרצה עוד... עוד מלחמה.

אצ : לא, היא פרצה כבר אה... פרצה כשאנחנו עזבנו.

נב : כשעזבתם את לבוב?

אצ : ב 20... 21 ליוני ארבעים ואחת, מלחמת ברברוסה. אז...

נב : איפה הייתם אז?

אצ : אנחנו עוברים את... ב19, יומיים קודם, עוברים את הגבול. מלחמה כבר פרצה.

נב : ומ... מה שת... אה... הרגשתם את המלחמה הזאת?

אצ : לא. אי אפשר. להגיד. בויאליצ'קה לא הרגשנו, לפחות.

נב : מה ידעתם על המלחמה הזאת?

אצ : ידענו מהעיתונות אה... שהגרמנים מתקדמים, מהרדיו אולי, אבל אה... לא, לא יותר, לא.

נב : אז בעצם היה לכם מזל.

אצ: היה לנו מזל. היה לנו מזל שחזר... מזל ואי מזל, כן? שאם נניח היינו נשארים ברוסיה, אז לא הייתי נשארת בודדת, אני חושבת ככה, מישהו מהמשפחה היה נשאר. ופה היה לנו מזל שחזרנו, והייתה לנו שנה של... שנה, אני חושבת שנה, שנה וחודש, של חיים איכשהו נורמליים, עם אוכל, הייתי אופה לחם, עגול, ז... של ארבע קילו, ארבע לחמים, הייתי הולכת לאופה, מכניסה לתנור, כמה שעות אח"כ היינו חוזרים, ז"א היה אוכל מינימלי, היה, לא כמו ברוסיה, אני אומרת. שוב, עליות וירידות ירידות ועליות. ופתאום אה... אבא יצא, בשנת 42, ב... לפני החגים אבא יצא ותפסו אותו, ולא חזר.

נב: איך ידעתם את זה?

אצ: לא חזר.

נב: פשוט אבא לא חזר.

אצ: אבא לא חזר, ולא מכתבים, שום דבר, אז נשארו לבד אבל ה... ה... החיים רצו כ"כ ש... לא חזר, אולי הוא יחיה באיזה מקום, אולי נפגוש אותו, אבל בינתיים החיים רצים, מודיעים על גירוש אה... טוטאלי של אה... של ויאליצ'קה, ואז אנחנו...

נב: של היהודים מויאליצ'קה.

אצ: של היהודים. ואז המשפחה שלנו, יחד עם אמא ועם דודה, אנחנו אה... נסתרים, אצל האיכר הזה שנתן לנו את החצי בית שלו, אנחנו נסתרים, מסתתרים

בתוך אה... איזה מקום, ואז יש גירוש טוטאלי, שומעים צעקות ויריות ו... דברים
איומים, ואנחנו כעבור שלושה ימים, האיכר אומר, אתם צריכים לצאת...

נב : רק רגע, אני... אנחנו בסוף ה...

צלם : יש אה... עוד שלוש דקות.

נב : אה בסדר. כן.

אצ : אנחנו יוצאים... יוצאים הוא ארגן לנו סלים עם אה... תרנגולות חיות, ביצים,
כאילו שאנחנו הולכים לשוק לקראקוב. אנחנו, איכרים, כאילו אנחנו איכרים,
והולכים לשוק לקראקוב.

נב : אמרת ששמעתם יריות (אצ : כן) ודברים איומים, מה זה היה?

אצ : הרגו אנשים, לקחו אנשים למחנות, ואנחנו באמת בדרך, כשאנחנו הולכים
ועוזבים את ויאליצ'קה, רואים המון אנשים מתים. מכירים. הולכים על הגוויות,
ממשיכים ללכת.

נב : יהודים שהכרתם מויאליצ'קה?

אצ : כן. כן.

נב : את זוכרת למשל מי?

אצ : סליחה?

נב : את זוכרת מי?

אצ : ש... אה... שמות של אנשים שהכרתי, ו... וראיתי אותם, את הגויות, והיא אמרה, אמא אמרה, אל תסתכלו, תמשיכו ללכת, ואנחנו גויים, אנחנו לא... הולכים בתור גויים, אנחנו לא... אל תסתכלו, ואל תעצרו, ותלכו, תלכו כאילו שום דבר. אבל ממש עברנו על גויות, ו... הגענו לקראקוב.

נב : בואי נחליף פה טייפ ו...

קלטת שלישית

נב: אנחנו ב'03? רצים? אדית, הכרת אז... כשהיית בוואליצ'קה, תיארתי בעצם

(אצ: כן) את הגירוש מוואליצ'קה, אה... הכרת את המילה אקציה?

אצ: כן.

נב: מה שהיה בוואליצ'קה זה היה אקציה?

אצ: כן. אקציה טוטאלית. לקחו את כולם.

נב: ואתם בעצם התחבאתם, נכון?

אצ: אנחנו התחבאנו שלושה ימים. והוא היה מביא לנו (נב: הוא... הוא זה האיכר

הפולני?) אוכל, האיכר, כן. ו...

נב: שאותו א... אמא הכירה מלפני המלחמה?

אצ: את ההורים שלו, כן כן כן. ו... אמא עוד אה... ברגע שאנחנו עוזבים, אמא אה...

מדברת עם חברה, חברת ביי"ס שגרה לא רחוק, ואומרת, "אדית תחזור." זה אני לא

הבנתי. זה עד היום אני לא מבינה מה שאמא אמרה אז. אמרה בפולנית, "טושו,

אדיתקה וורוצ'י." אה... אדיתקה תחזור. מאיפה? מה? לא היה לי מושג, אבל עובדה

שחזרתי.

נב : באיזה הקשר היא אמרה את זה?

אצ : אה... היא ראתה שה... שכנה, החברה הזאת, אה... של אמא, שמהבית ספר, ראתה שמגרשים את היהודים, שהולך לקראת משהו. ואנחנו הלכנו להסתתר, כן? זה הכל היה בבית ס... בבית הקטן הזה, ואמא נתנה לה כל מני דברים, תמונות, ופרווה שלה, שאב... אבא קנה, ופמוטים, שזה לא יכלנו לקחת, כן? והיא אמרה, "אדיתקה תחזור." אני הסתכלתי על אמא, לא הבנתי מאיפה אני אחזור, מה אני אחזור, פשוט אה... העתיד היה כ"כ שלא היה... אבל אמרתי, "למה, למה אמרתי תחזור?" אמרה, "את תחזרי." זהו. כעבור שלוש שנים אני חזרתי.

נב : את אומרת שנתנו לה איזה פמוטים (אצ : כן כן) ואיזה פרווה, זה דברים שהלכו אתכם מהבית בלבוב?

אצ : לא, זה לא לא. לא לא לא...

נב : דברים שרכשתם ב...

אצ : זה אמא רכשה, כן. בויאליצ'קה, כן. אני חושבת.

נב : בויאליצ'קה.

אצ : פשוט, פשוט, קנו פשוט, הפמוטים, לשבת, היה שבת, כן? מכסף, כן?

נב : אני רוצה רגע אה... ללכת טיפה אחורה, לתקופה שאתם בלבוב, יש שני דברים שאני רוצה לחזור אליהם.

אצ : כן?

נב : אחד זה ה... הקצין הרוסי, מה שמו... מה היה שמו?

אצ : אני לא זוכרת. אני ממש לא זוכרת. יש דברים שאני... שאני לא זוכרת. אני לא זוכרת את שמו.

נב : נוצר לך אתו בעצם קשר משמעותי.

אצ : כן. ו... אבל את שמו אני לא זוכרת.

נב : כי הוא ביקש ממך שתבואי לבקר אותו כל יום בבית החולים...

אצ : כן. כן.

נב : ואת באת כל יום?

אצ : כן. א... א... החיילים שאו לקחת אותי מהבית. כל יום. כל יום.

נב : כל יום באו הביתה חיילים טוביטים...

אצ : כן.

נב : ליוו אותך?

אצ : כן, הביאו אותי לבית חולים. עם גיפ.

נב : וכמה זמן היית שם?

אצ : אני חושבת... אה, ישבתי על ידו, אני זוכרת, ליטפתי לו את היד, אה... נורא ריחמתי, הוא היה מאד יפה, אה... ומאד כאב לי הלב, ובאמת נוצר... נוצרה... נוצרה בינינו כימיה כזאת ו... סיפרתי לו סיפורים, והוא השיג לי בולים, וזה... זה היתה מין מין... שעה של... באמת שעה נחמדה מאד שביליתי אתו, ו... וידעתי שאני מוכרחה לעשות משהו, שבגללי הוא... זה קרה, כן? אח"כ הוא הוריד את ה... הורידו לו את התחבושות, והוא בא אלינו אה... עם אה... מדים לבקר ביום ששי בערב. ואז לא היו לנו פמוטים שמה, זה היה משהו מאולתר, אבל הוא סיפר שאמא שלו גם כן מדליקה נרות. ואז אה... הוא הביא כל פעם משהו, והחילים היו מביאים לי דברים, קמח, סוכר, ממש היה תומך בנו. זהו.

נב : ועל מה היתם מדברים כשבקרת אותו בבית חולים?

אצ : הוא היה מספר לי על ה... על על אמא שלו, (נב : מאיפה הם?) על הלימודים... אמ... קרוב לקייב, במיה... מ... קייב, הוא אומר ש... הוא סיפר לי ש... אה... לקחו אותו מבית אמא, מהבית ספר, ו... הוא המשיך בלימודים ע"ח הממשלה, ז"א, לא היה הרבה בבית, היה כל הזמן בלימודים, וגמר רפואה והיה בחיל אויר, זה אני זוכרת. ה... ה... המדים שלו... אה... ו... כל הדרגות, קצין, נכון.

נב : ושמרתם על קשר כל התקופה שהייתם בלבוב?

אצ : כן. כן.

נב : גם כשהוא יצא מבי"ח?

אצ : כן כן. הוא אלינו לבקר. כן.

נב : גם את היית באה אליו לבקר?

אצ : לא. לא, אצלו ב... איפה שהוא עבד לא. לא [צקצוק].

נב : וכשידעת שאתם חוזרים?

אצ : אז אה... קשרתי קשר אתו, ואמרתי לו שלום, שאנחנו עוזבים, אה... חבל מאד.

אמרתי לו, זה סיבה שבגלל הבן דוד. ברך אותי. ברך ונסענו. הוא כנראה ידע

שהולכת אה... ופורצת מלחמה, אנחנו לא ידענו, אנחנו לא ידענו.

נב : זה לא ידעתם, אבל יש דבר אחר שאולי כן ידעתם, במשך התקופה בלבוב, הגיעו

פליטים מפולניה?

אצ : כן. כן, כל הזמן.

נב : ומה הם ספרו שקורה שם?

אצ : לא ק... לא קרה שום דבר. שנת 40, עוד לא קרה שום דבר. נוצר גטו בקראקוב,

אבל עוד לא... לא היה עוד אושוץ או משהו.

נב : הם ספרו על גטו בקראקוב?

אצ : ס... ספרו אה... כן. קראקוב ו... כן. ש... אנשים יוצאים לעבודה, מאורגן, גברים, ובגלל זה רק גברים לא... ברחו מפולין. הנשים נשארו. הגברים רק אה... כל... כל האוכלוסיה של ה... פליטים היו רק גברים ובנים, של אה... של אה... פולין. נשים עם... עם בנות לא... לא היו... לא היו בלבוב כמעט. כמעט.

נב : פליטות?

אצ : כן. וברחו ואמרו שעוד כמה זמן זה יחלוף ויחזרו. זהו. אז נורא קינאו בנו שאנחנו משפחה שלמה חוזרים. נתנו כל אחד מכתבים למסור לאשתו ולאמא ולכל... באמת הבאנו מה שיכלנו להביא לבני זוג. זהו.

נב : טוב, אנחנו חוזרים לויאליצ'קה, אה... חורף 42, נכון? (אצ : לא לא) או כבר אביב?

אצ : לא לא. 42 כבר לא, לא, 42.

נב : לא, אני מדבר, אתם חזרתם בקיץ 41...

אצ : 41, (נב : ודברנו על...), חורף 41-42, כן כן.

נב : ועכשיו אנחנו בחורף 41-42, מתי האקציה בויאליצ'קה?

אצ : בספטמבר. בחגים, 42.

נב : ס... ספטמבר 42?

אצ : כן. יולי, יולי, אוגוסט, משהו כזה, זה כתוב לי... אבל בתקופה הזאת. כן.

נב : בסוף הקיץ (אצ : כן), אחרי הקיץ.

אצ : כן כן. כמעט כל האקציות היו ב... בחגים.

נב : ואתם הסתתרתם, חכיתם שלושה ימים, והחלטתם להגיע לקראקוב...

אצ : הגענו לקראקוב.

נב : כארים.

אצ : כארים, כן. ואמא אז רצתה לסדר ניירות אריות, וכבר היה אה... הכינו לה

ניירות, ואנחנו נשארנו אצל המשפחה הזאת...

נב : את יודעת מי? איך?

אצ : סליחה? לא.

נב : לא יודעת.

אצ : לא. [צחוק] איזו גברת שינדלר. אבל אני לא יודעת... לא חושבת שזאת שינדלר
זאת. אה... שינדלר מקטוביץ, שהיא היתה גרמניה ובעלה היה יהודי, קראו לה
שינדלר, והיא אה... עמדה ל... לסדר לדודה ולאמא ניירות, ואנחנו היינו צריכים
להסתלק מקראקוב משהו לאיזה מקום שלא מכירים אותנו. ויום אחד, שאמא
הלכה לקבל את הניירות, דודה ואמא לא חזרו. מישהו הלשין, ולקחו את אמא
לגסטפו, מונטלופי, בקר... בקראקוב, ואני נשארתי עם שלושת הילדים. אצל
המשפחה הזאת.

נב : ואיפה אבא?

אצ : אבא איננו בינתיים.

נב : אה, את אבא לקחו בויאליצ'קה עוד.

אצ : בויאליצ'קה ו...

נב : בויאליצ'קה.

אצ : אה... לא היה שום... אפילו אמרו ש... ש... ראו אותו הרוג. אנחנו כבר [צחוק]
אבא כבר לא היה קיים בשבילנו.

נב : עכשיו, כשאת אומרת יום אחד אמא יצאה יחד עם הדודה לקבל ניירות...

אצ : כן?

נב : מבחינת... היום את מספרת מונטלופי, איך... (אצ : כן) אז לא ידעת?

אצ : אה... באותו יום, לא. באותו יום לא ידעתי שהיא במונטלופי, אח"כ נודע לי.

נב : אז רגע, אני... את... באותו הזמן, שהיא לא חזרה, את היית עם אחותך...

אצ : ובת דודה ובן דוד.

נב : ארבעה ילדים (אצ : כן) איפה?

אצ : אצל המשפחה הנוצרית הזאת.

נב : בקראקוב?

אצ : בקראקוב.

נב : מתי נודע לך ש... מה קורה עם אמא?

אצ : שמה?

נב : מה... מה קרה עם אמא.

אצ : לא, לא ידענו שום דבר, היא פש...

נב : מ... מתי, מתי נודע לכם?

אצ : אה... ו... והאשה הזאתי בקראקוב אמרה שהיא לא יכולה להחזיק אותנו, אין כסף אין שום דבר, ארבע ילדים על הראש, היא אמרה תלכו. ואז יצאנו ואמרתי ל... לבן דוד ובת דודה ולאחותי, אנחנו חייבים להכנס לגטו. אין ברירה. אין מה לעשות, אין מה לאכול. גנבתי קצת תפוחים בשוק ונתתי להם יום אחד, ישנו בחוץ אה... באיזה בית, ולמחרת בבוקר נכנסנו לגטו.

נב : את ידעת שהגטו זה המפלט שלך?

אצ : כן. המפלט של כולנו, של... של שלושתנו. (נב : היו איזה) של ארבעתנו.

נב : היו איזה הכנות לזה? היתה איזה שיחה עם אמא (אצ : שום דבר, לא לא לא) שהיא פעם אמרה, אם אני לא אחזור או משהו?

אצ : כלום. הלכה בבוקר ולא חזרה. אה... ואז נכנסנו לגטו...

נב : איך נכנסתם לגטו?

אצ : אה... בקשנו להכנס.

נב : מהשער?

אצ : כן.

נב : באתם ארבעה ילדים (אצ : כן כן כן) ואמרתם, אנחנו ילדים יהודים, אנחנו רוצים...

אצ : כן כן. הייתה שמה משטרה יהודית, ליד השער, ואיפה אמא, איפה אבא, אמרתי, אין אף אחד, אז הכניסו אותנו. ואז פיזרו אותנו למשפחות...

נב : מי פיזר אתכם?

אצ : אה... היה שמה קומיטט אה... יהודי, אה... אלה שהיו אחראיים, אז אמרו, תלכו לשמה. הלכנו, ופיזרו אותנו לכל מני משפחות, אה... בינתיים, להשגיח, לעבוד, לעזור, ואני באמת הייתי אצל משפחה אחת, אה... שהיינו חמישה אנשים, ז"א 4, אשה עם שלושת, שלושה ילדים, ואני. ואני... כולנו היינו ישנים במיטה אחת, ואני הייתי אה... מנקה את המשרדים של הקומיטט היהודי ה... זה היה בתוך הבית והיא היתה אחראית על זה, אז אני אני אני ניקיתי את ה... במקום האשה, תמורת זה שהיא שהיא מחזיקה אותי, והיינו נפגשים עם ה... אחותי ובת דודה, אה... פעם ביומיים, שלושה. מספרים את הצרות, איך שמתנהגים אנשים אליהם, אני הייתי מרוצה אה... במשפחה הזאת, אה... ו... הבחור היה יוצא לעבודה.

נב : מי זה הבחור?

אצ : הבן של הגברת הזאת. הוא היה בן 16, היה יוצא לעבודה מחוץ לגטו, והיה מביא לי ש... בערב תמיד היה מביא לי חתיכת שוקולד, חתיכת נקניק, במקום לתת לאחות ואחות, ו... אחות ואח, אז היה נותן לי את זה.

נב : למה?

אצ : אה... חיבב אותי, אני יודעת מה.

נב : מה שמו היה?

אצ : אגון בריל.

נב : אה... רציתי לשאול אותך, בעצם את נופלת לאיזה משפחה שאת לא מכירה

(אצ : כן), איך את אה... מסתדרת עם זה?

אצ : שום דבר. שום דבר. מסתדרים. מסתגלים. מהר מאד. אין ברירה. החיים כ"כ

אינסנסיביים שאין לך זמן לחשוב על שום דבר.

נב : אבל את זרה והם זרים...

אצ : בסדר, אבל קיבלו אותי יפה.

נב : כן?

אצ : כן. משפחה דוברת גרמנית, ו... קיבלו אותי, אני עשיתי שמה כל מני עבודות

בשביל הגברת, כיבסתי ו... דאגתי לכל דבר, שוב, אה... בשביל לא ליפול עליהם

בתור עול, רק לתת תמורת זה משהו, כן? וזהו. אמ... שמה הייתי אני יודעת,

שבועיים, שלוש זה הכל, והודיעו ש... לוקחים את הילדים...

נב : אבל... שניה, לפני זה בבקשה, אני רוצה לנסות להכנס לתוך הראש שלך, ולראות
איך את מסתכלת על העולם, ילדה בת 11?

אצ : כן, כבר הייתי בת 11.

נב : אבא נעלם.

אצ : כן. אה...

נב : אמא נעלמה.

אצ : כן.

נב : איך את חיה בעולם?

אצ : לא לא לא לא... חושבים. החיים זורמים, וכל יום משהו חדש, ואתה לא מסוגל
לחשוב על מה... מה שקורה. אתה לא מסוגל, על כל פנים, אני. הם עוד פחות. ו...
קורה דבר שאני יוצאת בחוץ, ואני רואה את אבא שלי. לא בחוץ מגטו, בתוך הגטו.
ואני לא מאמינה. זה כבר כמעט אה... יותר מחצי שנה שלא ראיתי, ואמרו שהוא
מת, והוא לא רוצה לנגוע, ואני אה... פורצת בבכי היסטרי, אה... אמרתי, זה לא
אבא שלי, ואז אני מתעוררת באיזו... לא בית חולים, אבל מין חדר אה... עם אחות,
כנראה נת... קיבלתי זריקה, שהייתי בהיסטריה. והסתבר שאבא עובד אה... במפעל,
לא רחוק מקראקוב, ובא לאמבטיות לקראקוב לגטו. זה כזה... טלאוזונג זה... זה
נקרא. ואז אבא אה... משאיר לי הודעה, שהוא צריך לחזור, הוא... כבר לא דברתי

אתו יותר, משאיר לי הודעה שמה שהוא בבייז'אנוב, ושהוא רוצה שאני אבוא אליו לשמה.

נב : רגע רגע. את פוגשת את אבא ברחוב.

אצ : כן.

נב : את לא מאמינה למראה עינייך (אצ : אני לא מאמינה, לא). את בהיסטריה. (אצ : כן) את מוצאת את עצמך באיזה... מקום, הרגיעו... (כן, אמבולטוריום כזה, כן) ואבא לידך?

אצ : לא לא. אבא היה צריך לחזור. אבא לא היה יכול... זה, נכנסה קבוצה של 25 איש, צריכים לצאת 25 איש באותו זמן, זה לא הוא... לא יכול להשאר. אבל משאיר לי פתק שהוא בבייז'אנוב, זה בין ויאליצ'קה לקראקוב, ושהוא יעשה מאמצים שאני אבוא ואני אהיה אתו.

נב : מי מראה לך את הפתק הזה?

אצ : לא, זה היה על ידי. זה פתק שכנראה האחות, שהוא כתב, היא... היא נותנת לי את זה, את הפתק. ואני מספרת זה לילדים, ל... והם לא מאמינים, בוודאי, לא, וכמה ימים אח"כ יש אקציה על ילדים. צריכה להיות אקציה, כל הילדים מתחת גיל 14, צריכים לקחת אותם, הודיעו לנו.

נב : ב... בגטו? (אצ : בגטו) אקציה בגטו.

אצ : כן.

נב : איך זה נודע לך?

אצ : סיפורים (נב : שמועה), כל אחד מסתיר את הילד שלו, ורוצה לשלוח אותו מחוץ לגטו, מי שיש לו כסף, וכל מני דברים. לנו אין ברירה (נב : מי זה לנו?) ונוס...
ארבעתנו, ה... החבורה שלי... שלי, אנחנו... אז... א... אז אמרתי, אנחנו צריכים לצאת מהגטו, פה לא נותנים לצאת, לא נותנים לצאת מהגטו, הגטו כבר סגור.

נב : אז רגע, אני רואה שאת נורא רוצה לצאת כבר בסיפור מהגטו, אבל אני רוצה עוד קצת (אצ : כן?) טיפה על הגטו, לפני שאת יוצאת, (אצ : כן) בסדר? אתם ארבעה ילדים.

אצ : כן.

נב : שכל אחד נשלח למשפחה אחרת.

אצ : כן.

נ.ב. : עד היציאה מהגטו כמה זמן עובר עליכם שם?

א.ב. : אני יודעת, חודש, חודש וחצי.

נב : ואת אומרת שאת הסתדרת יפה במשפחה הזאת.

אצ : כן כן.

נב : מה היה שם המשפחה?

אצ : בריל.

נב : בריל. והייתם נפגשים פעם ביום יומיים, (אצ : כן) ומספרים.

אצ : כן. אחותי בכתה, בכתה מאד, שהם התיחסו מאד, היא היתה קטנה, היתה בת 9 התיחסו מאד לא יפה אליה, נתנו לה עבודות לעשות, משפחות יהודיות.

נב : כן.

אצ : והיא לא עמדה בזה, אז רצתה להיות יחד אתי, אבל שמה לא היה מקום. אז אה... (נב : אז היא סבלה?) כן, אז מה שלי היה הייתי מביאה לה, וגם כן בת דודה התלוננה, גם הבן דוד התלונן, אני הייתי מרוצה. ו... אני שומעת שמועות, ואני מרכזת את ה... שלושתם, ואנחנו נכנסים לביוב, בגטו, אנחנו יוצאים בצד שני.

נב : איך ידעת שזאת היציאה?

אצ : אמרו. אתם רוצים להכנס לביוב ולצאת שמה, תלכו. ובשינדלר, בסרט של שינדלר, אה... של אה... כן? שמה, עכשיו, שהוא צילם את זה, זה יפה ונקי, הולכים שמה רגלי, יפה, יבש, אבל אז זה היה בוץ, ו... סליחה על הביטוי, כן? יצאנו מלאים

אה... סרחון, עם צינור ניקיתי את כולם, מחוץ לגטו, ואנחנו הולכים לויאליצ'קה.
ארבעתנו.

נב: לויאליצ'קה?

אצ: כן.

נב: אבל אבא בפתק, הוא (אצ: כן כן אבא...) לא כתב משהו בויליצי'קה. מה
הוא כתב?

אצ: בייז'אנוב. זה מקום עבודה. סגור. לא... לא סגור כמו גטו, אבל סגור. אי אפשר
להכנס אה... כל החבורה. אז אני הולכת לויאליצ'קה, מפזרת את הילדים אצל
גויים.

נב: איך את מפזרת את הילדים אצל גויים?

אצ: הלכתי. הלכתי ל... למכרים שלנו, וביקשתי שבת דודה תשאר אצל אחת, הבן
דוד אצל השני, אחותי אצל השלישי, ואני חוזרת לבייז'נוב.

נב: את בעצם המנהיגה של החבורה הזאת.

אצ: אני המנהיגה, כן. כן.

נב: הם מקבלים את זה?

אצ: הם מקבלים את זה. אין להם ברירה. בוכים, אל תשאירי אותנו, אמרתי, אין ברירה. ארבעתנו אנחנו לא יכולים לבייז'אנוב, אני אבוא. ואני באמת באתי לבייז'אנוב, הגעתי לבייז'אנוב, נכנסתי...

נב: איך?

אצ: אה... שמה היתה שמירה של אה... אוקראינים, שהיו נפגשים, והיו הולכים מסביב ה... מסביב הגטו, מסביב המחנה, אז ברגע שראיתי שהם אה... שהם עזבו (נב: מתרחקים) אחד ת'שני, הרמתי את הגדר, שזה לא היה חשמלי, ונכנסתי לגטו, נפגשתי עם אבא.

נב: למחנה, לא לגטו.

אצ: כן. ושמה קבלתי גיוב...

נב: איך מצאת את אבא שם?

אצ: מצב איום ונורא. במצב איום ונורא. כבר יש ה... פריצות, ה... איך זה נקרא בעברית?

נב: דרגשים.

אצ: דרגשים.

נב: דרגשי עץ כאלה.

אצ : כן, ו... אבל זהו, הוא היה מרוצה ממה שעשיתי, אה ו... אני קיבלתי עבודה
במטבח לקלף תפודים. אבל אז... אז הרופא האחראי אמר שצריכים לשנות לי את
הגיל, ושאני צריכה להרים את השערות לקוקו ולשים לי קצת סומק בפנים, ושאני
אהיה בת 15.

נב : סליחה. נכנסת למחנה (אצ : כן), הצלחת למצוא את אבא.

אצ : כן.

נב : זה היה מסובך למצוא את אבא?

אצ : לא, שזה לא היה מנד... מחנה גדול, זה היו אני לא יודעת אבל לא מחנה גדול,
ו... מצאתי אותו.

נב : א... אה... איך נתנו לך עבודה במטבח? מה זאת אומרת, נתנו לי עבודה במטבח?

אצ : היי... כל אחד שהיה ב... ב... מחנה, לא היו שמה ילדים, כל אחד היה צריך
לעבוד. אז אה... החליטו שאני בת 15, ואני יכולה לעבוד.

נב : מי זה החליטו? האסירים? ה... ה...

אצ : אבא עם ה... עם אנשים אחראים על המחנה היו יהודים, היה דר' ליפשיץ ו...
עוד אחרים, ו...

נב : יהודים ניהלו את המחנה הזה?

אצ : כן, אות... מתחת ה... גרמנים. זה היה מחנה עבודה, זה עוד לא היה מחנה

ריכוז (נב : אמ המ?), כן?

נב : מה אבא עשה שם?

אצ : הם אה... הם בנו אה... פסי רכבת, אה... חדשים. כן. זה נקרא "יולק". ואני

עבדתי במטבח, ולפעמים יצאתי לויאליצ'קה, לראות מה שעושים הילדים, והכל

היה בסדר, עד שיום אחד אחותי הופיעה.

נב : כמה זמן היית שם?

אצ : סליחה?

נב : כמה זמן היית שם?

אצ : אה... כמה חודשים. חודשים אה... ספורים, לא... לא הרבה. אה... אחותי

הופיעה ליד הגדר, בוכיה, ושוב אמרתי לה, תחכי עד שהם מתפזרים, והרמתי לה

את הגדר, והיא נכנסה.

נב : איך ראית אותה ליד הגדר? במקרה?

אצ : או שהיא אמרה למישהו ואני נגשתי, אני לא זוכרת, אבל, אני ב... בעיניים אני

רואה אותה שליד גדר. מישהו אמר, היא אמרה צירר, אדית צירר, אז אה... אני

הלכתי לגדר והכנסתי אותה. ואמרתי לאבא, אז עוד היינו ביחד, גברים ונשים, זה לא היה מבודד, אמרתי, אבא זה סכנה, היא באה פה ו... יראו אותה, היא קטנה, ו... אז אבא אומר לי, תשמעי, היא צריכה קצת להרגיש אותך, אותי, תשאירי אותה. תשני איתה. באותו לילה היתה אקציה, ואני הכנסתי אותה לתרמיל שלי, שהיה לי, וסחבתי אותה לפוואשוב.

נב : מה זאת אומרת באותו לילה היתה אקציה?

אצ : באותו... באותו לילה החליטו [עוצרת ובוכה] באותו הלילה הגיעו גרמנים עם כלבים, ולקחו את כל המחנה לפוואשוב [בכי]. ואותה, היא הייתה קטנה, לא יודעת כמה היא שקלה, רזה [בכי], א... אז אמרתי לאבא, אני מכניסה אותה ל... לתרמיל ואני אסחוב אותה. וככה נכנסנו לפוואשוב [בכי].

נב : מה... כמה רחוק היה המחנה הזה מפוואשוב [בכי]?

אצ : אני יודעת, שבע קילומטר [בכי], שמונה קילומטר. ויאליצ'קה היה 14, 15, זה היה בחצי דרך [בכי].

נב : ז"א הגרמנים לקחו את כל האסירים של (אצ : כן, כל כולם) המחנה הזה לפוואשוב?

אצ : חיסלו את המחנה. המחנה הגיע ל... לפוואשוב. פוואשוב יש כבר גדר חשמלי, שאמרתי, בוודאי זה היה מחנה גדול, ופה לוקחים את אבא לגברים, ו... אני עם אחותי בתוך התרמיל מקבלת [בכי] מקום אחד, המקום השלישי, והיא אין לה... ז"א, אנחנו קיבלנו כרטיס, כל אחד שנכנס, אה... כרטיס מזון, בשביל מרק ולחם,

בשבילה לא יכלתי לקבל, ככה שהיינו צריכים להתחלק עם כל דבר [בכי], ואני עובדת, יוצאת לעבודה 12 שעות, והיא נשארת שמה למעלה.

נב : במה את עובדת?

אצ : אני עובדת בתפירת כפתורים ל... מדים גרמניים.

נב : עכשיו שניה. [בכי] הכניסה לפוואשוב, אז זוכרת את הכניסה למחנה? מי שמר על המחנה?

אצ : אה... גסטפו.

נב : גרמנים?

אצ : גרמנים, בוודאי. גטס היה ה... אחראי...

נב : גטס?

אצ : גטס, כן.

נב : כי בביז'אנוב זה היה אוקראינים את אומרת?

אצ : כן כן.

נב : פה... פה גרמנים?

אצ : כן כן. פה גרמנים. פה מחנה מחנה [בכי], עם חשמל, עם... הגדר היה מחושמל...

נב : ואותך הכניסו לצריף של נשים.

אצ : כן.

נב : את אבא?

אצ : אבא לחוד. כן. אני רואה פה ושם את אבא דרך הגדר. כבר לא רואה אותו ממש

ו...

נב : ואותך הציבו לעבודה?

אצ : לעבודה, 12 שעות, פעם... 12 יום, 12 לילה.

נב : איזה עבודה?

אצ : אז אני מ... מסבירה, תפרתי כפתורים אה... ל... מדים של אה... גרמנים [בכי].

נב : זו היתה מתפרה?

אצ : מתפרה, כן.

נב : מי היה אחראי על ה... מתפרה?

אצ : אני לא יודעת. זה אני לא זוכרת (נב : לא זוכרת?). זה זה שוב, עבודה מונוטונית,
אה... ו... כמו רבות, כן? לא לא התענינתי, אני באמת זה... בעצם כל התקופה של
אה... של מחנות אני לא התענינתי יותר מדי מה שהולך ו... את מה... מה שהיה,
רוטינה. מה שהייתי צריכה לעשות עשיתי ו... וזהו [בכי].

נב : את אומרת 12 שעות.

אצ : 12 שעות.

נב : מתי אכלת?

אצ : כשנתנו, אני יודעת. מרק אה... דליל כזה וחתיכת לחם (נב : אמ המ), פרוסת
לחם.

נב : אבל התחלקת עם אחותך.

אצ : כן.

נב : איך התחלקת אתה?

אצ : שהייתי, לא הייתי אוכלת את הכל, הייתי מביאה לה.

נב : היית מביאה לה לצריף?

אצ: כן. אחרי עבודה. אבל אח"כ גם כן אנשים שהיו בצריף וידעו שהיא שמה למטה
היו דואגים לה קצת, כי היא היתה מתקנת גרביים, כל מני דברים מה שספרו לי
[בכי], אז היו מ... מביאים לה קצת אוכל.

נב: היא כל הז...

אצ: היו דואגים לה.

נב: היא כל הזמן היתה בצריף.

אצ: בצריף, ולמעלה, ולא היתה יורדת משם.

נב: והיא חכתה לך בעצם.

אצ: סליחה?

נב: וחכתה לך.

אצ: וחכתה לי. ויום אחד... הייתי צריכה בבוקר לצאת ל... לעבודה, ל... אה... והיא
3 פעמים קראה לי בחזרה, לקומה שלישית להגיד לי שלום. שלוש פעמים אני
אמרתי לה שלום, והלכתי היא קראה לי בחזרה עוד פעם לעלות, עם עוד פעם,
לעלות, אמרתי, מה, אני חוזרת בערב. ולא חזרתי. לא חזרתי יותר [עוצרת ובוכה].
בערב לקחו אותנו לצריף [בכי] אה... מיוחד, ו... היו קרונוט, לא רחוק משמה [בכי],
והכניסו אותנו לקרונוט [בכי], 80 איש, לתוך קרונוט, אה... ונסעו לאושוויץ.

נב : ישר מהמתפרה...

אצ : כן.

נב : לקרונות.

אצ : כן. והגענו לאושויץ ושמעתי איך שאאושטיגן [החוצה!] ש...

נב : י... ידעת לאיפה אתם נוסעות?

אצ : לא, לא ידעתי, רק שמעתי, "אושויץ, אושטיגן", ושמעתי כלבים, הרי חלון היה ר... בקרונות אלה היה רק למעלה [בכי], ואת הקרון שלנו לא פתחו. ואנשים רצו, ובכו, וצעקות, ואנחנו לא רואים שום דבר. כעבור כמה שעות, שעמדנו שמה, אה... שני קרונות, אה... הוסיפו לרכבת, [בכי], ו... המשכנו לנסוע, בלי לפתוח, בלי לפתוח שום דבר, בלי אוכל בלי שום דבר. והגע...

נב : איך ידעת שאתם באושויץ?

אצ : שמעתי.

נב : אמרו?

אצ : כן, צעקו. "האלט, אושויץ. שנל... שנל אושטיגן." זהו. זה... הרוטינה, וכלבים [בכי]. מלא כלבים. אה... נבחו, ואנחנו, את הקרון שלנו לא פותחים [שיעול]. ואח"כ שמענו מין בום כזה של שני קרונות ביחד, ו... נוסעים, שוב נסענו. די הרבה זמן.

ומגיעים למקום, ואני הייתי על יד הדלת, יש אה... סגירה כזאת, כנראה נכנסתי אחרונה, הסתובבתי כשדחפו אותי לתוך הקרון, הסתובבתי שמהלחץ, 80 איש זה לחץ, וכבר היו מתים בתוך הקרון, ואני על יד הסגירה של הדלת הזאת, שהיתה סגורה מבחוץ, אנחנו מגיעים לאיזה מקום, רכ... הרכבת עוצרת, ופותחים את הקרון, אבל עד כדי כך שרק אני נופלת החוצה. תכף סגרו. ש... ב... בלחץ זה, זה היו המון נופלים. אני נופלת על ה... ויש גר... כמה גרמנים שמה, והוא שואל אה... "איזה חרא נפל פה," בגרמנית. "וואס ווי איין דרק ראוס גפאלן." ואני עומ... נעמדת, ואומרת, אה... "אני לא דרק, קוראים לי אדית צירר ואני מקטוביץ," בגרמנית. אז האיש אומר, "מה?" עם פנס ככה, זה היה לילה. "איך קוראים לך?" אני אומרת לו, "אדית צירר." "אבא שלך מקס?" זה היה חבר מקטוביץ שהיה פולקסדויטש. והר... רכבת נותנים הוראה, סוגרים את הקרונות, את הקרון הזה, הרכבת ממשיכה לנסוע, ואני נשארת עם הגרמני הזה. ועוד כמה. וזה היה וורק A, היו שלושה וורקים.

נב : וורק A איפה?

אצ : סקז'סקו קמיאנה. אה... בי"ח לנשק. והוא לוקח אותי לתוך ה... מחנה, ונותן לי אה...

נב : רגע, פרט למה שתארת, התפתחה עוד איזה שיחה ביניכם?

אצ : בין מי? בין האיש הזה?

נב : בין הגרמני וביןך.

אצ: כן, הוא אמר שהוא... הוא חבר של אבא, ואיפה אבא, אמרתי לו, בפוואשוב.
נשאר בפוואשוב. ואיפה אמא? אמא ב... מונטלופי, ה... א... אז ידעתי איפה היא,
בגסטפו בקראקוב.

נב: איך נודע לך?

אצ: אמ... הגיע... הגיע מישהו לגטו, והביא לי מכתב ו... איזו שרשרת מאמא, שזה
סימן שלה. ואמא כותבת שהיא אה... שאני אהיה חזקה, ואני אשמור על הילדים,
ושהכל יהיה בסדר. והיה כתוב, מונטלופי. וגסטפו. ובינתיים אנחנו יצאנו דרך
הביוב...

נב: זה היה... הכרת את הכתב של אמא?

אצ: כן כן. אבל קצת אחייכ שלחו אותם לבלז'ץ, ככה שלא היה שום קשר יותר.

נב: זה היה הקשר האחרון.

אצ: כ... ה... היחידי.

נב: היחידי. ואיך נודע לך ששלחו אותם לבלז'ץ?

אצ: זה לא נודע לי, זה נודע לי רק אחרי המלחמה. זה לא... לא ידעתי. ידעתי רק,
תאריך זה וזה, זה עוד היה לפני שאנחנו אה... זה היה המחנות ראשונות בבלז'ץ. על
כל פנים אה... איפה...

נב : אז עומדת עם הגרמני הזה והוא שואל אותך על אבא?

אצ : כן. ואני מספרת לו, והוא לוקח, "קום... קום היר..." "בואי אתי," ואומר, "את תשארי פה בוורק A." באמת התחלתי לעבוד על מכוונות, והוא אומר, "תכתבי לאבא מכתב."

נב : רגע רגע, תשארי בוורק A, אבל מה, וורק A זה בי"ח, יש צ... (אצ : זה בית חרושת) איפה איפה גרת, איפה...

אצ : לא י... יש... יש אה... צריפים.

[הפרעה]

נב : קסטה? סליחה. אה...

קלטת רביעית

נב: ...הגעת ל... סקרז'סקו.

אצ: כן, וורק A. יש שמה שלושה וורקים, שלושה... מחנות, B, ו C. אם הייתי נופלת
ב B או C לא היתי נשארת בחיים. שמה אה... עבדו על האבקה שמכניסים לתוך ה...
אה...

נב: קליעים? פגזים?

אצ: פגזים וקליעים, כן. אני עבדתי על אה... על של רובה, הקטנים.

נב: קליעים של רובה?

אצ: כן. אבל שמה בוורק B, ו C עשו את האבקה, צהובה, ואנשים משמה היו חוזרים
צהובים לגמרי. שערות צהובות, מי שהיה עוד שערות, ציפורניים, פנים, ומתו...
כעבור זמן קצר.

נב: איפה ראית אותם?

אצ: הם היו באים אלינו אה... להתרחץ או... מין הבראה יום יומיים, זאת, ל...
לוורק A. וורק A, זה היה הוורק הכי טוב. אמנם עבדו 12 שעות, גם כן לילה גם יום,
אני קיבלתי ארגז בשביל המכונה שלי, שהייתי קטנה מדי, לא יכולתי להגיע, ו...
להגיד את האמת הגרמנים אה... התייחסו אליי יפה. המייסטרים הגרמנים. אולי

בגלל זה שדיברתי גרמנית, אולי בגלל זה שהייתי קטנה, אה ו... לא, יחס היה יפה,
והיו מביאים לי אוכל.

נב : לעבודה?

אצ : מייסטרים היו מ... שמה קבלנו פרוסת לחם, ו... מרק, מים. זה הכל וזהו.

נב : היה שמה... את גרת בצריף, נכון?

אצ : כן.

נב : בבוקר היה מסדר?

אצ : כן. חמישיות.

נב : ומה היה קורה במסדר הזה?

אצ : סופרים אותך, ויוצאים לעבודה.

נב : איפה עבדתם? רחוק מהמקום שגרת?

אצ : הייתה הליכה קצת, אה... כן, אני יודעת, כמה קילומטרים, שלושה, שלושה
קילומטרים אולי, לא... לא יכולה להגיד אבל הלכנו.

נב : מי שמר עליכם?

אצ : גרמנים.

נב : איזה גרמנים?

אצ : לא SS, אני חושבת שוורמאכט. גרמנים.

נב : הם הובילו אתכם?

אצ : הובילו אותנו.

נב : היה לך קשה ללכת?

אצ : כן, קבלתי קפקפים הולנדיים כאלו, מעץ, זה היה כבד מאוד ובשלג זה נדבק.
אז היה קשה ללכת, בלי גרביים, בלי בגדים, היה לי מעיל שכתבו על זה את המספר,
קדימה ואחורה, ובצבע ירוק ואדום ולבן, זה היה צבוע מין סולם כזה, ז"א אה...
אתה לא יכול לברוח, אה... רואים אותך, כן? אה ו... עבודה 12 שעות. יום אחד אני
לא יכולתי לעשות את ה... כמות, היו צריכים לעשות 12 ארגזים, ב 12 שעות, כל
שעה קונטיינר... ארגז.

נב : מה זה לעשות 12 ארגזים?

אצ : אה... המכונה שלי עשתה... איך זה נקרא? ה...

נב : תרמילים?

אצ : תרמיל. תרמיל יש שני חורים ומעל זה יש קפסולה צהובה כזאת. ככה נראה תרמיל. אבל מבפנים יש שני חורים. אני עשיתי את השני חורים האלו. המכונה שלי. אז המכונה שלי התחילה לזייף, ו... לא יכולתי ל... לכמות, והייתי מקבלת מכות. לא מהמייסטרים, היה מין אה... אה... עובדת גרמנייה שהייתה אה... אחראית על ה... כל הבדיקות אה... של ה... איך אמרת?

נב : תרמילים?

אצ : תרמילים, כן. וממנה הייתי... היינו מקבלים מכות אם לא עשינו נכון, אז המכונה שלי לא... לא עבדה בסדר, אז יום אחד אה... אמרתי למייסטר שאני הולכת אה... לתקן את המכונה. ופירקתי אותה, בסדר כרונולוגי כזה, מלמעלה למטה, והחלפתי את כל החלקים, וכתוב... כתוב... כתבתי את זה באותיות גדולות, "רפרטור", תיקון. ופתאום באותו יום, כשאני ככה עובדת על המכונה, המייסטר שלי היה... הוא... הסכים אתי, הוא חיך והוא הסכים. פתאום באה איזו... באו איזה כמה קצינים גרמנים לבדוק בכלל במפעל, ורואים שהמכונה שלי לא עובדת, ואני ילדה קטנה כזאתי מתעסקת עם זה, מחליפה דברים עם מפתחות עם... אז הם שאלו, "מה זה צריך להיות?" אז המייסטר שלי הסביר : "היא החליטה לתקן את המכונה, ושתוכל לעבוד ולעשות את ה... אה... 12 ארגזים." הם חייכו והלכו. לא היה א... אני חיברתי את המכונה, בחזרה, והמכונה אח"כ עבדה 48 שעות בלי שום... עשיתי יותר כמו שהייתי צריכה לעשות. אבל להתעסק עם זה כל הזמן, להחליף מחטים וכל זה, זה עצבן אותי. זהו אז המייסטר אמר לי, אם מישהו, אצל מישהו משהו התקלקל, "קום היר, "תלכי תסתכלי מה עם המכונה הזאת." אני הייתי אחראית על כל [צחוק].

נב : אז את נעשית אה... זאת שתחזקה את המכונות שמה?

אצ : לא... זה... לא... מוגזם להגיד, אבל הוא היה ככה בצחוק אומר, בואי תסתכלי מה למה המכונה הזאת היא לא עובדת. אז כבר ידעתי.

נב : איך מבחינתך אה... היו מבחינתך החיים שמה? את הכרת שמה מישהו? (אצ : לא, זה, זה) מישהו התח... התחברת עם מישהו?

אצ : לא. עם אף אחד.

נב : היית בודדה?

אצ : בודדה במשך כל הזמן. זה אני... אני... אם אני משחזרת זה היום, זה יש כל כך הרבה, הרבה חברות מן המחנה נפגשות. אין לי עם מי להפגש.

נב : את היית הכי קטנה?

אצ : כן.

נב : בגלל זה נשארתי כאילו לבד?

אצ : אני לא יודעת, התייחסו יפה, נניח, בחלוקת הלחם, שהיו מקבלים לחם שלם, היו נותנים לי את הקצה, שבקצה היה קצת יותר. כן? הפרוסה הראשונה.

נב : מי ה... מי היו נותנים לך?

אצ : אה... היו מקבלים... בתוך הצריף היו מקבלים לחמים, והייתה אחת אחראית על ההתח... על...

נב : אסירה?

אצ : כן כן.

נב : אחת האסירות?

אצ : כן.

נב : והיא נתנה לך קצת יותר?

אצ : כן, אני בקשתי את הפיינטקה, זה בפולנית, הקצה, אז אה... במשך כל השנים, כל ה... כל התקופה קבלתי את הזה... קצה, התייחסו יפה אליי, קטנה. וגרתי ב... בקומה שלישית...

נב : רצית לגור בקומה שלישית?

אצ : לא, זה... לי היה הכי קל לתפס, אז אה... היותר מבוגרות היו למטה, ו... זהו.

נב : ז"א שקיבלת לחם, ו...

אצ : מרק.

נב : איך אה... היית מבחינה פיזית?

אצ : כמו שכולם היו. אני שקלתי 28-29 קילו. מזה, רגליים נפוחות כמעט חצי. עם קרחת, (נב : אה) יכולתי להתרחץ אה... כמעט כל יום, בגלל זה שהיה ל... המכוונת שלנו היו תה... תהליך אה... עם סבון אח"כ, מהשמן, אז אה... שם היה בחור אחד שהיה נותן לי קופסת סבון חום כזה נוזלי, אז הלכתי להתרחץ כל יום.

נב : הגרמני שפגש אותך כשהגעת למחנה, הוא היה שמה (אצ : כן, תקופת מה, כן) אה... בסגל המחנה? והוא המשיך אה... לשמור אתך על קשר?

אצ : כן, הוא לקח מכתבים לאבא שלי. אני כתבתי כל יום מכתב לאבא, זה היה גם כן משהו פסיכולוגי, נניח להיות בקשר עם אבא, אבל אבא כנראה אף פעם לא קיבל שום דבר. אני כתבתי. זהו. ו... בשנת ארבעים ו... .

נב : רגע, ו... ו... הוא... חוץ מזה שהוא לקח מכתבים לאבא, הוא עוד עזר לך במשהו?

אצ : כן, לפעמים חתיכת לחם או... אבל הוא לא היה יכול לעזור לי, להיות יוצא דופן כזה, כנראה, אולי הוא אמר למייסטרים אחרים ש... במחלקה, הוא לא היה במחלקה, ב... ב... בתוך איפה שעבדנו, הוא היה אחראי על משהו אחר, לא ראיתי אותו כל יום, אבל הייתי משאירה לו במשרד מכתב לאבא. לפוואשוב. פוואשוב, קראקוב, הייתי כותבת. אבל אה... לא, אח"כ ה... מייסטרים אחרים היו נחמדים אליי, באמת. אם היה צריך אה... נניח, יש עוד מקרה מ... מפוואשוב, בגלל הגרמנית, אה... בפוואשוב היו לטרינות, אני לא יודעת אם אתה יודע מה זה. אה... ושמה עשו

את הצרכים. ויום אחד אה... ניקו, ז"א, כל יום ניקו את זה עם ליזול והכל, ו... אני הלכתי לשרותים, היה לי כנראה שלשול, והיו שמונה איש, ארבע מצד אחד וארבע מהצד השני, סליחה על ה... עם התחת בחוץ, היינו עושים את הצרכים, פתאום נכנסת שוב אה... קבוצה גרמנים. זה היו אה... ss, עם מגפיים מצוחצחות, עם... והיו צריכים להודיע, כמה אנשים במקום. בכל מקום, איפה שבאו, היו צריכים, "איך מלדה גהוסאם, ככה וככה אנשים, עושים את הצרכים. לך תגיד, והוא אמר... ה... זה שהכיר אותי, הוא אמר לי שאני אודיע את זה.

נב: מה זה זה שהכיר אותך? בפוואשוב?

אצ: בפוואשוב, כן. אחד המייסטרים שלנו מה... איפה שעבדתי...

נב: מהמתפרה?

אצ: מתפרה. אז אני מסתכלת ככה אחורה, סופרת את האנשים, ואני "איך מלדה גהוסאם", אבל אני אומרת, מה אני אגיד? אה... באותו רגע, מה אני אגיד, מה... מה הם עושים? לא יכולתי להגיד עושים קקי או משהו כזה, אמרתי "אכט מנשן שייסן" שייסן זה ב... ב... בגסות, מחרבנים, ככה. ראיתי חיוך על כל הפנים של הגרמנים, והם יצאו. יכלו טוב מאוד להוציא אקדח, לירות או... ל... לירות, ושהייתי נופלת בתוך ה... בתוך העסק. אבל בגלל זה שהייתי קטנה, וגרמנית הייתה טובה מאוד, אז אה... כנראה כנראה. או שלוקחים בשמה אמר עליי... הכל ביחד. לא יודעת. זהו. אז זה היה אינצידנט מקראקוב. זהו.

נב: מפוואשוב?

אצ : עכשיו, בפוואשוב אה... קיבלתי מכות...

נב : בפלאשוב?

אצ : לא, לא בפוואשוב.

נב : בסקרזיסקו?

אצ : סקרזיסקו, קיבלתי מכות שהלשינו עליי שעשיתי דברים לא נכונים.

נב : מה ז"א דברים לא נכונים?

אצ : החורים לא היו שניים, רק אחת, וזה אח"כ הולך הלאה, אז זה סבוטז'.

נב : מי הלשין עליך?

אצ : זאתי שבודקת, ה... הייתה גרמנייה שהייתה בודקת עם כפפות לבנות כל פעם, מסתכלת, אמרה שאצלי יש המון פסולת. ו ש... בשביל זה מקבלים מכות. המייסטר שלי, הזה ה... מייסטר ברנדט קראו לו, הוא היה צריך לתת את המכות. אז הוא הכניס אותי למשרד שלו, ונתן לי מכה, שניים, והיה צריך לתת 25, ואח"כ אמר לי, "תצעקי, תצעקי," דפק 23 מכות על השולחן. ואני צעקתי כל מכה. ואני הבנתי תיכף מה שהוא מתכוון לעשות. איך שהוא אה... אם הוא היה 25, אני... הייתי גומרת שם. לא, הוא היה טוב, הוא היה בסדר. אח"כ שהיו באים אווירונים כבר, לקראת אה... לא סוף אבל אה... הגיעו אווירונים אמריקאיים או אנגלים, והיו צריכים

לסגור את המכונות ולעשות חושך, אז הוא היה אומר, תחפשי לך מהר פינה עם ארגז, שאיזה שעתיים יהיה חושך. ז"א יחס אנושי [טפיחה]. ומביא לי אוכל. בקבוק אה... צבוע, שחור, כתוב על זה שמן בגרמנית, אה... "אול", כאילו למכונות, וב... בתוכו היה חלב. בהתחלה פחדתי לאכול ולשתות, אבל אח"כ שתיתי, ויום אחד הוא הביא לי, עטוף בנייר פרגמנט, סנדויץ' עם שניצל. הייתי בטוחה שרוצים ל... להמית אותי, ז"א לאכול זה עם... עם רעל. לא... לא האמנתי שזה ממש. נתתי לחברה שלי לאכול, והיא אכלה ונשארה בחיים. אז למחרת כשהוא הביא לי עוד פעם, או למחרת או בעוד כמה ימים, אז כבר לא נתתי לאף אחד, אכלתי אני. היה עוד מקרה אחד, אבל זה כבר היה יותר מאוחר, ט... אני אספר אותו אח"כ.

נב : אז בסקרז'יסקו את... כמה זמן היית?

אצ : סקרז'יסקו... 43, אה, אני חושבת שנה, שנה וחודש.

נב : זה המון זמן.

אצ : המון זמן.

נב : כל יום (אצ : כל יום אותו דבר) את הולכת לעבוד ועושה את אותו דבר.

אצ : כן. ונוצר לי פצע פה. או שזה היה מכה או פצע. הפצע מה, אני לא ידעתי מה, אני הייתי סותמת את זה עם חתיכת לחם, שזה נזל, מוגלה נזלה, אז לא ידעתי מה... למה הפצע, זה הייתה השחפת, זה הייתה ההתחלה של השחפת [בכי]. אז זה... עם זה הסתובבתי עוד שנתיים. ככה. כמעט שנתיים.

נב : וכל התקופה ההיא את מאוד לבד?

אצ : לבד. אין לי חברות ואין לי שום דבר. לא.

נב : מה, מה מחזיק אותך?

אצ : שמע, אתה עייף מעבודה, אתה שם את הראש ואתה ישן, אתה קם בבוקר או שבלילה, שוב לעבודה. המ... לא... לא היה לי זמן לבילויים, ולא היה מה ולא... לא דברתי עם אף אחד. הייתי מאוד סגורה. מאוד סגורה.

נב : אבל ידעת מה קורה במלחמה?

אצ : לא.

נב : יש מטוסים של האמריקאים?

אצ : מטוסים. כן, אבל אה... תיארתי לי, אבל מה שממש הולך לא. לא.

נב : שהגרמנים מתחילים להפסיד?

אצ : זה רג... זה... עוד, (נב : אח"כ, אח"כ), עברנו לצ'נסטוכובה. צ'נסטוכובה.

נב : בסקורזייסקו את עוד לא ידעת?

אצ: לא ל... לא לא התענינתי, ממש רובוט, אתה הולך, חוזר, הולך, חוזר, הולך
חוזר, אוכל מה ש... מה ש... מה שנותנים לך וזהו. מחכה ל... לגאולה.

נב: חשבת שתהייה גאולה?

אצ: חשבתי שיקרה משהו בסוף. כן. אבל לא לא תארתי לי שום דבר מיוחד. ובאיזה
שלב אה... אוספים אותנו בסקרז'סקו, ומחלקים אותנו לשתי קבוצות, קבוצה אחת
נוסעת ללייפציג, ששמה גם יש ביח"ר אותו דבר, האסאג, של נשק.

נב: זה אמרו לכם שם?

אצ: כן, אמרו, שאנחנו נוסעים, חלק נוסע לצ'נסטוכובה, ששם עושים אותו דבר,
וחלק נוסע ללייפציג. ואני הייתי בקבוצה של צ'נסטוכובה. ו... נוסעים פה עם אה...
קרונות פתוחים למחצה, ז"א, לא סגור, רק פתוח, דצמבר. חורף קשה מאוד. ואני
מרגישה שאני הולכת ונגמרת. מרוב כפור. ממש מאבדת את העשתונות, אני כבר לא
יודעת מה שנעשה אתי. ואני עומדת הפינה, ועל ידי יש חייל, וורמאכט ששומר.
בארבע הפינות היו 4 חיילים עם אה... רובים, ואנחנו באמצע. קור כלבים. אתה
נוסע בקור של אה... 35 מעלות מינוס, אתה נוסע ברכבת פתוחה, בלי בגדים, הייתה
לי מטפחת על הקרחת שלי, אבל אה... חוץ מזה לא בגדים... בגדי חורף. אני הרגשתי
שאני ממש קופאת, ועמדתי ליד הגרמני הזה ואמרתי, "איך שטרבה," אני הולכת
למות, אז הוא הוציא בקבוק, פתח את הבקבוק ואמר "תשתי." לא אמר לי מה זה.
ואני אמרתי "לא," שוב פחדתי שהוא הולך להרעיל אותי או משהו, אז הוא שתה,
אח"כ ניגב ככה את הבקבוק, זה בקבוק צבאית כזאתי אה... והוא אומר, "תשתי,
את רואה, אני שתיתי." אני נתתי שלוק כזה חזק, וזה הייתה וודקה. כמעט שרף לי

את המעיים. אבל אה... זה חימם לי... אותי, והגענו לצ'נסטוכובה, בלי אוכל. הגענו
לצ'נסטוכובה.

נב : כמה זמן נסעתם ככה?

אצ : אני לא יודעת. אני זוכרת שהיה כוכבים בלילה, קר מאוד. משהו לקראת
הצהריים, למחרת, הגענו.

נב : כולם הגיעו בחיים?

אצ : לא. לא. מעטים.

נב : מעטים נשארו.

אצ : מעטים נשארו. זה...

נב : הרוב?

אצ : מתו או שהגיעו במצב איום ונורא. ותיכף פרצה אה... טיפוס, מחלה, אבל אני
לא, לא הייתי חולה. אולי בגלל הוודקה, לא יודעת [צחוק]. לא הייתי חולה. ושמה
ממשיכים לעבוד באותן המכונות... נות... מכונות.

נב : אותו ביח"ר כאילו?

אצ : אותו ביח"ר, ו...

נב : ומבחינת התנאים?

אצ : אותם התנאים. אותם התנאים רק אה... שזה במקום. לא הולכים לביח"ר, זה למטה ביח"ר ואנחנו יש מין ברק מעל, בניין מעל, של אני יודעת, 150, 200 מיטות. ואנחנו רק עולים במדרגות וישנים שמה. זה היה פלוס גדול. כן.

נב : והמייסטר אותו מייסטר?

אצ : כן. מאייר, כן.

נב : אותו אחד שריחם עלייך?

אצ : כן. כן.

נב : את (אצ : הוא ריחם אותי עד הסוף) זוכרת את שמו?

אצ : את זוכרת את שמו?

אצ : מייסטר מאייר, גרהרד מאייר, ואה... ריכארד ברנט, היה עוד אחד, ז"א אה... אני דווקא חיפשתי אותם אחרי המלחמה. חפשתי אותם.

נב : ידעת מאיפה הם?

אצ: לא, אבל יש כ"כ הרבה ברנטים, וכ"כ הרבה מאיירים, שלא יכולתי, לא יכולתי לדעת.

נב: כי הם היו טובים אלייך?

אצ: (נב: מה...) כן. כן. פה יש אינצידנט ב... ב... ביום כיפור ב... בצ'נסטוכובה, מישהו פרץ, אמר שהיום בערב יום כיפור, מהאנשים, מהגברים, הוא עבדנו... עבדנו ביחד, גרנו לחוד. אז אה... מישהו בא ו... דווקא לוגיא אחד, בא ואמר לי, "מייך קינט אנט איז יום קיפור." אז זה שאתה לא אוכל כל הזמן, אני מחליטה לצום אה... צום. וקבלתי את המרק בערב, והמייסטר הזה, מאייר, בא, ואמר, "למה את לא אוכלת את המרק?" אמרתי, "אני צמה." אז הוא אומר, "למה?" אמרתי שהיום חג וצריכים עד מחר בערב לצום. "איך את יודעת את זה?" אמרתי, "אני לא יודעת, אבל נופלים עלי, יש אה... שלכת, וזה באותה תקופה אז החלטתי שזה היום." והוא ראה שלמחרת אני... חזרתי לעבודה, אני עוד לא אוכלת. אז הוא הביא לי מהמטבח הגרמני אוכל. לנו היו מין קערות כאלו מפח עם חלודה, הוא הביא לי צלחת עם מרק סמיך עם... עם אטריות ועם בשר, אני שילשלתי מזה חודשים. שכנראה הקיבה לא הייתה רגילה לזה. אבל זה... זה היחס שלו, היה אליי, שאומר, כל הכבוד לו.

נב: זה היה יחס מיוחד אלייך (אצ: כן) או בכלל לכל האסירים?

אצ: לא. אליי.

נב: ולאחרים איך הם התייחסו, ברנט ומאייר האלה?

אצ: התייחסו, לא באכזריות, אבל לא כמו שאליי. לא כמו שאליי.

נב : הם לא היו אנשים רעים?

אצ : לא לא. זה מוכרחים להגיד בזכותם, הם לא היו, באמת, רעים. המייסטר ברנט אמר לי, יש לי בבית ילדה בגילך, אני חושב, היא לא הייתה עומדת בזה מה שאת עוברת פה. והוא סיפר לי. זהו, ומגיע אה... ינואר, 45...

נב : רגע, אה... מתי הגעת לצ'נסטוכובה?

אצ : צ'נסטוכובה אני חושבת שהגעתי אה... שוב, שנה היינו, אני חושבת, שנה הייתי. צ'נסטוכובה קצת עוד חורף, וחורף. ככה. (נב : כשהגעתם...) הגעתי בחורף, ושוב חורף.

נב : כשהגעתם לצ'נסטוכובה, (אצ : כן כן), לביח"ר הזה, לנשק (אצ : כן), נפגשתם שמה עם אנשים נוספים? היו שם יהודים מצ'נסטוכובה שנשארו?

אצ : כן כן. היו אנשים שכבר עבדו שם. לא פתחו את המחנה בשבילנו. היו שמה כבר אנשים שעבדו שמה, אז אה... הערבנו.

נב : ואת יודעת אם הם היו מקומיים מצ'נסטוכובה?

אצ : היו מקומיים אבל היו גם כן מ... מלודג' ומעוד כל מני מקומות. שוב, אני לא מתחברת עם אף אחד.

נב : למה בעצם?

אצ : לא יודעת. לא יודעת. לא יכולה להסביר. אני מאד חברותית היום. לא התחברתי ומאוד הייתי חשדנית. קבלנו כפית סוכר פעם אחת בשבוע, אז תפרתי מחתיכת בד מה שמצאתי שקית, אה... ככה על צווארון, ו... שמת לי כמה כפיות סוכר, וכל פעם שבא לי, עשיתי לק בתוך השקית. וחברה הכי טובה, שישנה על ידי, חתכה לי את זה בלילה ו... זה, אמרתי, לא יחס אנושי.

נב : גנבה לך את זה?

אצ : כן. לא עמדה. ראתה שיש לי ולה אין, היא תיכף גמרה את שלה, לא, היה ש... יחסים שם היו מאד אה... אכזריים אחד לשני. כל אחד דאג רק לעצמו. אני זוכרת שהשיניים שלי כמעט נפלו לי. מרוב חוסר ויטמינים. הוצאתי את השיניים ככה, עם השורש. שתי שיניים, פה אחת ופה. אז ראה את זה אחד מויאליצ'קה, שהיה, והביא לי בצל.

נב : שהכיר אותך?

אצ : כן, הכיר את אבא שלי, ואמר... הביא לי בצל, אמר, "תאכלי את הבצל." זה חיזק לי את החניכיים. אז היו כאלו רגעים של אה... ואני שאלתי אותו למה, והוא אמר, "עוד מעט אנחנו משתחררים," הוא ידע יותר. אני לא ידעתי שום דבר. הרוסים כבר היו בסביבה. זה היה לקראת ינואר 45. ואז אני עבדתי לילה, באותו יום גורלי, והלכתי לישון, ולא באתי לאקציה ל... ל... לאפל הזה, שהודיעו ברמקולים. אני ישנתי, אמרתי, קה סרה סרה, לא... לא בא לי יותר, ממש הייתי סחוטה לגמרי, רעבה סחוטה, פתאום איזה בחור כזה הוא היה במשטרת... משטרת פנימית כזאת, יהודית. לא קאפו...

נב : הבחור מויאליציקה?

אצ : כן.

נב : את זוכרת את השם שלו?

אצ : וולף. וולף. כן. והוא בא חיפש אותי בתוך ה... האולם הגדול הזה איפה שישנו, הוא אומר, מה את עושה פה, כולם מחכים ואת חסרה, זה היו צריכים לצפור שוב. וכל השורה הייתה אחראית, אם אני הייתי חסרה בתוך השורה. אז הרגו את ה... את ה... יתר. כל אחד היה צריך להיות אחראי לדאוג שאתה תהיה פה. באפל. ואני הייתי חסרה, והוא סחב אותי על הגב, והביא אותי, שם אותי באמצע, באמצע של ה... קוודרת הזה של אנשים, כו... כולם אה... [האא] שמעתי כזה, בכי כזה, מה, עכשיו יהרגו אותי. הוסיפו כמה אנשים אליי, ויתר האנשים הכניסו לקרונות, והקרונות נסעו, ואין זכר שלהם. נשארה קבוצה קטנה של אנשים בצ'נסטוכובה. ואז באו רוסים.

נב : רגע, את אומרת, סליחה, את אומרת שאם מישהו היה חסר השורה הייתה

אחראית והיו הורגים את כל השורה?

אצ : כן.

נב : היה מקרה כזה?

אצ : כן.

נב : את ראית?

אצ : כן.

נב : ספרי על זה.

אצ : אה... זה זה זה זה קרה בסקרז'סקו.

נב : כן?

אצ : מישהו לא... לא הופיע או שברח. ברח, והוא לא היה.

נב : וזה התברר באפל?

אצ : כן. ו... כל יום עשו אפל.

נב : כן. אז הרגו את כל ה... ז"א, זה היה באופן הפגנתי, כן? בשביל להראות

לאחרים, תדאגו שהחסר, שיהיה פה.

נב : איך הרגו אותם?

אצ : ביריה.

נב : בזמן האפל?

אצ : כן.

נב : מי הרג אותם?

אצ : גרמנים.

נב : במקום?

אצ : כן.

נב : עם אקדח?

אצ : כן.

נב : ירו בהם?

אצ : כן.

נב : היה מקרה אחד כזה?

אצ : זה המקרה ב... ב... מה שקרה על ידי, אבל קרה במקומות אחרים.

נב : היו גם מקרים אחרים, שתלו אנשים?

אצ : כן. בסקרז'סקו.

נב : את ראית?

אצ : כן. כולנו ראינו.

נב : מה היה?

אצ : מישהו שעשה סבוטאז', שעשה עבודה לא נכונה, ואח"כ גילו שזה בכוונה, אז

תלו אותו.

נב : באפל?

אצ : כן.

נב : מי תלה אותו?

אצ : גרמנים. לא לא הייתה שמה סמכות אחרת, זו...

נב : הם לא נתנו הוראה ל... לאיזה אסיר לעשות את זה?

אצ : זה אני לא יכולה להגיד לך. זה... זה הייתה חוויה כזאת שאתה לא הסתכלת

מה שמתרחש אה... רק... רק ראית את האיש התלוי הזה ו... ו... לא לא יכולה

להגיד לך שראיתי. אבל הרגו המון אנשים. ר... הרגו המון אנשים.

נב : איך עוד הרגו אנשים?

אצ : אה... אה... אני חוזרת עכשיו לבייז'אנוב.

נב : כן.

אצ : איך אה... מישהו אמר לו תעצור, אני הלכתי עם מישהו ואמרו לו לעצור, והוא לא עצר, אני עצרתי, והרגו אותנו על ידי. ירו בו ואני נ... נ... נשארתי ככה. ו... וב... גם כן בבייז'אנוב כ... כן... כן. יש כ"כ הרבה דברים שאני... רק נזכרת, הרי, גיל 35 וגיל 15 זה היה גיל העבודה. אז באו בלילה ושאלו בת כמה את, ואני אמרתי הגיל הנכון, באמצע הלילה. ואשה אחת, שהייתה בת 50, גם כן אמרה, הוציאו אותנו, שתינו, לשלג, ו... אותה הרגו על ידי. ואני חשבתי גם כן שהולכים להרוג אותי, ואמרתי, באותו רגע אמרתי שמע ישראל, ו... ונשארתי בחיים. לא הרגו אותי. אותה על השלג אה... ראיתי את ה... את הגוויה שלה. והיא התחננה, נתנה להם טבעות, היו לה איזה... שום דבר לא עזר. הורידו לה כנראה אח"כ את הטבעות [בכי]. שהייתי, הייתי נוכחת בלא מקרה אחד או שניים.

נב : ואת לא יודעת למה לא ירו בך?

אצ : לא. זהו.

נב : אלה היו גרמנים או אוקראינים?

אצ: לא לא, זה הגרמנים. זה הגרמנים. אוקראינים ש... רק שמרו. הגרמנים שלטו בתוכו. אז עכשיו אה... אני נשארתי בצ'נסטוכובה, מה שאני אומרת, כן? ו... ולקחו המון אנשים, הכניסו לקרונות, ביניהם היה גם כן דוד שלי שעבד אצל הגברים, הוא... במחנה צמוד.

נב: דוד א...

אצ: דוד אח של אמא. שפגשתי, הוא גבוה מאוד, 2 מטר גובה.

נב: פגשת אותו בצ'נסטוכובה או בסקרז'סקו?

אצ: אני לא... לא נפגשתי אתו, אבל אה... אני ראיתי אותו מרחוק ללכת, וידעתי שזה הדוד שלי. והוא נעלם לי אה... אותו יום אחרון, אה... הם הפציצו. אנחנו... אני לא יודעת אם זה גרמנים הפציצו את זה, או שהרוסים הפציצו את הקרונות האלה. אבל אין... אין זכר של אנשים. ביום האחרון.

נב: הקרונות שיצאו מצ'נסטוכובה?

אצ: כן.

נב: וכשהשאירו אותך עם קבוצה של אנשים...

אצ: כן. אז באו רוסים.

נב: מי... מישהו נשאר אתכם, איזה גרמני, אה...

אצ : אה... גרמני אחד, ב... מייסטר מאייר. אמר לי אה... "לך זה מגיע, לך זה מגיע." לא... לא ידעתי על מה הוא מדבר. מה מגיע לי? זה היה השחרור. והוא נעלם. הוא... לא יודעת מה שקרה אתו. או שהרגו אותו הרוסים, או שהוא ברח, לא יודעת. על כל פנים, הייתי כמה ימים עם הרוסים, זה היו טורים, זה היו אנשים איומים אי... עם ריח של וודקה, ושל זה. ואנסו אנשים. אני הייתי כ"כ אה... צל של של של בנאדם, שלא היה להם כדאי בכלל לנ... לנגוע בי, אבל אני... אנס... אנסו אה... בנות שמה. באכזריות איומה. כבר אחרי השחרור.

נב : את ראית את זה?

אצ : אני ראיתי את זה. ראיתי ושמעתי. ואח"כ החלטתי, אחרי כמה ימים, החלטתי שאני נוסעת הביתה. לקטוביץ.

נב : שנייה. בואי רגע, ש... יש שחרור ומגיעים הרוסים.

אצ : כן.

נב : ו... זה גורם לך איזה... שינוי בחיים, את (אצ : שום דבר) חושבת.

אצ : לא בגדים, חתיכת לחם יותר. כן. חתיכת לחם יותר ופעם לחם שלם, חם. איזה רוסי זרק לי, ככה, מהאוטו, מהמאפיה, אז כמעט ש... ש... הרגו אותי נשים שכולם התנפלו עליי, ובסוף זרקתי את הלחם ואמרתי, די, תתנו לי את החיים. ולא אכלתי מהלחם שום דבר. הייתה אכזריות איומה, אבל זה לא פלא. כולם היו רעבים,

ואיבדו את העשתונות. זה לא היה ב... אז אמרתי, אני משאירה את צ'נסטוכובה
ואת הכל, וגם כן לא סיפרתי לאף אחד, והלכתי לתחנת רכבת.

נב : לא סיפרת לאף אחד...

אצ : שאני עוזבת. שאני הולכת.

נב : היה למי לספר את זה?

אצ : לא... אה... אלה שנשארו. לא נשארתי לבד, נ...

נב : נוצרו לך שם איזה קשרים, אלה שנשארו?

אצ : לא קשרים, אבל היו, היה רופא אחד מקראקוב, והיה עוד מישהו, ו... ויכולתי
להגיד משהו, לא אמרתי אף אחד שום דבר, שאולי היו אומרים לי, השתגעת, בחורף
כזה קשה את הולכת לבד, תחכי, או משהו כזה. לא סיפרתי, הלכתי לר... תחנת
רכבת, חיכיתי איזה יומיים, בא... אה... קטר, עם הפחם, שפחם זורקים לתוך ה...
כן? ו... לא יכולתי פשוט לעלות על זה, זה היה גבוה כ"כ, הייתי חלשה, ואז בחור
אחד, שאח"כ הסתבר שזה היה גרמני, לפי הנעליים, והוא לבש את המעיל הגרמני
הפוך, שלא יהיו כפתורים, הוא ירד, הוא נתן לי סימן לתפוס את הרגליים שלו, את
הנעליים שלו, והוא הרים אותי למעלה על ה... על הפחם הזה שהיה מכוסה עם שלג.
וזרק אותי על ה... וככה ביחד, הוא ועוד כמה אנשים נסענו. בקור כלבים, ליקקתי
את השלג, שלא היה אוכל אחר, עד שהגעתי לתחנה קטנה והקטר עצר, אמר, אי
אפשר הלאה לנסוע, הפסים מכוסים עם שלג, זו התחנה האחרונה.

Edith Zierer
June 12, 2003

111

נב : אנחנו צריכים להחליף קסטה. (אצ : שוב להחליף?) הגענו לתחנה, אנחנו...

קלטת חמישית

נב : שלג.

אצ : מגיע לתחנה קטנה, ומודיע ה... האיש מהקטר, אין דרך חזרה... אין יציאה, פה יורדים, תחנה אחרונה.

נב : איזה תחנה?

אצ : ינזיוב. זה בין צ'נסטוכובה לקראקוב. בחצי דרך. זהו נכנסים לאיזו, חדר קטן, שזו תחנת אה... רכבת, עם מנורה אחת תלויה מהתקרה, ומלא אנשים, אבל לא יהודים. כולם גויים, למה שמתי לב שקודם כל אף אחד לא היה בבגד מהמחנה. כולם היו בלבוש אה... נורמלי.

נב : ואת היית עם מח... פסים[שיעול]?

אצ : ואני הייתי עם המספר, ועם הקרחת ועם המטפחת על הראש, קצת אה... עוף מוזר כזה, אבל הייתי באפיסת כוחות, וחיפשתי פינה, והתיישבתי בפינה, וישבתי ככה יומיים. למה אני יודעת יומיים? שכיבו את האור, והיה חושך, ושוב הדליקו את האור בבוקר, ב... למחרת. פעמיים כאלו.

נב : רק רגע רק רגע. בואי נעצור שנייה, אה... עצור שנייה דודו. עצור שנייה.

אצ: מתיישבת בפינה, שאף אחד לא יזיז אותי, שהיו מלא אנשים, וככה אני יושבת יומיים. בלי לשתות ובלי לאכול. באפיסת כוחות טוטאלית. ואנשים שותים, קונים להם שתייה תה חם, ואני יודעת מה עוד, ואני כלום. אף אחד לא ניגש אליי, אף אחד לא שואל שום דבר, דורכים עליי, ואני כמו סמרטוט יושבת שם. פתאום, כאילו משמיים, מזיז את האנשים הצידה, שזה היה דוחק, מלא אנשים, מזיז את האנשים... שים... הצידה, כומר. הוא היה סמינריסט אבל אני ראיתי מדים אה... חומים, של כומר, אז אמרתי... והוא שואל אותי בפולנית, "מה את יושבת ככה?" אמרתי, "אני לא יכולה לעמוד." "אכלת? שתית?" אמרתי "לא." אז הוא נעלם לכמה דקות, והביא לי כוס תה. עד היום, אם אני שותה ואני שותה כוס... תה בכוס, כשאני לוקחת את הכוס ביד, תמונה רטרואקטיבית, ל... ליום הזה, לרגע זה, פעם ראשונה אחרי כ"כ הרבה שנים, בכוס, תה חם. [שיעול] אני גומרת והוא נעלם. הלך. חוזר כעבור, אי אפשר להגיד, שעה, משהו, עם שתי פרוסות לחם, ענקיות, מלחם עגול, פולני, עם גבינה בפנים, והכל זה עטוף בנייר פרגמנט, שבמשך שנים אני לא שמעתי את הרשרוש הזה של נייר פרגמנט. [שיעול] פותחת את זה, ואני לא יכולה בכלל לאכול. אני לא יכולה לבלוע את הלחם. לא את הגבינה. כל הבלוטות פה כואבות לי מבליעה. ואני אוכלת, והוא חוזר שוב, עם עוד כוס תה, אני שמה את הלחם על הברכיים בישיבה, שותה את התה, ולא יכולה לאכול. פשוט אני לא יכולה לאכול. הגיע ערב, הדליקו את ה נ... מנורה, אז הוא בא, "תשמעי, מחר בבוקר אנחנו זזים מפה, וצריכים ללכת איזה 4 קילומטר." אז אני אומרת לו, "בסדר, אבל אני לא יכולה ללכת, רגליים שלי כמו בולי עץ יצאו מהקפקפים האלו." [שיעול] אז הוא אומר, "תקומי," מרים אותי, ואני נופלת בחזרה. פשוט רגליים שלי לא עמדו בזה. אז הוא לוקח אותי על הגב, ובשלב עמוק סוחב אותי 3-4 קילומטר, שהלכנו, עצרנו, ישבנו קצת לנוח, ושוב הלכנו. ואז דברנו. הוא שאל אותי אה... אחרי כ"כ הרבה שנים אה... אני אף פעם לא ענית עם השם שלי, ענית רק מספר, טוב שזכרתי את השם שלי. אני אומרת לו את השם שלי, והוא אומר, "לי קוראים קארול וויטילה."

שום דבר, לא לא שם שאומר לי משהו, "מאיפה את", ואני מספרת לו, מקטוביץ, והוא מספר לי שהוא מוודוויציה, אז אני אומרת לו, "וודוויציה זה על יד סבתא שלי, על יד זיזיצה, נכון?" [שיעול] והוא אומר לי, "תחזרי הביתה, אבא ואמא מחקים לך, אני כבר יתום." הוא היה בן 25 אז. [שיעול] הוא סיפר לי למה, אמא נפטרה כשהוא היה ילד קטן, אח שלו נפטר, היה רופא, אחותו גם כן נפטרה, נשאר עם אבא. ושהיה ברוסיה, בשנת 39 הוא ברח עם אבא לרוסיה, אה... ואבא ראה מה שנעשה שם אצל הרוסים, חזרו לקראקוב. וזהו, בעצם. בנגלה השנייה, סיפרתי לו קצת על ה... על מה שקרה לי, אה... ו... הוא אמר, "טוב, אני אביא אותך עכשיו לדודה שלי, בקראקוב, איפה שיש מלא חתולים וכריות." אתה יכול לס... ל... ל... לתאר לך מה זה, זה מין אידיליה, כריות, חם, חתולות מסתובבות, כזאת אה... אווירה אחרת, כמו אווירה פה בשלג. ואני לא לא עניתי לו שום דבר, הקשבתי, ותארתי לי שאולי אני באמת אהיה באווירה כזאת, אבל ל... ל... לשנייה. אנחנו מגיעים אחרי כמה עצירות, מגיעים לקרון שמחכה. הקרון הזה, קרון בהמות, כמו שהובילו אותנו, רק פתוח, יושבים קצת אנשים שמה, [שיעול], ומחכים לקטר, שייקח את הקרון הזה. הוא בינתיים מביא אה... חבית של אה... אה... איך זה נקרא? אה... סמואה... אה... שמים על הגגות, אה...

נב : זפת?

אצ : זפת. ריקה, ומדליק אש בפנים. כל האנשים, אולי היו איזה 20 איש בתוכו שישבו כבר, כולם באים ומתחממים, והוא מוריד את המעיל העליון שלו ושם עליי, ואומר, "תאכלי את הלחם." הלחם היה קפוא. הלחם משמה עוד. [שיעול] היה קפוא, לאט לאט אכלתי פירורים, והוא יצא לרגע, אולי לשרותים, משהו... ויושבת ממולי משפחה סוראליסטית כזאת, סבתא, אבא, אמא וילדה. כולם ביחד, ילדה

אולי בגילי, עם צמות שחורות, עם שני סרטים אדומים, ואני עם הקרחת ו... הייתי במצב איום. מלוכלכת, ודאי מסריחה, לא יתואר, ואלו פנים יפות ורודות, הכל נורמלי. אז האמא של הילדה שואלת אותי, "טי יוריקה?" ואני לא ידעתי מה ייוורייקה להגיד, לא קישרתי עברית וייוורייקה. לא יודעת למה. אז אני אומרת "סליחה?" אז היא אומרת, "טי ז'דווקה?" "את יהודיה?" אמרתי, "כן, לא רואים לפי המספר?" ו... אז היא אומרת, "תגידי, מה הכומר הזה עושה אתך? למה הלכת אתו? את יודעת מה שיהיה הסוף? הוא יחטוף, יכניס אותך למנזר, ואמא ואבא שלך בכלל לא ידעו איפה את." אנחנו עוד מחקים לקרון (נב: לקטר) ואני מתחילה...
סליחה?

נב: לקטר [שיעול].

אצ: לקטר, ואני מתחילה לחשוב שיכול להיות הם... הם הם הוציאו כסף, כל אחד 10 זלוטה, הסבתא והאבא, ונתנו לי 10 זלוטה כל אחד, "תברחי." אנחנו מגיעים לקראקוב, ואני מסתרת בין אה... אה... כדים של חלב, אבל כדי חלב ענקיים.

נב: מה זה מסתרת? איך ירדת מהקרון?

אצ: ירדתי יחד אתו.

נב: הוא הוריד אותך?

אצ: כן. כן. זה גבוה היה. והוא שוב הלך, לשרותים או משהו, נ... נעלם לרגע, ו "תחכי פה." אני הולכת למאחורי ה... [שיעול] כדים האלו, שזה גובה שלי היה, ענקיים כאלו, זה אני לא יודעת אם... אתם מתארים לכם, גובה ענק, עומדים ארבע

כאלו ואני מסתתרת מאחוריהם, ויושבת שמה, ז"א, התכופפתי, ואני שמעתי איך שהוא קורא לי, אדיתה, השם שלי אדית, זה קוראים... שומעת את הקול שלו, ואני נשארתי. לקח חצי שעה, אני קמתי, זה היה בוקר יום ראשון, למה אני זוכרת יום ראשון, כל קראקוב, כל הכנסיות צלצלו פעמונים. יום קר גם כן. ואני הולכת ברחוב, בבלאנטה [?], בלאנטה זה השדרה הזאת, אמרתי, לאן אני אלך, מה אני אעשה, אני הולכת הולכת, את מי אני רואה? את האשה הזאתי שבשנת 42 היינו עם אמא אצלה. מלאך משמיים. היא עם הילד שלה, נולד לה, בן 5 הוא היה, היה קטנצייק, ואני אומרת, "פני צשום," [שסת לא ברור] היא מסתכלת עליי, היא לא הכירה אותי תיכף, משאירה את הילד עם חברתה, ולוקחת אותי אליה הביתה, מורידה לי את כל הבגדים, היה מלא כינים, שורפת את זה בתנור, רוחצת אותי, נותנת לי כמה בגדים שלה, מתחיל אה... מתחילים חיים חדשים. הילד חוזר הביתה, לא יודעת מה שהיא סיפרה לו, אבל היא אמרה, :הרבה זמן אני לא יכולה להחזיק אותך, יש פה כפר אה... קבוצה של יהודים שמתארגנת, תלכי לשם. : באמת הלכתי לשמה, ומשמה נסעתי לקטוביץ עם אה... איזו משאית עם חיילים רוסים, שסיפרתי להם שאני ייוריקה, כבר ידעתי מזה מה... איך להגיד, אני ייוריקה, הגעתי לקטוביץ, אה... רצתי לדירה שלנו, אין זכר. אנחנו השארנו את הדירה בשלמותה. כל אחד לקח מזוודה קטנה. עם כל הרהיטים. לא היה כלום. דירה הייתה סגורה, השכנים שלי... השכנים שלנו, שהיו פעם, והיו חצי גרמנים, סיפרו שהיה גר שמה קצין גבוה גרמני, משך כל המלחמה, מ 39, ובשנת 44, בדצמבר, הגיעו קרונות להעברת אה... רהיטים, ולקח את הכל לגרמניה. זהו. אני הולכת לשוב... לקומיטט הזה, יש בקראקוב... בקטוביץ שוב כזה, ושם... ושם אני מחכה עם הכ... מתחילים לבוא אנשים מאושויץ, דרך קטוביץ, שזה היה, כל הרכבות מקטוביץ עברו לכל מיני מקומות בחו"ל, זה היה רשת רכבות אה... מאוד מפותח, ואני מחכה. מחקה לאמא, לאבא, לאחותי, ל... למישהו. אף אחד לא הגיע. אז אה...

נב : איפה את מחכה בינתיים?

אצ : בתוך הקומיטט, היה בית, הייתה לי שמה מיטה עם עוד איזה בחורה, שישנו ביחד במיטה, ואנחנו מבשלות אה... ז"א, הקומיטט מבשל אוכל לאלו שבאים מאושוויץ ומכל המחנות, אה... זה היו הונגרים, זה היו צ'כים, כל... כל מיני אנשים, ואנחנו רושמים אותם, אני למדתי לטקטק על מכונה, ואנחנו רושמים את השמות ו... הכל, ובינתיים אני מחכה לאבא ולאמא.

נב : ז"א, את עובדת בקומיטט בעצם.

אצ : כן, רציתי מה... משהו לעשות. אני עובדת. ומקבלת אוכל. ז"א, אנחנו מבשלים, אז זה זה קיום גם כן.

נב : כמה בינתיים, כמה יהודים אה... (אצ : אה... לא הגיעו למקום, לא היה מקום ל...) נאספים בקומיטט?

אצ : באו להרשם, והתפזרו.

נב : התפזרו בעיר? בקטוביץ?

אצ : כן. התפזרו בעיר, והתחילו לנסוע מה ש... מה ש... עוד יש מלחמה. זה רק אה... ינואר. אה... פברואר, כן? ובינתיים המחלה שלי מתחילה להציק לי, אני מקבלת חום גבוה, הולכת שמה ל... בייח לנזירות, שהיה, והם מגלים שיש לי שחפת עצמות, ושאני זקוקה לטיפול מידי, אה... צילומים, עניינים, ז"א, אני חולה. אני נשאר

בקטוביץ אה... תקופה קצרה, אצל איזו אשה שבאה מלבוב, ובזכותי היא מקבלת דירה, בגלל זה שאני קטובצאית, בזכותי היא מקבלת דירה.

נב : ממי?

אצ : משלטונות פולניים. והיא לא הייתה יכולה לקבל את זה. אני קבלתי את הדירה, שלא רציתי לחזור לדירה שלי, אז קבלנו דירה...

נב : יכולת לחזור לדירה שלך?

אצ : אולי כן, אבל אני לא רציתי. מה אני אעשה בדירות שאין אין... אין מסמר, אין כלום.

נב : את היית בתוך הדירה?

אצ : לא. רק הסתכלתי מהמרפסת של השכנים. הסתכלתי... קירות ריקים לחלוטין. הייתה לנו תמונה, של גוטליב, שהיא משגעת אותו עד היום. איש... הרי התמונות שלו היו סוראליסטיות, יהודיות, אבל י... יהדות אה... אחרת. איש עם זקן, יהודי, מדליק נרות שבת. שמן כהה. התמונה הזאתי רודפת אותי ואני לא... כבר הסתכלתי בכל מיני אוספים בק... בקראקוב, בכל זה, התמונה הזאתי איננה [כחוכך]. על כל פנים קבלתי את הדירה, והאשה הזאת פתחה קומיטט אה... היסטורי של פולין. גברת מסובסקה.

נב : מה זאת האשה הזאת, זאת שח... (אצ : זאתי ש...) חזרה מלבוב, ו...

אצ : ורצתה לאמץ אותי.

נב : אה... זה חדש, לא אמרת לנו, היא רצתה לאמץ אותך?

אצ : רצתה לאמץ, במשך הזמן, רצתה לאמץ אותי. היא איבדה את הילדה שלה,
היא רצתה לאמץ אותי.

נב : ז"א, היא הייתה אישה מבוגרת?

אצ : כן, יותר מבוגרת ממני, אשה מאד משכילה, עורכת דין, אבל אה... אני לא
הסכמת. ואז שולחים אותי לזקופנה.

נב : רגע רגע. מי זה שולחים?

אצ : אה... שוב, הקומיטט, ה... יהודים שאחראים על ה... על האנשים המבוגרים
והאנשים... לסדר אותם, כן? בכל מיני מקומות.

נב : כמה זמן היית בקטוביץ?

אצ : קטוביץ הייתי מחודש אה... פברואר, עד חודש נובמבר.

נב : בינתיים נגמרת המלחמה.

אצ : המלחמה נגמרת. אני מוכרחה עוד לחזור למשהו, להתחלה, פברואר, אני כבר
מכירה את האשה הזאת, היא כבר מטפלת בי, דואגת לי, אני מחליטה לכתוב לדוד,

לברזיל. אבא של הילדים. בגלל זה שאספתי בולים, היה לי בראש הכתובת שלו.
ממש כתובת שלו בראש, כאילו, כתוב. כמו שהיום מחשב, כן?

נב : איפה?

אצ : בסך פאולו. רחוב, הכל זכרתי. למה הייתי מורידה את הבולים יחד עם ה... עם השולח (נב : אמ המ), להכניס למים, אז הכתובת נשארה. ואני לוקחת גלויה בחודש פברואר, עם היטלר, עם בול של היטלר, לא היה שום דבר אחר, עוד אין סוף מלחמה, הגרמנים עוד אה... ואני כותבת לדוד גלויה, עם הכתובת, ומספרת לו שילדים אצל גויים, ואני עוד מעט אלך ואני אחפש אותם, ואין אבא ואין אמא ואין דודה ואין אף אחד, אולי הוא יכול עם צלב אדום לחפש אותם בעולם. זה היה... האשה הזאת, גברת מסובסקה, והיושב-ראש של ה... הקומיטט, אמרו, "הילדה קצת ירדה מהפסים. איך היא יכולה לזכור את הכתובת, איך היא יכולה... איך זה יכול להגיע ל... לברזיל," זהו. אני עשיתי את שלי, שחררתי את ה... [צחוק] אוסף בעיות שלי, ובשמיני למאי, מגיע מברק ראשון לפולין, מחו"ל, מדודי. הוא בינתיים כבר בברז... בריו דה ז'נרו, אבל האשה שאיפה שהוא היה גר ידעה שיש לו משפחה, קראה את זה, או שנתנה לתרגם, אני לא יודעת, אולי זה הייתה פולנייה גם כן, לא יודעת, היא שולחת לו לריו, והוא שולח מברק לקטוביץ. מברק... כל השורות מלאות, כאילו מכתב, "אל תדאגי, בוודאי עכשיו, אחרי כמה חודשים, כבר אתם כולם ביחד, ואני אעשה כל המאמצים לעזור לכם," וזהו. ואז יש לי כתובת, ואני כותבת, ובינתיים הלכתי גם כן להוציא את הילדים מהאיכר, שלא רצה לתת לי אותם, האיכר הזה שהשארתי שמה את הילדים.

נב : בזקופנה (אצ : ארבעים...)? ב... ב... (אצ : לא, ויאליצ'קה) סליחה, בויאליצ'קה.

אצ: בוואליצ'קה, הם מסתובבים עם צלב גדול מזהב, הם בלונדינים, נראים מצויין, והם לא רוצים ללכת אתי בכלל.

נב: ספרי על הפגישה אתם בכלל, איך... איך מצאת אותם...

אצ: באתי. אני ידעתי איפה... איפה השארתי אותם. באתי לאיכר הזה, הם לא הכירו אותי. הבני דודים שלי לא הכירו אותי. קודם כל הייתי נראית... זה היה בפברואר, שאני הלכתי, עוד לא צמחו לי שערות, הייתי נראית אה... אולי שלושים ושניים קילו הייתי שוקלת, ממש נבהלו ממני. ולא רצו ללכת, ברחו הביתה ואמרו לא... לא לא. אז חזרתי לקראקוב, סיפרתי את זה בקומיטט, ואז שלחו אה... חיילים, אה... פולנים, אה... והם הביאו אותם.

נב: מי שלח חיילים פולנים?

אצ: הקומיטט הפול... הקומיטט היהודי בקראקוב, התארגנה מין אה... מיליציה, נגיד, מיליציה, אתה יודע מה זה מיליציה? אה... עם... עם רובים, והיה איזה קצין פולני שבא מרוסיה, והם נסעו לוואליצ'קה...

נב: התארגנות של יהודים או שלטונות פולנים? או שאת לא יודעת?

אצ: רגע אחד, מה... מה אתה שואל?

נב: זה היה התארגנות של יהודים?

אצ: יהודים. כן. יהודים שקיבלו את הפליטים הראשונים שהתחילו להגיע.

נב: והיה... מי נתן להם נשק? מי הרשה להם ללכת עם נשק?

אצ: קראקוב כבר הייתה משוחררת.

נב: כן, אבל יהודים (אצ: קראקוב), לא יכלה סתם קבוצה של יהודים (אצ: למה?)
יהודים...

אצ: אה ב... ב... בצבא הרוסי, כמו פרבר נניח, היו המון יהודים. וזה היו האנשים
הראשונים שהגיעו.

נב: זה היה י... יהודים מרוסיה (אצ: כן)? רוסים?

אצ: אנלא יודעת, אולי זה היו יהודים פולנים, פולנים שלא היו ב... במחנות או שכן
היו, הלבישו להם מדים, ונתנו להם רובה. כן.

נב: מדים של צבא פולני? מדים של...

אצ: כן. כן מ... מדים ירוקים, כן אה... כן. והם, זה נקרא מיליציה, זה לא היה צבא,
(נב: אוקיי), זה מיליציה, אתה מבין ההבדל הקטן?

נב: כן כן, אני מנסה לברר את מקור הסמכות של המיליציה הזאת.

אצ: אה... תשמע, היו כל מיני דברים, היו גניבות וכל מיני, המיליציה שמרה על זה
(נב: המ), כן? ופה גם כן הזמינו, אמרו, אני סיפרתי להם שהילדים לא רוצים לבוא,

הגוי לא רוצה לתת אותם, אז שלחו סמכות. אז אלו היו עם איזה קצין, והם הביאו את הילדים ל... לקראקוב.

נב : את הלכת איתם?

אצ : לא, אני חיכיתי להם.

נב : הגוי (אצ : אנ...) הגוי הכיר אותך?

אצ : הגוי הכיר אותי. עכשיו, טוב, אני אני אחזור על זה.

נב : בסדר, אבל כשאת הלכת לויאליצ'קה...

אצ : כן, אה... הוא לא הכיר אותי.

נב : אה, הוא לא הכיר אותך?

אצ : לא, אה... אני אמרתי אני אדיתקה, ככה קראו לי, תסתלקי מפה, תסתלקי

מפה, אמר לי, ככה ב... ב... בטון.

נב : אז הוא זיהה אותך או לא זיהה אותך?

אצ : לך תדע. אבל אם אנ... הוא... בוודאי זיהה שבאתי בשביל הילדים האלו. אז

הוא... ידע, אולי לא רצה. אני פה לא נכנסתי לעניינים, אמרתי, אני לא... אין... אין

לי כח, ואני לא יכולה להלחם לבד, אני צריכה לבוא עם מישהו. זהו. הגעתי

לויאליצ'קה ולא הלכתי... הלכתי אליו. הרי אמרתי להם איפה הוא, איפה הם נמצאים, וזהו, וחזרנו, והילדים בכו, הם לא רצו לעזוב, אז הסברתי להם, פה יש לי מכתב, אה... לא, עוד לא היה לי. כ... אמרתי להם, כתבתי מכתב לאבא, איזה אבא מה אבא, הם בכלל היו מבולבלים. על כל פנים בקראקוב הם איכשהו חזרו אל ד... עצמם, התחילו ללמוד, ואז הגיע כעבור כמה חודשים, במאי, הגיע מכתב, אה... מברק, אז נסעתי שוב... אני הייתי בקטוביץ, נסעתי להם, אמרתי, "סתכלו, זה אבא כותב, זה תשובה למכתב שאני... לגלוייה שאני שלחתי. ויש לכם אבא בברזיל שיידאג לכם." וזהו. וכך היה. אני החלטתי שאם אני אשאר אתם, אני רק אפריע להם, בגלל זה שבגללי לא ייתנו להם להכנס לברזיל. אז היה... היו צריכים לעבור בדיקות רפואיות, ואני עם שחפת פתוחה, זה... זה לא היה אפשרי. ואז אני נסעתי לזקופנה, והם נשארו בקראקוב, למדו, בשנת 47 הם נסעו לברזיל.

נב: ושמרת על קשר אתם במשך השנים?

אצ: אה... שמרתי קשר, אבל היום הקשר הוא לא... הוא לא... טוב, אני לא רוצה לדבר ש... יכול להיות שזה איכשהו יתגלגל... אין קשר.

נב: אין קשר. ואת אה... נסעת לזקופנה.

אצ: נסעתי לזקופנה.

נב: לקחו אותך לשם?

אצ: כן. במשאית. כמה ילדים, נסענו, מקראקוב, ו...

נב : כולם יתומים כאלה, פליטים?

אצ : כן. כולם. כולם אה... היו יתומים. פה ושם היה אבא ש... שפתאום התגלה שהגיע מרוסיה, פה הייתה איזו אמא, שהייתה חולה ופתאום הגיעה ומצאה... היו מקרים, עכשיו, שעשיתי את המפגש, ז"א, ארגנתי את המפגש הזה, אז היו מקרים מארצות הברית, שאחת ספרה לי, את לא זוכרת שאבא בא לקחת אותי ולא רציתי ללכת? אבל היום אני מאושרת שהוא לקח אותי. היא כבר ב 47 הייתה בדטרויט. זהו, פה אני מאד מאושרת.

נב : בזקופנה?

אצ : בזקופנה. קודם כל המפגש עם לנה, שזאת הייתה אישיות אה... לא רגילה, ו... נוסף, כולם יתומים.

נב : רגע, במה לנה הייתה אישיות לא רגילה?

אצ : הקרינה אישיות. הקרינה אמהות, אמנם שלא היו לה ילדים, הקרינה אה... חום, וגישה לכל אחד, באופן אינדיבידואלי, אח"כ היא שמעה שאני מויאליצ'קה, אז בכלל היה קשר, אולי הקשר היה בגלל שהיא ידעה שאני מאוד חולה ו... אין הרבה סיבויים שאני אחיה. אז היא מאוד מאוד מאוד, לנתן, שהיה נכה, נתן שכט, ולי היא נתנה המון. המון. תודות לה, אפשר להגיד, אולי זה גם כן, שוב, אלוהים, אם מאמינים, אבל אה... תמיכה מוראלית ותקווה זה ממנה. זהו. ופה אנחנו...

נב : איך הייתם בזקופנה?

אצ : איך היינו בזקופנה. [שיעול] זקופנה היא אה... לנה הייתה אה... אי אפשר להגיד תלמידה, אבל אה... אוהדת חינוך קורצ'אקי. והיא אה... ניהלה את הבית, בשיטה של קורצ'אק. היה לנו מין פרלמנט פנימי, היו שופטים, היו אה... עורכי דין, היו לכל דבר, ילדים לילדים. כן? ולימודים במקום. כולם למדו אה... במקום, היו מורים, ולמדו במקום, בגלל זה שבבית ספר, ששלחו כמה ילדים לבי"ס, הייתה אנטישמיות איומה.

נב : בביה"ס הפולני המקומי?

אצ : פולני. כן. ככה שילדים חזרו, ולמדו בבית. ו... אני רציתי ללכת לגימנסיה, לעשות קפיצה כזאת, מה שלמדתי בוואליצ'קה, קצת, אני אומרת, אני הולכת לגימנסיה, אני לא הולכת לבי"ס עממי עכשיו.

נב : גימנסיה זה כיתה שישית?

אצ : זה שישית, זה, שישית. באמת הלכנו כמה ילדים, אה... בנות אה... שלוש בנות אה... ו... שישה בנים, הבנים היו חזקים מאוד ב... מתמטיקה וב... פיזיקה, אני בחרתי לי שפות, אנגלית ו... מיתולוגיה, ואלגברה, ודברים כאלו שהיו יותר קלים, היה לי מספיק ב... חשבון ב... גאומטריה, לא הלך. אבל סה"כ הייתי נובמבר, דצמבר, ינואר, פברואר, אנחנו נסענו, עזבנו את פולין. פרבר פה אולי מספר את זה, אתה לא יודע, היו התנפלויות של אנטישמיות על הבית, (נב : צ...) יריות על הבית, רצו להרוג את הילדים, יהודים, ו... לנה החליטה שהיא בורחת כל הבית לחו"ל.

נב : רגע רגע רגע רגע. עצור רגע.

[הפרעות]

נב : אה... התחלת לספר על זה שהיו התקפות על הבית.

אצ : כן.

נב : מה היה?

אצ : אה... הם נקראים אנדקים, אה... כן? שמעת. פ... פשוט הייתה התנפלות עם רובים על הבית, אה... ואז הבית אה... התנגד, ז"א אה... עם פרבר ועם ילדים בנים שהיו בפרטיזנים, כמו שכט, אה... לקחו רובים, הם א... ארגנו רובים, וממש הייתה מלחמה אה... ביניהם לבין הבית לבין האנדקים. ואז לנה החליטה מהיום למחר, בלי להודיע לבונד ב... וורשה, שהם התנגדו, הם התנגדו שילדים יעזבו, הם היו, גם כן אה... קומוניסטים וגם כן בונדיסטים, היא לא מודיעה להם, ואנחנו מתכוננים לעזוב את אה... את פולין.

נב : סליחה. אה... מישהו נפגע כתוצאה מההתקפה של האנדקים?

אצ : כן, ילדים נפצעו.

נב : נפצעו.

אצ : כן.

נב : מהיריות.

אצ : כן.

נב : וההתנגדות הצליחה אה... ל... להניס את האנדקיס?

א.צ.: אה... לנה פ... פנתה למשטרה בזקופנה, והם אמרו אה... שהם ידאגו לזה,
שזה לא יהיה, אבל הייתה כבר התחלה כזאת והיא אמרה... אני לא אשאיר את
הילדים שיהרגו לי אותם פה אחרי המלחמה.

נב : כן, אה... אני מתכוון, אבל, כשהאנדקיס תקפו את הבית (אצ : כן כן כן כן),
את אמרת שהייתה התארגנות ל... להגנה, להתגוננות, פרבר ו... (אצ : כן, שכת ו...)
והם הבריחו את האנדקיס?

אצ : כן.

נב : הבריחו אותם.

אצ : כן. פשוט כלבים, פרבר אמר שכמה כלבים ש... אה... [שיעול] אה... ל... לשלוח
כלבים נגדם, היו כמה כלבים בבית, ששמרו על הבית (נב : אמ), וזהו ו...

נב : עכשיו ה... הבית בזקופנה אה... זה היה אה... התארגנות של הבונד?

אצ : לא. מה פתאום.

נב : אז של מי?

אצ : קיבלנו את הבית, זה היה בית של יהודי שלפני המלחמה היה לו פנסיון שמה,
והוא תרם את הבית.

נב : הוא תרם את הבית?

אצ : כן.

נב : ומי ארגן את כל הקבוצה הזאת?

אצ : לנה.

נב : באיזה מימון?

אצ : אולי ב... מבונד, אולי גם כן מבונד, אולי ממשלה שהתחילה ו... וקומיטט
היהודי שהתחיל בוורשה ובקראקוב. כן. והם דאגו ל... צבא, קבלנו מהצבא הפולני
אה... זה כבר חודש אה... נובמבר, כן? קבלנו אוכל, אורז, אה... ובישלו, ועשו, ירקות
קנו, ו... לא שפע, אבל לא היו רעבים. הילדים.

נב : חוץ מלנה היה שם צוות של מדריכים?

אצ : כן כן. כן. היו זוג פרופסורים, היא בקטריולוגית, אה... מוכרת שעבדה אצל
מנגלה, אה... גברת זמן, ובעלה אה... פרופסור ל... לשפות שמיות, וביניהן גם כן

עברית, והוא היה מלמד עברית, הייתה איזו ביולוגית שלימדה ביולוגיה, או צמחים, כל מיני דברים כאלה, אה... הייתה מורה להתעמלות, אה... והי... במטבח היו כמה גברות, שהיו להן ילדים, שהצטרפו ל... לזקופנה, אה... לעזור ל... לבשל, על סמך זה שילדים שלהן יכולים להשאר בזקופנה. הייתה קבוצה של מאה איש.

נב : עכשיו אני רוצה לשאול אותך, תראי, אנחנו מדברים על פברואר, זה כבר פברואר (אצ : 46, כן) 46. בפברואר 45, בקטוביץ (אצ : כן) בקטוביץ, (אצ : כן) גילו את המחלה שלך.

אצ : כן.

נב : שנה שלמה (אצ : כן), איזה טיפול את מקבלת?

אצ : אני מקבלת טיפול, תרופות, מודדים לי חום, ה... המחלה היא על שלב אה... נמוך כזה, אבל יש. עושים לי בדיקות כל פעם, ופה אני מקבלת חום, ושוב, אבל איכשהו אני מתמודדת עם זה. זה על אש קטנה, אומרים ככה, כן? אה... ירדה, אה... מהצלעות ירדו אה... נוזלים, אמ... מוגלה, אבל המ... מ... אחות מטפלת בזה. ו... אז אנחנו מחליטים לנסוע, ז"א לנה, טיול... כביכול טיול מאורגן, כביכול טיול מאורגן, אבל לפני כן נודע לה שיש במנזר בזקופנה חמישה ילדים יהודים מוורשה. ואז היא נוסעת לשמה, עם שני שקים אה... של סוכר ואורז, ומוציאה את הילדים, הם מצטרפים אלינו (נב : הם רצו?). ילדים שנולדו בשנת 41, 42, ילדים בני שלוש, חמישה, שתי בנות ושלושה בנים.

קלטת שישיית

נב : ... חוטפת עוד כמה ילדים מהמנזר.

אצ : כן. עכשיו אין בשביל הילדים הזה שום אה... ניירות, שום אפילו אין שמות, אין להם שם. יש וויטק, ויטק, אה... פדרו, אבל זה הכל מה שנתנו להם במנזר. אין שמות משפחה ואין שום דבר. ואנחנו...

נב : במנזר אה...

אצ : פולני בזקופנה.

נב : ו...

אצ : אושלנקי. עכשיו היינו.

נב : ובמנזר נתנו אותם בלי בעיות?

אצ : אה... רצו להפטר...

נב : סוכר וקמח ו...

אצ : כן. וסוכריות. [צחקוק]. אה... ו... ילדים לא מדברים, שום דבר, היו מבודדים שמה, ישבו מלוכלכים.

נב : קטנים.

אצ : כן כן. כל אחד מאתנו, מהגדולים, לקח על עצמו ילד מהחמישיה. אני לקחתי על עצמי ילד אחד שהוא היום רופא בדטרויט, אהמ... אה... ומאוד התקשרתי אליו, מאד התקשרתי אליו.

נב : איך קוראים לו?

אצ : וויטק. זה הכל, אין שם. אימצה אותו משפחה אה... אמריקאית, אה... אמה שאבר, הזמרת המפורסמת בידיש, שבאה לפאריז ו... לקחה אותו. כן. יתר הילדים פה בארץ, שניים נפטרו, שתי בנות נפטרו, אה... תיכף אני אגיע לזה, אני אספר (נב : אוקיי, בסדר). ו... זהו, ואנחנו מגיעים לגבול צ'כיה.

נב : כאילו טיול לאיפה?

אצ : טיול למורסקאוקו, מורסקאוקו שמעת, כן?

נב : אבל מורסקאוקו זה בפולין.

אצ : כן, אה... טיול, אנחנו עשינו סנדויצ'ים, כמה גדולים ידעו, אבל יתר לא ידעו שום דבר שלנה ממש פחדה שזה יגיע לוורשה, והגברת, האפוטרופוסית שלי מקטוביץ גם כן לא יודעת שום דבר.

נב : והיא בקטוביץ עדיין?

אצ : היא בקטוביץ, ויש קשר אתה, אבל אני לא מספרת לה שום דבר.

נב : איך הקשר איתה, במכתבים?

אצ : מכתבים, כן. אפילו טלפונים. אה... לא מספרת לה שום דבר, ואנחנו מגיעים לגבול צ'כיה, ואז יש בעיות, אה... יותר מדי... פחות מדי דרכונים, יותר מדי ילדים, לי יש גם כן דרכון לילדה בת 9 מהונגריה, לא... על השם שלי, שאני בעצם הצטרפתי בין האחרונות ל... לטיול הזה, אה... ו... אני את... את הילד הזה, את הדוקטור של היום אה... בוא בתרמיל שלי, והוא עשה פיפי, וקיבל (נב : על הגב)... על הגב, הוא עשה פיפי וקיבל זריקה, אה... לא זריקה רק כדור הרגעה, שישן, ובעלייה ל... לרכבת, שכבר לנה שילמה כסף בגבול שלא יעשו בעיות, אה... הילד הזה עושה פיפי בתוך התרמיל, וה... שוטר ה... מהגבול, ניגש אליי, ובצ'כית אומר לי, ה... לימונדה שלך נפתחה. זה... אם היה נוגע בו, זה היה ילד. על כל פנים, זה אני סיפרתי ללנה, בגלל שכתבתי את היומן, אז היא כותבת את זה בספר בתור קוריוז. ואנחנו מגיעים לפראג, צ'כיה, אה... חלק של הגדולים, של הילדים, שאין להם את הקטנים אה... הולכים למקום אחר, לגור, ואנחנו מקבלים אה... מתקבלים אצל מנזר... במנזר של נזירות על יד גשר קארול. ממש, היום זה מוזנח מאד, אני הייתי שם. מיטות לבנות, חלב בשפע, כל הקטנים, כל הילדים הקטנים, ובאמת פרבר אה... יוסף, מטפל גם כן אה... בילדים, ומשגיח עלינו, אה... אני חושבת, חיים יפים, קצת מבקרים, ז"א, אני לא כ"כ ראיתי מפראג הרבה כמו שאחרים, בגלל זה שהייתי צמודה לילד הזה, אבל קצת ראיתי בבית הכנסת הישן, אלטנוישטאט, הגשר, כל מני דברים. ואז אגודת ישראל... אגודת אה... אגודת ישראל, מאד אדוקים, הונגרים, כבר נמצאים שמה, ומארגנים לנו אוטובוסים מפוארים לתקופה זאת, ואנחנו מתחילים לנדוד מפראג, דרך גרמניה, דרך נירנברג, הרוסה לגמרי, הלאה, מגיעים לשטרסבורג. ובשטרסבורג

במלון, שהיה כבר, כנראה שהדוסים האלה גם כן הכינו לנו, אה... זה נקרא מזון רוז', אה... בית אדום, פעם ראשונה נפגשים כל הילדים עם אה... בידה, ועם כל מני דברים כאלה שלא ראו אף פעם, אה... עשו קצת בעיות שם הילדים, קפצו, שברו, זה, אבל אנחנו נמצאים שם כמה ימים...

נב: הילדים, את מתכוונת הילדים הקטנים?

אצ: לא י... הייתה קבוצה של ילדים אה... בני 9,8,7, היו. ו... ממשיכים הלאה, לבל... לברביזון. ברביזון זה עיירה, גם כן היינו עכשיו, אה... יפיפיה של אמנים אה... ציירים, זה על יד פונטן בלו, ה... ארמון של נפולאון של פונטן בלו, וזה פסח כבר. פסח 46. והאנשים, אלה שקבלו אותנו, מתחילים אה... לעשות שטיפת מוח לבנים, ו... גם לנו, שרוולים ארוכים, גרביים, צנוע, הבנים כל יום... תפילות, וזה היו בנים שהיו ב... ניירות אריות, שלא ידעו מהיהדות שום דבר, פתאום להיות מאד מאד אדוקים, עם כיפות על הראש, ממש אה... התארגנות של הגדולים, אומרים, אנחנו לא נשארים פה. ואז לנה נוסעת לפאריז, ו... שר החוץ דאז, לאון בלוס, בפאריז, מארגן לנו מקום אחר, אמ... ארמון של אה... אחת האחוזות של נפולאון, שהיה ריק בזמן הזה, עזוב מאד, ובאה משאית בלילה, ואנחנו בורחים מברביזון. כולם.

נב: לאון בלוס היה אז אה... לא ראש ממשלה?

אצ: או ראש ממשלה או שר החוץ. אני לא...

נב: אני חושב שהיה ראש ממשלה.

אצ: על כל פנים, איש אה... סמכות.

נב : כלומר הוא ארגן לכם מקום אחר (אצ : כן כן כן) במקום ה... מקום שההונגרים
ה...ה

אצ : הונגרים, אני יודעת, אה... אנשים מאוד אה...

נב : החרדים האלה?

אצ : חרדים מאוד. כן. ואז אנחנו מגיעים, מתחילים לסדר את הבית ואת הגינה ו...
מתחילים חיים יפים, בקומבו, זה נקרא המקום.

נב : איפה זה היה שבודר ראיין אותך?

אצ : בלוו.

נב : הלאה.

אצ : הלאה. בית שני, כן.

נב : אוקיי.

אצ : אמ... פה אני... אני מתחילה להיות חולה מאד, בקומבו, נ...ה

נב : בקשר עם ה... הגברת בקטוביץ, עם האשה בקטוביץ?

אצ : שום דבר .

נב : כלום .

אצ : עד שהגעתי לבלוו . אז כתבתי . אה ... שפחדתי שהיא תבוא ותיקח אותי בחזרה .
אה ... אז אני בבית חולים , עוד לא ניתוח , אבל זה קצת אח"כ , אה ... שאנחנו מגיעים
לבלוו , אז אה ... אחרי ספטמבר שבקסטה , אז אני מאושפזת בנובמבר , אני מאושפזת
כבר , ו... נשארתי בבי"ח שלושה חודשים .

נב : כל המסע הזה מזקופנה , בעצם מה לנה קיחלר אומרת לכם , לאיפה אתן
נוסעות?

אצ : לפלסטינה .

נב : לפלסטינה .

אצ : כן . זו היתה המטרה . פלסטינה .

נב : זה עוד בזקופנה היא אמרה?

אצ : כן . כן . היא הייתה ציונית , ואנחנו נוסעים לפלסטינה , וכולם קפצו ושמחו
מאד . ובבלוו אה ... כן , אנחנו עוברים לבלוו , זה שוב איזה ארמון קטנצ'יק , שקיבלנו ,
משפצים אותו , אנחנו באמת ב... בכוחות ע... הבנים במיוחד , אה ... קבלנו מיטות
בשביל הקטנים , וצובעים אותן , אה ... התארגנות משפחתית כזאת אה ... לקראת
בית חדש . אה ... וזהו , ו... אז אני לא כ"כ חוזרת הביתה , רק לחופשה , שאני בגבס ,

והוציאו לי שלוש צלעות, כל פעם צלע צלע צלע, ואני בגבס חוזרת הביתה, ואז אה...
קבלתי מין זימון ל... סנטוריום, זה כבר עובדים סוציאליים צרפתיים דואגים לי.
ואני נוסעת לפירנאים, ז"א אלף קילומטר מפריז, לגבול ספרד. לבד. לסנטוריום של
ילדים... בעצם, משרד הביטחון הצרפתי. של קצונה, ילדים של קצינים צרפתיים.
אני הייתי היהודייה היחידה, אבל הם לא יודעים את זה, חוץ מהמנהל, כולם ר...
יודעים, "לה פולונז". הפולנייה. לא יודעים שאני יהודייה, ואני משחקת אותה,
במשך כל השנים. אבל בשבת אני לא כותבת, וביום כיפור אני צמה, ו... זהו. ה...
מנהל של המוסד, דר' טופן, הוא יודע שאני יהודייה, ושהורים נספו, הוא יודע, אומר,
את לא חייבת לספר, מספיק שאני יודע. איש יקר מאד, שיש לי קשר אתו במשך
שנים. רק לי. אחרים לא.

נב: מה זה אחרים?

אצ: 400...400 נוער בתוך הסנטוריום הזה, ולי יש קשר אתו, אח"כ כשאני עוזבת
אני מדברת, אבל גם כן ככה, כל יום הייתי במשרד שלו, זה היה הטיפול התרפי שלי,
מבחינה מוראלית. חוץ מזה הוא טיפל בי גם כן אה... בתור רופא, וכעבור שנתיים
וחצי אני עוזבת שמה בריאה.

נב: איך היה... עם מי היה לך קשר בשנתיים האלה?

אצ: עם הבית. היה לי קשר.

נב: מה זה עם הבית?

אצ: עם בלור.

נב: הם היו כל הזמן בבלוו?

אצ: הם היו... הם היו בבלוו, כן, בשנת 48 הם עולים ארצה, אז אני כבר חוזרת, אני חוז... חזרתי לחופשה, ככה זה היה, חזרתי לחופשה, ואז... עכשיו מצאתי מכתב שלנה כותבת לי ל... שמה לפורמו, אדיתקה, בפולנית, היא קראה, אני מוכרחה להודיע לך שאנחנו נוסעים ארצה אבל את חייבת עוד להשאר פה.

נב: וזה מאיזה תאריך?

אצ: אה... שנת 48, התחלת 48. אבל הם רק נסעו יותר מאוחר, אה... אחרי... אחרי שכבר הייתה מדינה, אני חושבת, בספטמבר הם באו ארצה. ספטמבר, אוקטובר, משהו כזה. ואז אני באמת ב... שוב, מה אני עושה, לבד בצרפת.

נב: אבל כל הזמן היית לבד.

אצ: בסדר, אבל חשבתי שאני חוזרת הביתה ונוסעים לארץ ישראל. פה כל הבית נוסע, חלק מהבית, נתן, ועוד כמה גדולים, נסעו עם האקסודוס. שהם לא היה להם... לא היה להם סבלנות לחכות, והם נוסעים עם אקסודוס ועושים את כל הדרך אקסודוס הלך ושוב, מה שידוע, ומגיעים ב 49 משהו, מגיעים לארץ. זהו. מגרמניה בחזרה, אתה מכיר את הסיפור הזה.

נב: כן.

אצ : ואני חוזרת לצרפת, לפאריז, לבית אה... נוער צרפתי יהודי.

נב : כלומר, כשהשתחררת מהסנטוריום?

אצ : כן כן. אבל זה לנה ארגנה שאני באה. ופה יש ילדים שהורים נספו בשואה, מצרפת, אבל הם לא היו במחנות, אמ... עוד קודם אני פוגשת את אה... שאול פרידלנדר, ההיסטוריון, שבא מ... מנזר.

נב : איפה את פוגשת אותו?

אצ : בקומבו עוד. וגם כן, בגלל זה שהיה לנו קשר גרמני, אז אני דיברתי אתו, אבל הוא אחרי תקופה קצרה בא ארצה. היה לו פה משפחה, דוד ומשהו. וזהו, בצרפת אני מתחילה ללמוד אה... טכנאות שיניים.

נב : אני מבין שאת כבר מזמן יודעת צרפתית.

אצ : אני יודעת צרפתית, אני עשיתי שם בגרות. בצרפת.

נב : ואת בקשר עם הגברת בקטוביץ?

אצ : כן.

נב : מה שמה עוד פעם?

אצ : מסובסקה.

נב : שם פרטי לא אמרת.

אצ : אה... רישה.

נב : רישה.

אצ : ינינה רישה מסובסקה.

נב : איזה סוג של קשר יש ביניכן?

אצ : מכתבים, אה... אה... היא כועסת קצת עליי אבל אני מסבירה לה שלא רציתי ליפול אה... עליה עם הש... עם המחלה שלי, ואני חושבת שפה בצרפת קבלתי טיפול יותר טוב, ו... מה שהיה נכון, וזהו זה... אח"כ היא מגיעה ארצה. אחריי, כן.

נב : ואתן נפגשות עוד פעם.

אצ : פה, כן, בארץ. כבר לא חיה היום. 99. [בכי]. אה... וזהו ואני לומדת, ונוסעת עוד פעם לפירנאים, הרופ... הרופא מזמין אותי בחופשות, ויש לי איזו משפחה שתומכת בי, אמריקאית, אה... מטקסס, מין פוסטר פרנטס, אה... הורים אדופטיביים כאלו שבעצם שילמו בשבילי שמה בפירנאים, כל ההוצאות, זה היו הון כסף, הם שולחים לי כרטי... כסף בשביל כרטיס לנסוע לפירנאים, ואני מבלה שוב חופש בפירנאים. שהרופא הזמין אותי, כן? ושתי חופשות כאלו, ומשמה, מהחדר שלנו, של הבחורות הנוצריות, יש קשר עד היום. הבחורות הנוצריות שהיו אתי בסנטוריום (נב : בסנטוריום), יש קשר עד היום. בעוד שבועיים אני פוגשת אותן בצרפת. אמ... וזהו...

נב : מי סידר לך את המשפחה הזאת בארה"ב שתמכה בך?

אצ : אה. אמ... לנה שלחה אה... אה... מכ... כל אחד כתב, קורות חייו, בקיצור, אני כתבתי באנגלית, יתר כתבו ביידיש, מי שידע לכתוב, הר... הרוזיה מלז'ק, זאתי לא ידעה, אני כתבתי לה.

נב : מאיפה ידעת אנגלית?

אצ : אני? אני לומדת ב... בביו"ס, בפולין, כמה חודשים, מתחילה לקרוא, ו... לומדת. ב... בפירנאים לומדת ספרדית ואנגלית, וצרפתית, אה... כ... יש לי תפיסה ק... קלה מאד בשפות. כתבתי למלז'ק גם כן מכתב, והיא בחורה יפיפיה, תכף קפצו כמה משפחות עליה, שרוצים לאמץ אותה, אבל היא הייתה מופרעת ממש. ממש בחורה מופרעת. אה... ולי, אני מקבלת את הפוסטר פרנט בטקסס, דאלאס, משפחה מאד מאד ענ... אמידה, משפחת זל, והם תומכים בי.

נב : על סמך הקורות חיים שלך.

אצ : כן. ותמונה. תומכים אותי ע... עד חתונה, באמת. כל הזמן.

נב : הם הכירו אותך, פגשו אותך?

אצ : הם באו לפאריז. הם באו לפאריז וראו אותי, כן. ורצו לקחת אותי לטקסס, ואני לא רציתי. אמ... וזהו ואני... לפני שאני עולה ארצה, יש עוד משפחה שרצתה

לאמץ אותי בשוויץ, מזמינה אותי לשוויץ, מבלה 3 חודשים ב 49, ו 3 חודשים ב 50 בשוויץ, וב 51 אני עולה לארץ.

נב : איך את עולה?

אצ : באונייה, לבד. למרסיי.

נב : מי מארגן את זה?

אצ : הסוכנות היהודית. כרטיס ואני מגיעה... מגיעה לארץ בודדה, מתקשרת ללנה, שכבר בארץ, ו... פוגשת בעצם את בעלי, חבר, ו... זהו נשארתי בחיפה, ויש לי בעיה עם אה... עם דיור. אין לי איפה לגור. רוצים לשלוח אותי לאיזה קיבוץ אבל יש לי כבר עבודה במעבדה פה בחיפה, ואז אני ניגשת לראש העיר, אבא חושי, דאז, מספרת לו את הסיפור שלי, שהייתי רוצה לגור בבית חלוצות, הוא מטלפן ל... אשתו, ח... חנה חושי, ואז מקבלים אותי בידיים פתוחות בבית חלוצות, גרה שמה שנה, ואחרי שנה אנחנו מתחתנים. עד היום [צחוק], עם החבר, שהוא בעצם קרוב משפחה רחוק, יליד וינה, הסבים של... שלנו היו בני דודים. וזה אותו שם משפחה. זהו. ופה מקיימים משפחה, יש לי שני ילדים, בת, בת 47, ובן בן 45, חמישה נכדים, וחיים באושר, בארבע... ב 59, לא, 89, אני נוסעת אה... וב 78 מוכרחים לציין את זה, 78 אני קוראת פרימץ', ואני רואה קרול וויטילה בתמונה גדולה, שהוא בקרוב יהיה אפיפיור, אני מתעלפת. ממש התעלפתי. אני בחיים שלי לא התעלפתי, ופה התעלפתי. עד שהתעוררתי זה לקח קצת זמן, והייתי לבד בבית, וברגע ראשון אמרתי, עזר ליתומה, וזהו זה מגיע לו. בש... נסעתי ב 89, ככה לא העזתי, לא היו יחסים דיפלומטיים עם ותיקן, אמרתי אני יכולה לקלקל לו, אני יכולה ממש אה... אבל

המצפון שלי היה כל כך, כל כך כאב לי שאני לא אמרתי לו תודה, אה... ושברחתי ככה, זה התחיל לעבוד עליי קשות. וב 89 מפולין אני כותבת לו מכתב ראשון, ולא מקבלת תשובה, אח"כ, כעבור שנתיים עוד פעם, וגם כן לא מקבלת תשובה, אמרתי, די מספיק [בכי]. אה... בעין הוד, איפה שאני עושה קרמיקה כבר 20 שנה, יש אה... אה... עיתונאי, שהסיפור שלי ככה מאד אה... סקרן אותי, והוא אמר, "אדית, אסור להשאר עם זה ככה, צריכים לפרסם את זה." אני אמרתי לו, "תשמע, ברגע שאין לי שום תשובה מהותיקן, בגלל זה שזה באוויר, זה לא... צ... צריכים איזה יסוד בשביל זה." ואז אני מתיישבת וכותבת, לאב הקדוש, כותבת חמישה... חמש דפים אה... בפולנית, מספרת את ה... כל ה... סיפור שלנו, המשותף, שהיה, ומקבלת תשובה. שב... ב 97. עם כתב יד שלו, תודה עבור המכתב, ו... אז נגשתי אליו ואמרתי לו, "אתה יודע מה, עכשיו אני יכולה לספר לך את הסיפור."

נב : לעיתונאי.

אצ : לעיתונאי. וזה צריך להופיע בכלבו, אצלנו יש אה... כלבו, עתון שמצורף להארץ בחיפה.

נב : להארץ?

אצ : להארץ. בחיפה. זה מקומון. ס...

נב : אמ המ.

אצ : ומופיעה תמונה שלי, תמונה שקיבלתי מאוסטרליה ממישהו, תמונה משנת 45, והאפיפור. וסיפור על שלוש דפים, כל הסיפור שלי, אבל יום קודם, לפני שזה מופיע ביום שישי, מטלפן אליי עיתונאי איטלקי מקוריירה דה לה סיירה, ורוצה ראיון אתי בצרפתית. ואני נותנת לו במשך שלושת רבעי שעה ראיון טלפוני, וזה מופיע עוד לפני שזה מופיע פה. ב... ברומה. כעבור יומיים מקבלת טלפון מטלוויזיה איטלקית ברומה, שמזמינים אותי לרומה, זה היה בחודש מרץ, ואז אני מוזמנת לרומה, על חשבונם, על טיסה והכל, אבל אין שום הפתעה שאני אפי... אפגוש את אפיפור. בטלוויזיה אה... מופיע איש אה... מהוויטיקן, באודישן שלי, ז"א ה... ומספר באיטלקית אה... ש... זה נכון, שהאפיפור היה בתקופה זאת וזאת שמה, ותמונות של אפיפור בתור ילד... בתור ילד, בתור סטודנט, פעם ראשונה בטלוויזיה האיטלקית מאז שהוא אפיפור. אני ו... וזהו, ו... אני יוצאת מזה, ו... הוא דיבר איטלקית. אצלי היה מתורגמת מצרפתית לאיטלקית, שנגמ... נגמר האודישן אז אה... אני יוצאת, והוא מחכה לי, ה... איש מהוויטיקן, נחמד מאד, קוראים לו ג'ובאני ד'ארקולה, בצרפתית יפיפה מדבר אתי, חי... חיבק אותי ונישק אותי, בנוכחות של בעלי [צחוק], ו... שואל אותי, "את רוצה לראות את האפיפור?" ז"א, בארץ אמרו לי שזה בלתי אפשרי, פניתי לכל מני אנשים בירושלים, אמרו שזה בלתי אפשרי לסדר. אז הוא נותן לי מספר טלפון שלו, פלאפון שלו, אומר, "נהיה בקשר." אמרתי, "אני כ"כ קרובה וכ"כ רחוקה." כל פנים אה... יום לפני הטיסה שלי אני מטלפנת לו, ואמר, "תבואי, יש 25 אלף אנשים בפלאזה לפני הוויטיקן, אפיפור מדבר כבר, וידבר עוד איזה שעתיים, אם תהיי פה אז תראי אותו." נו, וככה אני הגעתי, ו... היו לפניי איזה 12 איש שחיכו לו, חיכו לברכה... (נב : ברכה) בירקה... ברכה שלו, ואני האשה היחידה, עומדת, ואני אומרת, אני לא ארד לברכיים, אני לא אנשק לו את הטבעת, אני עומדת, הוא מגיע אליי, אמרתי לו בפולנית, הם דברו איטלקית כולם, אמרתי לו בפולנית שבאתי במיוחד מישראל בשביל להודות לו באופן אישי. אז הוא אומר,

"תחזרי את זה, תחזרי עוד פעם, אני כבר לא שומע, אני כבר זקנצ'יק." אז חזרתי, ואז הוא שם יד עליי, מה שלא עשה לאף אחת, ובירך אותי עם איזו תפילה, וזהו. ואני מאושרת שסגרתי מעגל, חוזרת לארץ.

נב : הוא זכר את המקרה?

אצ : הוא ה... אה... גם כן קרא, כל העיתונות הייתה במשך שבעה ימים, כל העיתונות הייתה מלאה אתי, עם הסיפור שלי ותמונה שלי. רפובליקה, וקוריירה דה לה סיירה, ועיתונאים, מלא. ודאי שזכר.

נב : הוא אמר לך משהו על המקרה עצמו?

אצ : כן, הוא... הוא אמר לי, "דז'ייצקו", "אה... "ילדתי, תחזרי אליי." אני לא חזרתי, שאני אמרתי, אני סגרתי מעגל, אני לא צריכה עוד פעם, אבל התמזל לי מזל, שהוא הגיע ארצה, והוזמנתי, וברשימה הייתה גדולה, בארוחה, בין כל האנשים גם כן בחרו אותי, אז זה... וזה בא מוותיקן, ה... ור... לקחו את זה רשימה לשמה, והם שמה, הקרדינלים, לא יודעת מי, על כל פנים, ופה נפגשנו. היית פה בזמן הזה?

נב : ...

אצ : כן?

נב : הייתי פה, לא הייתי ב...

אצ : לא לא. ב... טלויזיה הזו?

נב : כן.

אצ : המפגש היה מאד מרגש. אז בכיתי. בוותיקן לא בכיתי. פה בכיתי. ודברתי אתו.

נב : בעצם קרול וויטילה היה אחד בשרשרת של אנשים שכל אחד בתורו ובזמנו עזר

לד.

אצ : נכון. נכון. מיד ליד, ככה, כאילו שהעבירו אותי, מ... מתומך אחד לתומך שני.

לנה, נסעתי לפירנאים, אז הרופא, ל... זה היה טיפול אישי ואבהי ש... שאי אפשר

לשכוח.

נב : מה... אמרת את שמו? אני לא זוכר.

אצ : כן, ז'אן טריפן, דר' ז'אן טריפן. יש לי התכתבויות אתו.

נב : ז"א, אם את ככה מונה מההתחלה את הרישמה, זה מתחיל בקצין היהודי,

הרופא בלבוב?

אצ : כן.

נב : נכון?

אצ : נכון.

נב : ואח"כ בריל בקראקוב.

אצ : א... כן [שיעול]. כן. והגרמנים, הגרמנים ב... ממש, עזרו לי גם כן. עזרו לי המון,
עם האוכל הזה, שכל פעם תמכו לי באוכל, ו... ו... ודברים, ו... אחרי, תיכף שיצאתי
ממחנה, אבל אי... אני מוכרחה לציין דבר אחד, שכל אחד שאל אותי, שככה
סיפרתי, שהלכתי עם הכומר, אז, אפילו לנה, היא אמרה, למה הלכת עם כומר, למה
לא... לא... איך לא פחדת? אמרתי, אף אחד לא עזר לי, אף אחד בכלל לא הציע לי שום
דבר. הוא היה הבנאדם הראשון שהציע לי, אז הלכתי. פשוט, כנראה שבמצוקה,
הלכתי, לא... לא משנה מה. מי... כומר או לא כומר, הלכתי אתו, אבל אה... הרבה
אנשים אומר... למה הלכת עם כומר?

נב : אבל את כן פחדת, בסוף ברכת ממנו.

אצ : ברכת, אם לא האנשים האלו, לא יודעת אם הייתי בורחת.

נב : הם הבהילו אותך?

אצ : כן. הם פשוט פתחו לי קצת עיניים.

נב : מי הם היו?

אצ : יהודים. (נב : יהודים...) הם היו יהודים שהסתתרו. שפשוט ראו עליהם, אה... לא
היה שום סימן של מצוקה אצלם. אה... היו נראים נורמלי והכל.

נב : כי הם פנו אלייך בהתחלה ברוסית.

אצ : לא, הם פנו ב... הם הם...

נב : טי יברייאה.

אצ : לא, הם... אם אני ה... אה... ייורייקה.

נב : ייורייקה זה ברוסית.

אצ : כן, בסדר, אז אולי באו מרוסיה, אבל אני לא חושבת, בתקופה הזאת עוד לא

באו מרוסיה. 41 עוד לא באו מרוסיה.

נב : לא 41. (אצ : אה... אה...) ארבעים ו... ו (אצ : 45) וחמש.

אצ : התחלה, אי... ינואר. כן. 28 לינואר. אז אה... (נב : יכול להיות) זהו. זהו. זהו

הסיפור שלי.

נב : אמ... ואיך העברת אותו למשפחה שלך?

אצ : אני את... קרול ויי...

נב : את הסיפור, את הסיפור שלך.

אצ : את קרול וויטילה? לא?

נב : לא, את הסיפור, את כל הסיפור הזה.

אצ : הסיפור אה... אני אה... ספירתי לך שטפטפתי להם כל מני אה... אנקדוטות כל מני מקרים, וכל מני דברים, ובסופו של דבר התחלתי, אני גם כן מרצה המון על הסיפור הזה בבתי ספר. אז אה... אז ילדים היו נוכחים, נכדים היו נוכחים, אה... ו... זהו. ואח"כ שפילברג עשה קסטה.

נב : אבל אמרת לי ש... העברת להם את זה בצורה קלה.

אצ : כן. לא רציתי לספר את הזוועות, מה שאתה שמעת פה אה... אה... לא ספירתי הכל, ועכשיו אני מוכרחה לציין באיזשהו סיום, לפני שנתיים, שנסענו לפולין לצלם את הסרט על לנה קיחלר, צילמנו בזקופנה, היינו במנזר, הזה שהילדים היו, לקחנו אחד הילדים, שהוא בן 60 היום, בן 61. (נב: מי? מה שמו?) הילדים, של החמישיה הזאתי שה...

נב : מה שמו?

אצ : אה... יוסי לאור. הוא קיבל את השם פה. אה... לקחנו אותו בשביל אה... פשוט שהוא ייזכר ושיהיה לו, איך להסביר את זה, שהוא יידע מאיפה הוא בא, איפה הוא היה. הוא חי ככה בין שמיים והארץ. אה... ו... הגענו למנזר הזה, ושמה היה בחור, שהיה אז לא בן שלוש, רק היה בן 8 או 9. אבל לא יהודי. והוא זכר את כל הסיפור הזה. והוא סיפר את כל הסיפור ולקח את יוסי הזה מהארץ, ביד, והלך אתו כל הדרך, איך שהלכו לכנסייה כל בוקר, ומשהו, משהו נדלק אצלו, ומשהו, הוא סגר איזה מעגל, היוסי הזה. היום הוא קצת יותר בטוח בעצמו. אמנם הוא טייס, טייס

אמנם לא בחיל האוויר, אבל טייס. אה... בחור מוכשר, אבל בחור מאד מופנם, מאד לא בטוח בעצמו, ו... שהיינו בוורשה, במוזאון ה... אה... ה... איך זה נקרא? ה... המוזאון הגדול איפה שיש כל האוסף, הסטוריה, לא לא לא...

נב: יש כמה מוזאונים בוורשה.

אצ: לא לא. המוזאון הגדול שיש כל האוסף של שואה ושל כל המסמכים. אה... איך זה נקרא...

נב: הזיך?

אצ: זיך. כן. כן. אז אנחנו חיפשנו בתוך הנ... נ... ניירת, ומצאנו כל אחד את עצמנו. שבשנת 45 נתנו עדויות עם תמונה, קורות חיים, וגם כן אה... היו כמה פסיכולוגים ש... סיפרו על הילדים, מה עתיד שלהם, מה כישרונות שלהם, אה... מה... גובה אינטליגנציה שלהם, והכל ברובריקות כאלו כתבו, אותו לא מצאנו, בגלל זה שלקחנו אותו ברגע האחרון, והוא אומר, "אדית, תחפשי אותי!" אמרתי, "אין איפה לחפש." והייתי כ"כ, רציתי כ"כ, שאני אלך ברחובות וורשה, עם הדמיון ה... שאני אלך ברחוב וורשה, וזה גבר נאה מאד, שאני אמצא פנים של איזה גבר, ואני אגש אליו ואני אגיד לו, "תשמע, לא נולד לך ילד בשנת 42?" לא מצאתי. זה היה הס... ה... הנסיעה הזאת הייתה מאד מאד קשה עבורי, שחזרנו לויאליצ'קה, הלכנו לבית של לנה, שזה סרט על לנה, אז יש לה בת ללנה, שנולדה פה בארץ, גרה בארה"ב, היא באה מארה"ב ל... ל... לוורשה, איתנו. הלכתי אתה לכל המקומות שאני היחידה שיכלתי לשחזר לה את הבית סבא, זה היה קשה עבורי גם. כן? ונוסף, בקראקוב, המפיק, מצא בין 120 בתי מלון בקראקוב מלון הוטל פולוניה, איפה שאנחנו היינו

Edith Zierer
June 12, 2003

151

לפני המלחמה. אצל הדוד שלי. אותו מלון, ושאני ראיתי את המלון ונכנסתי בו, היה
פלשבק, ראיתי את כל המשפחה, אותי קטנה עם צמות, אחותי, אבא וכולם. כאילו
שאנחנו נכנסים. התחלתי כ"כ לבכות, וכ"כ לצרוח באופן היסטרי, ואף אחד לא ידע
למה. אז הסברתי להם. לפני... בשנת 39, הגורל הביא אותי עכשיו עוד פעם לפה,
אבל לבד. זה היה קשה.

קלטת שביעית

נב : רץ? אוקיי. אה... (אצ : כן) אדית, אני חוזר רגע לראיון עם בודר.

אצ : כן.

נב : אה... בתקופה שאחותך אה... נמצאת בוואליצ'קה, אני מבין, (אצ : כן) אצל איזה איכר (אצ : כן), ואבא במחנה ב... (אצ : בייז'אנוב) בייז'אנוב, וכנראה יש איזה קושי, צריך להחזיק את האחות אצל האיכר (אצ : כן) הזה וצריך לשלם. ואני מבין שאת הולכת לקראקוב לעבוד.

אצ : בקראקוב ארגנתי קצת כסף.

נב : איך ארגנת כסף?

אצ : אמ... משפחת בריל מספרת את הסיפור אה... לאנשים אחרים טובים...

נב : משפחת בריל חיה בגטו, נכון?

אצ : חיה בגטו, כן.

נב : את חוזרת אליהם לגטו.

אצ: כן. ו... מקבלת פה כסף ושמה כסף, עובדת קצת ב... אצל משפחות, מנקה,
מקבלת קצת כסף, אבל נוסף, בויאליצ'קה אני הולכת לאשה הזאת אה... בשביל
הפמוטים, איפה שאמא השאירה את הפמוטים, ומוכרת אותם בויאליצ'קה, ועולה
ל... ל... לשלם בשביל אחותי כסף.

נב: כמה זמן אחותך הייתה שם (פעמיים...) אצל הפולני (אצ: סליחה?). כמה זמן
אחותך הייתה אצל הפולני הזה (אצ: אה...)?

אצ: איזה 4-5 חודשים, 4 חודשים. 4 חודשים.

נב: את זוכרת כמה כסף היה צריך לשלם בשבילה?

אצ: לא יודעת, אני לא... לא היי... לא. הם לא דרשו כמה כסף, הם אמרו ש... צריכים
כסף בשבילה. איפה שהייתה בת דודה ובן דוד, הם... הוא לא דרש. הוא אמר שהוא...
הוא מאמץ אותם ולא צריך. בשביל אחותי הייתי צריכה לשלם. אבל שילמתי
פעמיים הייתי סך הכל, אח"כ לא יכלתי יותר... אח"כ היא באה. זהו. לא זוכרת
סכום. הבאתי קצת כסף. אני זוכרת את עצמי שאני נוסעת אה... ב... רכבת אה...
עטופה עם מטפחת גדולה כזאת פולנייה, והולכת אליהם, ובאה אליהם, הם נותנים
לי לאכול, האיכר הזה, שמחזיק את אחותי, אוכלת אצלו, שותה אצלו, ולמחרת
בבוקר שוב הולכת אה... לפי פסי רכבת בחזרה למחנה. בייז'אנוב. עד שאחותי
מגיעה, ו... הולכים לפוואשוב, לילה הגורלי הזה.

נב: היה איזה מקרה שזרקו אותך ואת אחותך מעבר לגדר. את זוכרת כזה דבר?

אצ: שאני מספרת? לא, איפ... (נב: כן כן) איפ... אבל איפה?

נב : שאת מספרת ל... אה... (אצ : בודר?) בודר, כן, שזרקו אתכם מעבר לגדר. את
זוכרת כזה דבר?

אצ : לא. אותי ואחותי, לא. אני לוקחת אותה מאחורי הגדר, לוקחת אותה מכניסה
אותה ל... למחנה. אבל שזורקים אותי לא. לא. אולי הוא השלים משהו, ככה רצה,
ש... אבל בקסטה זה לא... לא כתוב. אני שמעתי את הקסטה (נב : כן?). לא כתוב שם
שום דבר כזה.

נב : אז אולי אני מערבב את זה עם משהו.

אצ : אני חושבת. לא... המחנה היחידי זה פוואשוב, וזה... זה... הכל חש... חשמלי,
שמה מתחשמלים אה... אה... מטר וחצי לפני הגדר.

נב : אמ... לא כ"כ סיפרת על פלאשוב, אמנם את עבדת במתפרה.

אצ : כן.

נב : אמ... אבל לא סיפרת על דברים שראית במחנה.

אצ : גם כן זוועות.

נב : מה ראית במחנה?

אצ: זה... קודם כל, זה בית קברות היה, כל הפלאשוב, כל המחנה, היה על אה... על
על בית קברות. של קראקוב. מלא מצבות. על זה בנו את המחנה. היה שמה ואדי
עמוק, והגט, המ... מנהל ה... של פלאשוב, היה לו תחביב, להעמיד אנשים על הגבעה
ולירות בו. ואני ה... נוכחתי לראות כמה פעמים. יורים באנשים, ואנשים נופלים
בתוך הוואדי הזה, ובמשך הזמן, שאני הייתי שמה, הוואדי התמלא עם גוויות.

נב: ואת ראית את גטס יורה, או...

אצ: כן, גטס. רק הוא, על סוס לבן. ואיש מקסים, יפה תואר. והיה על סוס... זה היה
תחביב שלו. היו מעמידים כמה אנשים, בשביל הדבר ה... גנב חתיכת לחם, או שעשה
איזה מעשה גס, משהו, מעמידים אותם, והוא היה יורה, מהסוס היה יורה ואנשים
היו נופלים. זה בעצם פעם ראשונה שראיתי ש... בשנת 42, שהורגים אנשים בצורה
כזאת.

נב: וראית את זה הרבה פעמים?

אצ: ראיתי, שאנחנו עמדנו באפל, ואז הוא... היו מוציאים אנשים מהאפל, ו... אתה
יודע מה זה אפל, כן?

נב: כל בוקר?

אצ: כן, כל בוקר, לפני עבודה.

נב: כל בוקר הוא היה יורה באנשים?

אצ : אני לא יודעת אם כל בוקר, לא יודעת אם כל בוקר, אבל... כמה פעמים ראיתי.
אולי זה היה בשעות אחרות, אבל אני ראיתי בבוקר. שאני 12 שעות הייתי עסוקה,
לא... לא ראיתי את אה... והייתי חוזרת ו... או שלילה, הייתי הולכת בערב אז היה
אפל בערב, היינו לעבו... הולכים לעבודה ובבוקר חוזרים. שבוע לילה שבוע יום.

נב : מה עוד ראית בפלאשוב?

אצ : הרבה לא ראיתי יותר, הרבה לא ראיתי יותר. אנשים שהיו עייפים, נניח
בתפירה, אה... על מכונה שתפרו את זה, אם מישהו לפעמים ק... נפל ראש, אז גם כן
היו הורגים.

נב : במקום?

אצ : כן.

נב : מי?

אצ : גרמנים. אה... הסתובבו כל הזמן.

נב : ראית מקרים שירו ב... (אצ : כן כן) במקום...

אצ : כן. אבל המשכנו. אף אחד לא שם לב, אף אחד לא צעק, אף אחד לא... שום
דבר. גם כן על הגבעה הזאתי, ה... האדומה, מלאת דם, שום ד... צ... אה... לא יודעת,
ה... באמת הלכנו כמו צאן. באמת. באמת, להגיד את האמת, במילה נכונה, אף אחד
לא התנגד שום דבר, כלום.

נב : היה איזה...

אצ : עד, עד המרד של וורשה.

נב : למשל, בפלאשוב, היה מה לעשות? היה אפשר לעשות משהו?

אצ : כן, היו כל מני מפעלים. לא כ...

נב : מבחינת התנגדות.

אצ : אה, התנגדות? אני חושבת שכן, למה לא? רק כל אחד פחד. לא היה לאן לברוח, אתה הגעת ל... ל... קרוב ל... ג... גדר, התחשמלת, מת... מת... מתת במקום. לא היה לאן לברוח ש... לעשות משהו ולברוח. לא היה, הכל היה סגור הרמטי. היו אנשים היו יוצאים לעבודה מחוץ לגטו, ואז הייתה הקבוצה הזאתי של אה... נו... שפילברג... של אה...

נב : שינדלר?

אצ : שינדלר. אז פה היו אנשים, מוכרחים להגיד את זה, מי שהיה יכול לשלם לו נכנס לשינדלר. מי שהיה יכול לשלם לשינדלר נכנס לקבוצה הזאת. הוא היה צריך לתת אה... כסף ולעשות כל מני מסיבות לגרמנים שהיו ממונים עליו, אתה מבין?

נב : את ידעת על שינדלר ב... שהיית בפלאשוב?

אצ : לא. לא.

נב : ז"א, מה שאת אומרת עכשיו זה שמועה.

אצ : זה שמועה, הנכד שלי עשה עבודה.

נב : כן?

אצ : על שינדלר. עשה על מאה ילדים, ועשה על שינדלר.

נב : ומה התברר לו על שינדלר?

אצ : אה... אז זהו, אז יש כל מני דברים ש... וחוף מזה יש אמ... המון מכירים עכשיו, אז הם ספרו ש... היו צריכים לשלם, או להבטיח לשינדלר אה... בתים בקראקוב או באיזה מקום. אתה מבין? ש... ש... הוא היה... הוא היה זקוק לכסף, שהוא היה אה... באמת, אחרי המלחמה היה מסכן מאד. לא היה לו כלום. אם לא תומכים מפה, אז לא היה לו ממה לחיות, שגרמנים לא תמכו בו, זהו. לא, אני לא ידעתי אז, ששינדלר רק ב 44 התחיל בעצם, ואני כבר הייתי בצ'נסטוכובה.

נב : הנה, אני מצאתי בראיון עם בודר...

אצ : כן?

נב : את המקום שחיפשתי קודם.

אצ : כן?

נב : אה... שאת מספרת לבודר שהיית עם אבא אה... במחנה עבודה.

אצ : כן, בבייז'אנוב.

נב : עם אחותך.

אצ : כן. אז זה כבר בפוואשוב.

נב : הוא ש... לא. אמ... את יודעת מה, בואי נעשה ככה, אני אתן לך לקרוא את זה...

אצ : כן, ז... זהו, הכי טוב.

נב : תקראי (אצ : רציתי להגיד לך) את זה, זה העמוד הזה.

אצ : כן. בודר. [קוראת וממלמלת באנגלית], כן, אה... זה נכון. זה שרצו לזרוק אותי

בגלל זה שהייתי קטנה. ואז סידרו לי הסידור שאני בת 15.

נב : לא, אבל יש פה (אצ : הלאה), תקראי את ההמשך.

אצ : נו, אה... [קוראת וממלמלת באנגלית] ואח"כ הלכתי עם אחותי, שראיתי שהיא

לא יכולה להשאר במח... במחנה, אז הבאתי אותה ל... לגויים.

נב : כן, אבל יש פה תאור שזורקים אתכן באופן פיזי מעל הגדר. [עוצר] את לא זוכרת.

אצ : לא. [עוצרת]. לא. [עוצרת]

נב : את לא מתחברת לזה?

אצ : אבל אני לא מבינה, בקסטה זה לא כתוב. מאיפה הוא לקח את זה?

נב : זה תמליל של הקסטה.

אצ : לא. אני שמעתי שלשום ואתמול. אין שום דבר פה.

נב : אז אה... אנחנו נבדוק את זה.

אצ : [עוצרת וממלמלת באנגלית] אני חושבת שהוא הוסיף פה משהו, בשביל...

בקסטה אין אף מילה על זה.

נב : שזורקים אתכם מעבר לגדר?

אצ : לא לא לא. שום דבר. אולי של ילדים אחרים הוא... הוא ערבב קצת. [עוצרת

וממלמלת באנגלית] כן, זה נכון (נב : זה נכון). זה נכון שהוא רצה כסף.

נב : יש פה איזה קטע אז, שהוא לא ברור.

אצ : אבל אני לא מבינה מה ש... מה זרקו אותנו החוצה, ומאיפה. שאחו... אני הגעתי עם אחותי ל... לבייז'אנוב ותיכף הם אמרו, היא לא יכולה להשאר פה, אז אמרו לי לצאת, ולי סידרו את ה... את הגיל, הוסיפו לי גיל (נב : כן) וס... נתנו לי חתיכה, יש אה... בפולין מין אה... אה... תוספת לקפה, עם עטיפה אדומה, אז נתנו לי חתיכה כזאת גדולה, ואמרו לי, "כל יום תשימי לך אה..."

נב : סומק.

אצ : סומק. והיו לי צמות ארוכות, אז עוד, אז עשיתי לי תסרוקת כזאת, ואז עבדתי במטבח והייתי בת 15. אבל אז אה... שהעירו אותי בלילה (נב : כן), סיפרתי להם את הסיפור, ואז משינה, אה... אז אמרתי להם גיל הנכון. אז הוציאו אותי, אותי ואת האשה. אותה הרגו ואני נשארתי בחיים. אבל ז... עם אחותי אני תיכף, ידעתי שהיא לא יכולה להשאר, הייתה גם כן קטנה מאד, ו... אז תיכף הלכתי למעלה ו... יוצ... יצאתי לויאליצ'קה והשארתי אותה שמה. [עוצרת וממלמלת באנגלית], אבל זה בכלל לא כתוב בקסטה.

נב : זה לא מופיע בקסטה.

אצ : לא מופיע. אף מילה.

נב : רציתי לשאול אותך עוד משהו (אצ : כן?), אמ... סיפרת על אה... בריל.

אצ : כן.

נב : מה שמו הפרטי?

אצ : אגון.

נב : אגון בריל. ש... לימים נודע לך שהוא התחתן עם מישהי שברחה (אצ : כן)
מסקרז'יסקו קמין (אצ : כן). נכון?

אצ : כן כן כן.

נב : זה עוד לא סיפרת לנו, זה סיפרת ב... מה...

אצ : טוב, זה... שהם באו אר... הם באור ארצה וביקרו... מבקרים פה, אז אה...
שאלתי אותה איפה את היית.

נב : כן.

אצ : אני לא הכרתי אותה בסקרז'יסקו.

נב : לא הכרת אותה.

אצ : לא. לא.

נב : ואז היא סיפרה לך שהיא הייתה בסקרז'יסקו?

אצ : כן, בסקרז'יסקו, ושהורים שילמו לאיזו פולנייה שבאה לגדר, בסקרז'יסקו,
ושהיא, ז"א, אני לא יודעת איך זה, אני לא... באמת לא יודעת איך זה היה, היא

יצאה, והם לקחו אותה בחזרה ללודג', ככה שהיא לא הייתה בסקרז'יסקו
ובצ'נסטוכובה, היא רק הייתה תקופה קצרה בסקר... בסקרז'יסקו.

נב : וה... הבריוח אותה?

אצ : כן.

נב : איך ההורים היו במעמד להבריוח אותה, את יודעת?

אצ : כנראה שהיה להם עוד כסף, אנשים אמידים.

נב : ואת ידעת שמפני שהיא ברחה בסקרז'יסקו הוציאו להורג אה... כמה אנשים
בגללה.

אצ : לא ידעתי, זה היה לפני שהיא ברחה, או שאח"כ?

נב : לא, בגלל שהיא ברחה.

אצ : אה, כן. כן. כן.

נב : כעונש, כ...?

אצ : כן.

נב : זה מקרה שידעת מסקרז'יסקו או זה היא סיפרה לך?

אצ : לא, אד... ידעתי שאם מישהו בורח מהשורה, נעלם מהשורה, הוא לא קם בבוקר או בערב, ולא מגיע, היו כאלה שהיו... הרגישו לא טוב, אז בדקו אם היא פה, ואם היא לא הייתה בתוך המחנה אז... אז היו... זה היתה אחריות קולקטיבי, ת... אחת על השני. ז"א, כל אחד מהחמישה היה צריך לדאוג שכל החמישיה י... תהיה, ולחפש ולדאוג. אם לא, אז ירו. אז אחת שמר על השני.

נב : ובמקרה שלה את יודעת ש...

אצ : אני לא, אני לא יודעת, זה היא סיפרה לי פה שהיא ברחה, זה אנ... אני לא יודעת.

נב : אה הא.

אצ : לא לא. (נב : את לא יודע...) אני לא הכרתי... אני לא הכרתי אותה שמה. זה היה צירוף מקרים ש... ישבנו בערב ודברנו, ושאלתי אותה איפה את היית, אז היא אומרת, בסקרז'ייסקו. אמרתי, בסקרז'ייסקו? אז היא סיפרה לי את הסיפור, שהיא ברחה. לא, אני לא הכרתי אותה. אני אמרתי לך, אני הייתי בודדה ולא היה לי קשר עם אנשים. יש כאלו שנפגשים, היום, קבוצות, נניח, בארה"ב הייתי אצל... אז הולוקוסט צ'ילדרן, ו הולוקוסט אה... אה... רבייבל, הם נפגשים, בכל הזדמנות, הם מזמינים אחד את השני, אני אין אין... אין לי קשר, יש לי קשר עם בית ילדים של לנה, אבל לא עם אנשי עבוד... אה... אנשי מחנה. זה לא. זהו. הייתי ממש בודדה במשך כל הזמן, לבד אני עם עצמי.

נב : במחנות בסקרז'ייסקו ובצ'נסטוכובה (אצ : כן). ויכול להיות שגלל זה גם את
זוכרת מעט משם?

אצ : לא, אני זוכרת הכל. מסקרז'ייסקו ומצ'נסטוכובה אני זוכרת הכל. כל דבר. לא...
לא... זה לא... זה לא בגלל זה. אבל פשוט לא התחברתי עם אף אחד.

נב : את זוכרת בצ'נסטוכובה איזה התארגנות מחתריתית?

אצ : אה... שוב, לא שאני זוכרת, תר... יש לי את הספר, הצ... ה... הכתם הצהוב.
הטלאי הצהוב. לא, הכתם הצהוב. על סקרז'ייסקו, שזה ספר דוקומנטרי מאד, ושמה
קראתי. אני לא ידעתי.

נב : על סקרז'ייסקו או על צ'נסטוכובה?

אצ : על סקר... לא, סקרז'ייסקו.

נב : סקרז'ייסקו.

אצ : ספר עבה, יוצא מן הכלל, ומשמה למדתי מה הכל מה שנעשה בסקרז'ייסקו.

נב : זה כתבה מה שמה...

אצ : זה צלה אה...

נב : כן.

אצ : אה... כן. אה... יש לי את המספר טלפון שלה, אה... ק... אה... קרו... שמות בורחים לי.

נב : כן, אני ידעתי גם, זה בסדר.

אצ : כן. כן, (נב : היא... היא הייתה אסירה שמה) היא שלחה לי את הספר. כן. אבל היא לא הלכה לצ'נסטוכובה, היא הלכה לליפסק, לייפציג. והם השתחררו מאד מאוחר, בגלל זה שרק בסוף המלחמה. כן. היא שלחה לי גם כן ספר פולני, שהייתה איזה קבוצה שכתבו שירים במחנה. אז ז"א הי... הייתה התארגנות, והיה... הייתה קולקטיביות במחנה, אה... במיוחד זה היו בוגרות אה... גימנסיה יותר מבוגרת ממני, אה... בוג... בוגרות גימנסיה קראקוב, שכבר אה... היו בנות אה... 16, 17, משהו כזה.

נב : הכרת אותם בסקרזייסקו?

אצ : אה... בודדות, כן. מה... מהספר, שהיא מזכירה, כן. כן. אחת זאתי שהייתה נותנת את הפרוסה ה... הלחם, הקצה של הלחם, זה אחת מהחברות שלה, של צלה. אבל אז לא ידעתי שום דבר. שום דבר מה שנעשה, כלום. ממש. לא התעניינתי, כמה שאני מאד סקרנית, אבל זה לא עניין אותי. זהו. זה הסיפור שלי.

נב : וזה חוזר לך לפעמים ככה במחשבות, בחלומות?

אצ : במיוחד שאני אה... במיוחד שאני מדברת על זה אז אח"כ יש לי כמה... בעלי, הוא ביקש ממני השנה שאני לא אסע לאף מקום, הייתי צריכה להיות בקצרון, כבר פעמיים הייתי. ו... באמת, באים לקחת אותי, והכל, ומחזירים אותי, והכל בסדר. אז

הוא אומר, את לא מתארת לך כמה שאת צועקת בלילות אח"כ. תני לי לנוח, תשארי בבית ואל תסעי. אז נשארתי. השנה ביום השואה ראיתי המון סרטים, ככה אני לא רואה, שאו בבית בירה, או שבמקומות אחרים, אני אה... באים לקחת את ואני לא מסרבת, השנה הוא ביקש, אמר, תעשי לי טובה, אל תסעי, תנוחי. אז באמת זה לא... גם כן היו בעיות עם אז... זה... אני מתאר... מתארת לי שזה לא הולך פה.

נב : הכל מוקלט.

אצ : הא! וואי. זה סודות מהמיטה, נו... [צחוק]

נב : לא...

אצ : לא, הוא ביקש, לא... היה לו מספיק מה שהיה עם האפיפיור, טלפונים, היה במשך יום אחד איזה מאתיים אנשים, 270 טלפונים כל רגע. הוא נשאר, אני נסעתי לבד ליד ושם, ז"א לקחו אותי. וטלפונים של אנשים, ו... שדיברתי ברדיו בר... בבוקר, כמה ימים קודם, אנשים טלפנו, ורצו לדעת, ו... היה לו בלאגן [צחוק]. ככה שאמרתי לו, אל תבוא אתי, זה שוב ו... מעמיסה עליו יותר מדי.

נב : איזה דבר חשוב... חשוב לך לא סיפרת לנו?

אצ : בנוגע למה?

נב : בנוגע ל... גורלך בתקופת השואה.

אצ: תשמע, זה שנשארתי בחיים זה... אני קוראת את זה שזה פלא, ממש, עם כל ה...
מה ששמעת פה, אה... עם כל מה שעבר עליי, וכ"כ הרבה, ואחרי, אחרי המלחמה,
עוד המחלה הקשה, אבל בכל, ב... בכל מקום ובכל אה... תקופה פגשתי אנשים
שהתחברתי אתם, להיפך מה שהיה במחנה, ויש לי קשר עם אנשים, נוצרים
ויהודים, קשר הדוק מאד, ככה שאני זוכרת את התקופה מאחרי מלחמה, כתקופה
פורייה מאד, ותקופה שנתנה לי המון, ושהתפתחתי, ואח"כ שהקמתי משפחה,
משפחה בריאה, זה הסיפור. למרות הכל. זה באמת, זה... זה מתנה, אני חושבת.
אחרי כל מה ש... עברת כ"כ הרבה, הפסדת כ"כ הרבה בחיים, ממש כל המשפחה,
אין. אין. חוץ מהברזילאים אין... אין שום דבר, אה... אין אין אין... אין משפחה, וזה
גם כן לא קשר מי יודע מה, [בכי], אז יש לי משפחה משלי, וילדים ונכדים מוצלחים,
ו... ואני איכשהו מתפקדת בגיל 72. [בכי].

נב: אני מאחל לך עוד הרבה שנים טובות.

אצ: כן. תודה.

נב: ותודה רבה לך.

אצ: [בכי] תודה רבה לכם.

סוף הראיון